

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HANDEL I HILLERØD

HANDEL I HILLERØD

*Udgivet i anledning af Hillerød Handelsstandsforenings
100 års jubilæum 29. november 1983
med støtte af
Andelsbanken, Den Danske Bank, Frederiksborg Bank
Handelsbanken, Lokalbanken, Privatbanken
Sparekassen Bikuben, Sparekassen SDS
Frederiksborg Amts Avis*

HANDEL I HILLERØD

AF
NILS GUSTAFSSON

HILLERØD HANDELSSTANDSFØRENING
1883-1983

Introduktion

Hillerød Handelsstandsforening har ønsket at markere sit 100 års jubilæum med blandt andet udsendelsen af en bog, der skal skildre handelens vilkår og udvikling i Hillerød gennem tiderne.

»Handel i Hillerød« foreligger her som et festskrift, der både behandler handelens forhold i almindelighed og dens særlige former i særdeleshed, fra den spæde begyndelse i den lille by, der voksede op omkring slottet, til den blomstrende handelsby, Hillerød er i dag. Bogen giver en skildring af baggrunden for handelsstandsforeningens oprettelse og fortæller dens historie gennem de et hundrede år.

Handelsskolen har gennem alle årene stået foreningen nær, og det føles naturligt, at der er medtaget en skildring af handelsskolens udvikling i festskriftet.

Mellem byrådet og handelsstanden har i årenes løb været et frugtbart samarbejde, der blandt andet har givet sig udslag i, at mange af handelens folk har haft sæde i byens råd.

Hillerød byråd bringer den jubilerende handelsstandsforening sin hilsen og lykønskning med ønsket om fortsat trivsel og virke til gavn for hele standen og dermed for byen og dens borgere.

Toke Stokholm
borgmester

Forord

Handel i Hillerød er forekommet lige så længe, der har været bebyggelse på stedet.

Om handelen i den ældste tid af byens historie indeholder kilderne kun sparsomme oplysninger, men da Frederik II ved mageskiftet 1560 erhvervede Hillerødsholm og lod nye bygninger opføre, begynder et egentligt næringsliv at vokse frem, og man kan tale om en handelsstand.

Foruden livet på slottet var handelen i Hillerød afhængig af de økonomiske vilkår, byens borgere og bønderne fra det store opland levede under. En skildring af handelen i tidligere tiders Hillerød må derfor ses på baggrund af udviklingen i samfundet og de begivenheder i byens historie, der har grebet ind i borgernes daglige liv.

Tankerne om en sammenslutning af de handlende i landets købstæder tog form, da næringsloven var gennemført i 1862, og i de følgende år blev en række handelsstandsforeninger oprettet i mange byer. I Hillerød blev en forening stiftet 29. november 1883 under navnet Hillerød Kjøbmandsforening.

Den blev i 1910 sluttet sammen med en handelsforening af detailhandlere og skiftede navn til Hillerød Handelsforening.

Efter henstilling fra Provinshandelskammeret ændredes dette navn i 1919 til Hillerød Handelsstandsforening.

Gennem årene har handelsstandens folk taget aktiv del i byens liv og udvikling, ligesom uddannelsen af handelens unge har ligget standen stærkt på sinde. Jeg retter derfor en varm tak til Hillerød Handelsstandsforening, der har betroet mig den opgave at skildre træk af handelens udvikling i Hillerød, dens forskellige former og handelsskolens udvikling fra privatejet skole til selvejende institution.

En særlig tak retter jeg til de pengeinstitutter i Hillerød, der gennem deres tilskud har muliggjort udgivelsen, ligesom jeg takker Frederiksborg Amts Avis, der både har støttet, trykt og udgivet bogen.

Nils Gustafsson

Indholdsoversigt

Introduktion 5

Forord 7

I Fra laugstiden

1 Da handel og købmandsskab blev et privilegium 12

2 En upopulær afgift 19

3 Nedgangstider 22

4 Næringen er ikke stor 25

5 Mod bedre tider 29

6 Næringsfrihed 37

7 Fremgang og udvikling 44

II Handel i ældre tid

1 Markedshandel 50

2 Torvehandel 65

3 Købmandsgården 71

4 Krambod og butikshandel 79

5 Kræmmere, høkere og prangere 87

6 Om Hillerødkøbmænd 93

III Hillerød Handelsstandsforening

1 Foreningens oprettelse 100

2 De første år 106

3 Købmændenes sammenslutninger 112

4 En uheldig købmand 118

5 Handel i »læbæltet« 120

6 Foreningen skifter navn 124

	7 En bank i Hillerød	128
	8 En aktiv forening	131
	9 Kriseår og besættelse	135
	10 Tiden efter krigen	140
	11 Handelsskolesagen	143
	12 Aktivitet og udvikling	146
IV	Hillerød Handelsskole	
	1 Skolens oprettelse	156
	2 Handelens aftenskole	167
	3 Selvejende dagskole	171
	4 Senere udvikling	177
V	Efterskrift	179
VI	Bestyrelsesmedlemmer 1883-1983	181
VII	Bestyrelsens formænd 1883-1983	184
VIII	Æresmedlemmer	191
IX	Formænd	192
X	Litteraturliste	194
XI	Tidstavle	196
XII	Navneregister	198
XIII	Billedfortegnelse	208
XIV	H.H. Bestyrelse 1983	211

FRA LAUGSTIDEN

Da handel og købmandsskab blev et privilegium

Hillerød var endnu ikke blevet købstad, da Erik af Pommern (Konge 1397-1439) i 1422 udstedte sin forordning for de sjællandske købstæder. På den tid fandtes i Nordsjælland kun to byer for hvem den nye lov gjaldt, Slangerup og Helsingør, der begge fik købstadrettigheder i begyndelsen af 1400-tallet, men var opstået som byer et par hundrede år tidligere. Helsingør var den største by i Nordsjælland og på Erik af Pommerns tid Danmarks næststørste by.

De principper, der var fastslået ved forordningen af 1422 fik væsentlig betydning for købstæderne - også senere Hillerød - og de var stort set gældende lige til 1857.

Erik af Pommerns købstadforordning var i virkeligheden en næringslov, der gav byerne eneret på handel og det meste håndværk, bl.a. med den hensigt at forhindre bønderne i selv at drive handel på landet samt styrke de danske købmænd i deres konkurrence mod de tyske købmænd fra hansestæderne.

Forordningen fra 1422 omtaler både håndværkere, købmænd og kræmmere, og den fastslår de rettigheder, der tilkommer håndværkerne og købmændene. Det hedder herom blandt andet:

»Alle Embedsmænd (Haandværkere) bjærger sig og nære sig af deres Embede, saa som er, at Borgere og Bymænd, de som ikke saadanne Embeder have, som herefter nævnes, de bjærge sig med deres Købmandsskab og deres Brygning og saadan Købmands Haandtering, Bager bjærge sig af sin Bagning, Suder af hans Skogerning, Smed af hans Smedegerning, Guldsmed af hans Embede, Skrædder af hans Embede, Kræmmer af sit Embede, Skinder af sit Embede og særdeles alle Embedsmænd, i hvad Embede, de helst have, at hver bjærger sig af sit Embede«.

Det bestemmes endvidere i forordningen, at al handel på landet - det såkaldte landkøb - skulle være forbudt, enten det var bønderne selv, der drev handel eller det drejede sig om omvandrende bissekræmmere. Al handel skulle foregå på torvet og markeder, som det havde været skik fra gammel tid.

Købmændene, der hermed fik eneret på at drive handel i byerne, var oprindelig ikke fastboende borgere, men tilrejsende, der drog fra by til by og handlede. Efter forordningen måtte de nu etablere sig som fastboende i købstaden og erhverve borgerskab som købmand. Dermed blev også udlændingenes stigende indflydelse på handelen i byerne stærkt begrænset, det gjaldt fortrinsvis de tyske købmænd, de såkaldte gæstere eller vinterliggere. Nu måtte de vælge om de ville bosætte sig fast i byerne og opnå borgerskab eller blive væk og overlade handelen til danske købmænd.

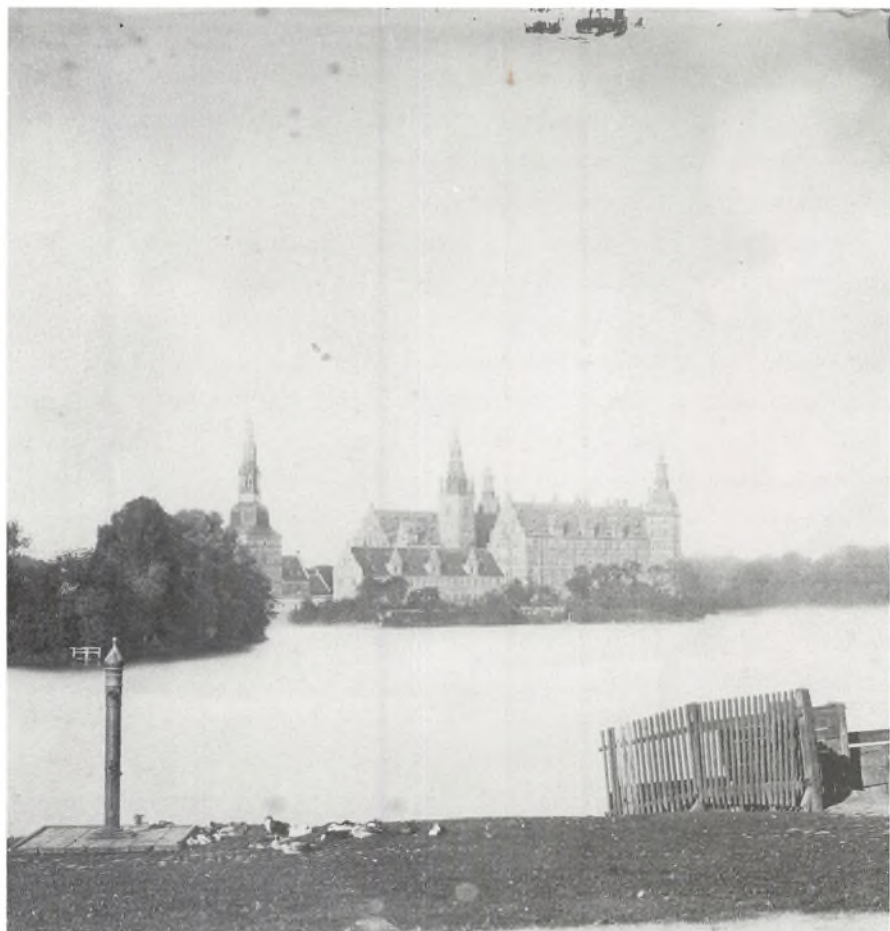
Erik af Pommerns forordning medførte, at købstæderne med det opnåede privilegium fik en begunstigelse, der fik stor betydning for deres udvikling, trivsel og vækst.

Købmændene opnåede en fortrinsstilling, der ikke alene gav dem monopol på handel i byen, men tillige stillede dem økonomisk og socialt over de øvrige borgere, ikke mindst håndværkerne, der kun måtte handle med de varer de selv fremstillede.

For den kgl. kasse betød den nye ordning stigende indtægter fra byerne og deres oftest velstillede købmænd. Kongen har utvivlsomt også haft dette motiv i tankerne, da han udstedte forordningen i 1422. Det samme gjorde sig gældende, da han få år senere indførte Øresundstolden (1429) og dermed skaffede sig yderligere indtægter og bragte stigende velstand til Helsingør.

Da Frederik II (konge 1559-88) efter mageskiftet med Herluf Trolle og Birgitte Gøye i 1560 overtog gården Hillerødsholm, som han ombyggede og gav navnet Frederiksborg, fandtes der kun ganske få huse i Hillerød. De lå oppe på »Bakken«, omtrent hvor den nuværende Østergade ligger, og var blot en lille landsby.

Frederik II havde tænkt sig at oprette en købstad i nærheden af sit

Byens brønd

Det ældst kendte billede af den nederste del af torvet med udsigt over slotssøen til Frederiksborg slot. Til venstre ses ejendommen »Posen«. Byens brønd var til offentlig brug, men blev ikke benyttet ret meget på grund af vandets dårlige kvalitet. Ænderne, der har lejret sig i græsset, tyder på, at der har været stille og fredeligt på denne del af torvet i 1870.

nye slot, og han udstedte derfor den 17. juli 1569 et kongebrev, hvori han omtaler det påtænkte anlæg af en købstad.

»Efterdi Vi agte at lade lægge her for Vort Slot Frederiksborg en Købstad og den med Privilegier og Købstadret at begave, saa tillade vi alle indenlandske og udenlandske, som 2 Aar efter Brevets Datum vil nedsætte sig ved Frederiksborg maa bruge borgerlig Næring med Handel og Købmandsskab, som i andre Købstæder i Riget og nyde Frihed for alle Skatter og andre borgerlige Bys Tyngte og Besværing i 10 Aar, efter at de har bosat sig der....«

Der var ingen, der benyttede sig af de favorable skattevilkår, kongen havde lovet, og den lille by fik ikke købstadprivilegier eller andre begunstigelser ved den lejlighed.

De »indenlandske og udenlandske«, kongen nævner i sit brev, var købmænd, som han havde håbet, ville slå sig ned i Hillerød og skaffe byen trivsel og vækst samt indtægter til Kongens kasse.

Både Frederik II's og Christian IV's ophold på Frederiksborg slot betød, at bebyggelsen omkring slottet voksede, og Hillerød blev nævnt blandt rigets købstæder uanset det ikke ses, at den har fået sine købstadprivilegier officielt udstedt. Men som købstad og kongelig residensstad nød den godt af hoffets nærværelse og den omsætning og handel, det førte med sig.

Af et mandtalsregister fra 1596, optegnet i anledning af opkrævningen af en påbudt pengeskat, fremgår det, at der i Hillerød var 34 skatteydere. Antagelig har hovedparten af dem været i kongens tjeneste eller været beskæftigede på slottet, idet der kun nævnes én kræmmer, men adskillige håndværkere.

Mandtalslisten nævner således fire tømmermænd, en savskær, en snedker, en murer, tre skomagere, en skolapper, en skrædder, en væver, en bager, en fisker, en vognmand, to guldsmede, en badskær og en trommeslager.

På den tid var hver husstand på en halv snes personer, så det samlede indbyggertal i Hillerød i begyndelsen af Christian IV's regeringstid har næppe været på mere end omkring 300 personer. Byens indbyggertal

steg i første halvdel af 1600-tallet til godt 550, idet Christian IV i 1621 nedlagde en nærliggende landsby ved navn Ølskøb og påbød beboerne at flytte til Hillerød. Ølskøb, der lå ved den nuv. Kalvehavevej, blev nedbrudt til indbyggernes store utilfredshed.

Da man i 1645 skulle opkræve en ny hovedskat, blev der foretaget nyt mandtal, som angiver Hillerøds samlede indbyggertal til 559 personer.

Byggearbejderne på Frederiksborg slot er nu afsluttet, og hele bebyggelsen i Hillerød er blevet mere spredt, bl.a. fordi kongen har skænket byggegrundsjord til en del af sine hoffolk og håndværksmestre, som opfører deres ejendomme på grundene, der strakte sig fra nuv. Møllestræde op til »Bakken«, nuv. Østergade. Grundene lå langs slotssøen og vejen, der førte til dem kaldtes »Kongens stenbro til Slottet«. Vejføringen svarede til den nuv. Slotsgades gadelinie.

Indbyggernes erhvervsfordeling i mandtallet fra 1645 viser, at borgerne i den lille by har deres beskæftigelse ved at betjene de folk, der var tilknyttet kongen og hoffet samt tilrejsende fremmede.

Der opregnes 48 skatteydere, hvoraf nævnes seks skræddere, fem smede, fem bryggere, fire skomagere, fire vævere, to snedkere, to slagtere, en fisker, der antagelig var beskæftiget ved de kgl. fiskedamme, en bager, en kok, en hestekøber, en badskær og en guldsmed, men kun én kræmmer.

Formentlig har der været flere købmænd, men de er i fortegnelsen ikke opført med erhvervsbetegnelse i modsætning til håndværkerne, der er optegnet med tilnavn for deres håndtering.

Frederik II (konge 1559-1588)

Bemalet buste i brændt ler, udført 1578 af Johan Georg van der Schardt. Frederiksborgmuseet.

Da Frederik II i 1569 udstedte sit kongebrev, hvori han kundgjorde, at han agtede at anlægge en købstad ved sit nyerhvervede, nordsjællandske domicil, Frederiksborg slot, var det hans ønske, at byen skulle være et centrum for handel og købmandsskab. I anledning af Frederiksborgmuseets 100 års jubilæum i 1978 lod Hillerød Handelsstandsforening i samarbejde med Turistforeningen lave to hundrede nummererede gipsafstøbninger af van der Schardts originale buste.

Afstøbning nr. 1 blev skænket til Hendes Majestæt Dronningen.

Frederiks IIs Frederiksborg

Ved det store mageskifte 1560 kom Frederik II i besiddelse af Hillerødsholm, medens de hidtidige ejere, Herluf Trolle og Birgitte Gøye, i stedet fik Skovkloster - det senere Herlufsholm - ved Næstved.

Skønt Herluf Trolle få år før mageskiftet havde fået opført et stort dobbelthus, lod Frederik II allerede 1562 bygningerne ændre, og han udvidede hele anlægget med de bygninger, der endnu findes på forreste holm. Maleriet af Frederik IIs slot blev under svenskekrigene 1657-60 ført til Sverige som krigsbytte. Det hænger i dag på Gripsholm slot.

En kopi findes på Frederiksborgmuseet.

Billedet er malet o. 1600, få år før Christian IV, der ses til hest midt i billedet, begyndte sine byggearbejder på slottet.

Til venstre ses lidt af den store øde plads ved slottet og et par enkelte huse i den tids Hillerød.

En upopulær afgift

I et skrift fra 1655 »Danmarks og Norges frugtbar Herlighed« fortæller forfatteren Arent Berntsen (1610-80) om Hillerød, at byen ligger lidt fra slottet og ikke regnes for nogen købstad, skønt den er lig mangen en købstad og anseligere end Slangerup.

Der er adskillige smukke huse i Hillerød, opført af både kongl. Majestæts tjenere, som har deres beskæftigelse på slottet såvel som af en og anden, som har nedsat sig der enten for stedets friheds skyld eller for at have deres næring der.

Arent Berntsen fremhæver »for stedets friheds skyld«, hvilket hentyder til de privilegier, kongen havde givet sin lille residensby, men som ikke medførte, at man betragtede Hillerød som en købstad.

I skattemæssig henseende indtog byen en ejendommelig stilling, idet borgerne i en del tilfælde måtte betale skatter, som kun blev pålagt indbyggerne i købstæderne, medens byens borgere i andre tilfælde blev fritaget for skatter, da Hillerød ikke var nogen købstad.

Da Christian V indførte den såkaldte konsumtion i 1671, kom ordningen til at omfatte alle rigets købstæder og blev også gældende for Hillerød.

Der var tale om en portkonsumtion, der blev opkrævet ved byens porte, hvor der skulle betales afgift af alle indenlandske varer, først og fremmest levnedsmidler, der fra landet blev ført ind i byen.

Hillerød havde fire byporte, der var beliggende ved de vigtigste indfaldsveje, og benævntes henholdsvis Københavnsporten, Helsingørssporten, Slangerupsporten og Mølleporten. Ved hver byport var opført en lille accisebod, hvor betjentene undersøgte dem, der ville rejse ind i byen og deres vogne, samt opkrævede afgiften af de varer, der var pålagt accise. Foruden landbrugsprodukter og andre indenlandske varer,

Parti fra Frederiksværkgade set mod sydøst o. 1925

Den lange hvide ejendom er den tidligere Fuglesøngergaard, hvor der var udsalg fra et smedeværksted.

skulle der betales en særlig formalingsafgift af en række varer som mel, gryn, brød, øl og brændevin.

Opkrævningen af konsumtionen var forpagtet ud til ridefogden Hans Husvig, der skulle svare en årlig afgift til skatkammeret på 1160 rigsdaler.

Konsumtionsafgiften virkede hæmmende på handel og omsætning i Hillerød, og mange forsøgte at unddrage sig afgiften ved at smugle varerne ind til borgerne. Den upopulære afgift blev opretholdt og opkrævet ved byportene lige til 1851.

Parti fra Slotsgade 30 og 32 o. 1890

På billedet ses to af Hillerøds ældste forretningsvirksomheder. Til venstre Julius Larsen & Søn, grundlagt 1844, og til højre P.C. Hansens rebslageri, grundlagt allerede 1729.

Ejendommens nr. 38 er matrikelnr. Det svarer til nuv. nr. 32.

Nedgangstider

Efter de uheldige krige med Sverige, Torstensonskrigen (1643-45) og Karl Gustav-krigene (1657-60), fulgte en lang nedgangsperiode for dansk handel og økonomi. Priserne, der i Christian IVs regeringstid havde været stigende, begyndte efter en kort stabiliseringsperiode at falde, og prisfaldet fortsatte århundredet ud. Landbruget klarede sig dårligere og dårligere, og både i byen og på landet prægede dyrtiden den daglige tilværelse. Landets økonomi skulle rettes op efter krigene, og tunge afgifter og skatter blev lagt på befolkningen.

I Hillerød, der i 1672 havde 958 indbyggere var der 138 skatteydere, der i forhold til deres indtægter og formueforhold i øvrigt skulle betale den såkaldte »Krigsstyr«, d.v.s. en daglig afgift på fra 2 skilling til 2-3 rigsdaler, eller ialt for hele byen 1.520 rigsdaler. Hertil kom en række andre skatter som ildstedsskat, kopskat, kvægskatter m.fl. Til at forestå opkrævningen af de mange skatter fik Hillerød i 1679 sin første byfoged, Anders Nielsen Vildsund, der var kongelig udnævnt. Han virkede samtidig som birkefoged i Frederiksborg birk.

Udnævnelsen af den kongelige embedsmand har været taget som et udtryk for, at Hillerød fra 1679 blev regnet for en købstad, men det er ikke tilfældet.

I en forordning af 1682 opregnes landets købstæder efter størrelse og inddelt i tre kategorier efter antal embedsmænd og øvrigheds personer i byen, men Hillerød forekommer ikke blandt de nævnte købstæder. Den er omtalt i en særlig klasse sammen med mindre byer som Rødby og Sorø, og kaldes for en flække!

Byen blev imidlertid regnet for en købstad, når der blev pålagt afgifter og skatter!

Næringslivet i Hillerød var stærkt præget af de dårlige tider, og

Parti af nederste del af Slotsgade ved Fisketorvet o. 1865

På det meget gamle fotografi ses til højre de ejendomme, der blev opført på den tidligere salpeterværksgrund.

Til venstre ses træerne i Abels have, hvor nu sparekassen SDS har sine bygninger. Midt i billedet står en kagekone, kaldet Karen Per Lars's, ved manufakturhandler Wilhelm Bruhns forretning.

svigtende handel gjorde det svært for købmændene at klare sig. Kravet om en styrkelse af byens erhvervsliv og håndhævelse af de gamle købstadrettigheder blev imødekommet ved udstedelsen af Christian Vs Danske Lov 1683. Det hedder heri om håndværkerne:

»Ingen Haandværksmand maa bo paa Landsbyen, undtagen Grovsmede, Tømmermænd, Bødkere, Teglbrændere, Pottemagere, som gjøre sorte Potter, Hiulmænd, Murmestere, Skindere, Vævere, som væve Vadmel, Blaar og Hampelærred, Skræddere, som sye Vadmel, og de Skomagere, som sye Bønderskoe« (Danske Lov 3-13-23).

Det fremgår af de nævnte håndværksfag, at der er tale om håndværkere med nær tilknytning til landbruget og bønderne, medens de øvrige håndværksfag havde mere tilknytning til borgerne og livet i byerne, ligesom de fremstillede egne produkter til salg i købstaden.

Købmandens eneret på handel i købstaden er fastslået i følgende bestemmelser:

»Ingen, i hvo det være kand, må bruge noget Kiøbmandsskab på Landet og i Landsbyerne til Forprang med Alen, Maal eller Vægt, eller sælge nogen Kramvare, Salt eller fremmed Humle, under Varernes Forbrydelse«. (Danske Lov 3-13-24).

»Bønderne skulle føre deres Varer til Kiøbstæderne, og dem paa offentlig Axeltorve og Markeder fal holde (falbyde), og ej dem til Høkere og Forprangere, som Landet omløbe, sælge. Giøre de herimod, have forbrut Varernes Værdi til Kongen og Varerne om de af Kongens Foged antræffes kunde iligemaade være Kongen hiemfaldne« (Danske Lov 3-13-26).

Loven understreger kort sagt købstadsrettighederne og fastslår, at købmænd og håndværkere har eneret på at drive deres næring i byerne.

Udviklingen i Hillerød ændredes ikke væsentligt i de følgende mange år trods begunstigelserne til byens handlende og håndværkere.

Bestemmelserne om næringsvæsenet i Danske Lov vedblev at bestå lige til 1857.

»Næringen er ikke stor«

En god karakteristik af Hillerød i første halvdel af 1700 årene giver topografen Erik Pontoppidan i sit berømte værk »Danske Atlas«, der blev udgivet i 1764.

Han beskriver Hillerød med disse linier »Strax uden for Slottet Frederiksborg og ved siderne af søen som det omgives med, ligger en lille Kiøbstad, som i daglig Tale kaldes med Slottets Navn, da den dog egentlig hedder Hillerød, og var kuns en Bonde-Bye, indtil for 200 Aar siden, da Herregaarden Hillerødsholm blev omskiftet til et Slot og Landsbyen ligeledes til en Kiøbstad. Dens beliggenhed er behagelig, men Næringen ikke stor«.

Erik Pontoppidan var slotspræst på Frederiksborg slot og sognepræst i Hillerød 1734-35, men selv om han kun opholdt sig et år i Hillerød, har han haft de bedste forudsætninger for at give en ret præcis karakteristik af netop denne by i sit store værk. Selv om byen havde eksisteret i godt 200 år, havde den ikke udviklet sig ret meget, og som Pontoppidan rigtigt bemærker, var »Næringen ikke stor« dengang.

Hillerød var på den tid virkelig en lille fattig by, hvilket bl.a. fremgår af taksationen, der blev foretaget i forbindelse med opkrævningen af grundskatterne.

I 1682 fandtes i Hillerød 45 gårde, hvoraf tre lå øde hen; der var 81 boliger, hvoraf 16 var øde, samt 16 såkaldte våninger, to huse, en bod og tre pladser, hvoraf en lå øde hen; endelig fandtes i byen 47 haver og 5 kålhave.

At en række ejendomme ligger øde hen, er et udtryk for borgernes fattigdom. I de flestes tilfælde var der tale om nedbrændte gårde og huse, som ejerne ikke havde midler til at få genopført. Ejendommene fik så blot lov til at henligge øde.

Slotskroen fotograferet o. 1920

Hillerød var på den tid hjemsøgt af mange brande, der bragte nød og elendighed til byens borgere, ikke mindst de to storbrande i 1692 og 1733, der lagde store dele af byen øde.

Gentagne gange kan man i indberetninger fra Hillerød læse om byens og borgernes vanskelige kår. Det hedder således i et skattemandtal fra 1705 »her ved stedet fandtes en stor Del fattig og forarmede Folk, Enker og Børn, som mesten gik omkring og betlede deres Brød og intet kunde betale«. Flere gange tales der i skrivelser til øvrigheden om »denne fattige Bys slette Tilstand«.

Næringslivet i Hillerød var selvsagt påvirket af de økonomiske vanskeligheder, borgerne måtte leve under, og det gik hårdt ud over både de handlende og håndværkerne. Et hårdt slag for byens nærings-

Den Lowsonske gaard

Ejendommen, der er den første i Hillerød i to stokværk, blev opført 1758 af amtsforvalter Jacob Lowson (1708-77), efter hvem den har fået sit navn. Indtil 1841 blev den benyttet af Salpeterværket.

Ejendommen blev derefter købmandsgård med butik i stueetagen til venstre, etableret af købmand Nørup-Østergaard 1858.

Efter hans død førte søsteren, fru Fulling, den videre. (foto 1910)

drivende var det, da kongen og hoffet foretrak at benytte det nyopførte Fredensborg slot som sommerresidens i stedet for Frederiksborg slot. Det betød mindre beskæftigelse og dermed færre indtægter til borgerne i Hillerød samt dalende omsætning hos såvel handlende som håndværkere. Indbyggertallet daledt til 7-800, oplyste byfoged Jens Mikkelsen i en indberetning, og han bemærkede om handelen, at den mest bestod

af »Urtekram, Specier og Tobak«, som man måtte hente på vogn i havnebyerne Helsingør og København.

Byfoged Jens Mikkelsen mente, at man kun kunne hjælpe Hillerød ved at kongen og hoffet igen tog ophold på Frederiksborg, men det lod sig naturligvis ikke gøre, hvad byfogeden antagelig også var klar over.

Et velment forsøg på at hjælpe den betrængte by blev gjort med oprettelsen af den første industrivirksomhed i Hillerød, Det kongelige, frederiksborgske Salpeterværk, som blev oprettet af Frederik V i 1753.

Værkets bygninger blev opført på den såkaldte »store, øde Plads for Slottet«, d.v.s. det areal, der afgrænses af de nuværende gader Slots-gade, Møllestræde og Slangerupsgade. Det var et areal, der ikke tidligere var blevet bebygget, da det var ret sumpet, og det var hidtil blevet brugt som regulær mødding for staldene på slottet. Nu kom staldgødningen til nytte, idet den indgik i fremstillingen af salpeter sammen med den urinholdige jord. Salpeterværket blev langtfra nogen succes. Der blev kun produceret meget lidt salpeter, og den blomstring, Hillerøds næringsliv skulle opleve, udeblev ganske.

Ved brandtaksationen i 1772 var byens indbyggertal opgivet til 1050, hvoraf 640 skulle svare ekstraskat, men kun 150 havde løst borgerkab. Blandt de næringsdrivende var en del gæstgivere, værtshusholdere og købmænd samt nogle vognmænd, som var optaget i det gamle vognmands-laug.

Mod bedre tider

Da historikeren og sprogmanden Christian Molbech i 1811 udsendte sin bog »Ungdomvandring i mit Fødeland«, hvori han i brevform giver en række skildringer af nogle sommerudflugter i Sjælland, omtaler han Hillerød i romantiske vendinger og giver en samlet, følsom skildring af det indtryk, den lille slotsby har gjort på ham. Han er begejstret for stedets skønhed, der har præget sig i hans erindring, men han giver - udover skønhedsindtrykket - ikke nogen skildring af byen og dens borgere.

Kun få fremmede besøgte dengang den smukke slotsby, og de enkelte turister der kom, lagde ikke mange penge hos byens næringsdrivende.

Hillerød havde på den tid godt 1200 indbyggere, fordelt på 223 husstande. Folketællingen i 1801 oplyser, at byen havde 153 ejendomme, hvoraf enkelte lå øde eller betegnes som ledige. Foruden en del håndværkere og daglejere fandtes der ialt 14 købmænd, fordelt med otte købmænd i Slotsgade, to i Helsingørsgade, to i Københavnsgade og to i Mørkegade (nuv. Østergade). Hos de 14 købmænd var beskæftiget 35 personer, hvis stillinger opgives som bodsvende og kræmmerdreng.

Håndværkerne er fordelt på mange forskellige fag som murere, tømrere, snedkere, skræddere, skomagere, bagere, farvere og sadelmagere. Endvidere var der en enkelt rebslager, en blytækker, en maler, en hanskemager, en hattemager, en parykmager, en barber og en kleinsmed.

Den største gruppe næringsdrivende omfatter 22 brændevinsbrændere, gæstgivere og værtshusholdere eller med andre ord 10% af den lille bys borgere er beskæftiget med fremstilling og salg af brændevin.

Næringslivet i Hillerød og ikke mindst handelen var på de tider meget afhængig af landbrugets forhold og bøndernes kår. Med et stort opland

Ejendommen Slotsgade 21 o. 1900

Ejendommen lå mellem apoteket og det tidligere hospitals forstanderbolig, der skimtes til højre.

I døren til butikken ses bagermester Frederik Hansen («Bolle Frederik») og hans søster, medens bagersvendene står foran bygningens port. Ejendommen blev nedrevet 1977.

havde byens handlende god omsætning med bønderne, når de kom til byen for at afsætte deres egne produkter og købe ind til bedrift og husholdning hos købmanden. I landbrugets opgangstider fik bønderne god betaling for deres produkter og var til gengæld gode kunder hos de handlende i byen, men med dalende konjunkturer og deraf følgende prisfald på landbrugsvarer var bønderne meget tilbageholdende med at handle i Hillerød; så mærkede købmanden også de dårlige tider.

Den opgangstid, man havde ventet for dansk landbrug efter gennemførelsen af landboreformerne og overgangen til nye dyrkningsmetoder, blev brat ændret med krigene i begyndelsen af 1800 tallet.

Kornet var blevet landets vigtigste eksportvare, og salget af dansk korn var ganske betydeligt, selv om kvaliteten ikke var den allerbedste.

Efterspørgselen var stor, ikke mindst fra Norge og England, som var et par af de vigtigste aftagere, og priserne var stigende. Men de gode tider blev uventet afbrudt, da pengekrisen indtraf, fordi staten ikke længere kunne dække de øgede udgifter ved hjælp af skatterne og derfor greb til at øge pengemængden ved udstedelse af flere pengesedler. Da statsbankerotten indtraf i 1813 var sedlernes værdi dalet til kun en sjettedel af deres pålydende. I forsøg på at rette op på landets katastrofale økonomiske situation etablerede staten en Rigsbank til afløsning af den gamle Kurantbank. Den nye banks kapital blev tilvejebragt ved at pålægge al fast ejendom en såkaldt bankhæftelse på 6%, som enten skulle indbetales kontant eller forrentes med 6% til den nyoprettede Rigsbank.

Det var en alvorlig økonomisk belastning for Hillerøds næringsdrivende, der for de flestes vedkommende ejede fast ejendom og derfor skulle svare bankhæftelse. Men det gik også ud over handel og omsætning i byen, fordi bønderne søgte at klare sig ved selv at fremstille de vigtigste fornødenheder og købe så lidt ind i Hillerød som muligt.

Nedgangen fortsatte, da Rigsbanken i 1818 blev afløst af Nationalbanken, der var uafhængig af staten. Konjunkturerne dalede og priserne begyndte at falde stærkt.

Efter Napoleonskrigene og freden i Kiel, hvor Danmark måtte afstå

Norge, mistede landbruget en stor kornaftager, og da England i et forsøg på at hjælpe sit eget landbrug lagde told på al indført korn, mistede Danmark sin anden store kornaftager.

Dansk landbrug oplevede en streng krisetid. Der var kun få aftagere til dansk korn og smør, som heller ikke udmærkede sig ved nogen særlig god kvalitet. Dansk smør blev hånligt omtalt »mastsjør«, der kun var egnet til at smøre skibsmaster med, og dansk korn blev kaldt »skiden sæd«.

Krisen varede til 1828, da England lempede den engelske korntold og igen tillod import af dansk korn, som så småt var begyndt at blive bedre.

Priserne begyndte igen at stige, og med stigende konjunkturer blev landbrugsproduktionen igen rentabel.

Der fulgte nu en lang opgangstid for landbruget, og de gode tider kunne straks mærkes hos byens handlende. Bønderne blev igen gode kunder hos Hillerøds købmænd og øvrige næringsdrivende. Medens handelen med oplandets bønder var stigende efter landbrugskrisens afslutning, var købmændenes salg til Hillerøds egne indbyggere ret svingende, ofte endda meget beskedent.

Det var blandt andet tilfældet efter den store brandkatastrofe i 1834, der lagde store dele af det gamle Hillerød øde og dermed medvirkende til, at byen med ét ændrede udseende. Ilden udbrød i en ejendom på hjørnet af Slotsgade og (nuv. Frederiksgade) og skyldes uforsigtighed ved afbrænding af fyrværkeri. Fra den antændte ejendom bredte ilden sig til naboejendommen, der beboedes af en brændevinsbrænder, og derfra fortsatte den op over Torvebakken til Christian IVs gamle latinskole, der gik op i luer og med den hele den sjældne gamle bogsamling. Ilden blev først standset i Mørkegade (nuv. Østergade), hvor man i hast havde revet et par ejendomme ned for at hindre ilden i at fortsætte op gennem Helsingørgade, hvilket også lykkedes. I alt brændte 39 ejendomme, hvoraf to købmandsgårde i Slotsgade, og mere end 100 familier blev mere eller mindre berørt af branden. Genopbygningen gik kun langsomt, og byen var mange år om at komme sig efter

katastrofen. Selv om der fra hele landet blev indsamlet penge til de brandlidte, var nøden i byen stor, hvilket naturligvis også kom til at præge hele næringslivet i Hillerød.

Få år efter branden, fik Hillerød nyt bystyre.

Siden 1778 havde byfogeden haft et lille udvalg på fire såkaldte »eligerede borgere« til på borgernes vegne at afgive indstillinger og erklæringer om stadens styrelse, uden at der dog var fastsat helt bestemte regler for deres medvirken.

En ny købstadslov i 1837 gav borgerne i Hillerød ret til selv at udpege en borgerrepræsentation, der skulle beskæftige sig med byens økonomiske forhold, men stå under tilsyn af byfogeden, der i alle sager havde den endelige afgørelse. Antallet af borgerrepræsentanter blev i Hillerød fastsat til otte, der skulle vælges af næringsdrivende, som havde borgerskab, samt af grundejere med borgerbrev. Alle øvrige indbyggere var udelukket, idet kun grundejere og næringsdrivende kunne få borgerbrev, hvilket betød at af byens 1800 indbyggere var kun 106 valgberettigede. Antallet købmænd i Hillerød var steget til 24, der beskæftigede 19 kommisser og drenge samt 39 tjenestefolk. Af de øvrige næringsdrivende kan nævnes 11 gæstgivere, 9 vognmænd, 5 høkere og 5 handelsfolk, samt en række håndværkere, hvoraf medlemmerne af de to gamle laugsfag, skomagere og skrædderne, var de største grupper med henholdsvis 10 og 8 mestre.

Byfogeden og de fire »eligerede borgere« holdt oprindelig deres møder i det gamle Tinghus, der lå for enden af Møllestræde, nede ved nuv. Nordstensvej. Men da bygningen tillige blev brugt som birketing og domhus, var det nødvendigt at opføre en større bygning, og i 1831 blev Hillerøds første rådhus opført øverst oppe på Torvebakken på en del af det gamle kirkegårdsareal. Muremester Ulriksen stod for opførelsen af den nye bygning, der blev benævnt Hillerøds Råd- og Domhus; betegnelsen betød, at bygningen skulle være hjemsted for både bystyre og tingsted, hvilket passede til den kendsgerning, at byens øverste embedsmand var både byfoged og birkedommer.

Sammen med byfogeden rykkede den nyvalgte borgerrepræsentations

otte medlemmer ind på rådhuset. Blandt de otte valgte var de næringsdrivende altid repræsenteret, ofte med en eller flere købmænd.

Handelsstanden var på den tid meget optaget af de tanker, der fra regeringens side var fremme om lempelse i laugstvangen og i købstædernes eneret på handel og håndværk.

En begyndelse til en vis næringsfrihed var gjort ved tilladelsen til privilegerede handelssteder i landdistrikterne og til udvidelse af antallet godkendte brændevinsbrænderier på landet, samt indførsel af kornbrændevin fra København.

En opblomstring for Hillerøds næringsliv indtraf, da kongen og hoffet igen gjorde Hillerød til residensstad. Medens de foregående monarker kun havde opholdt sig på Frederiksborg slot i ret kortvarige perioder, var Frederik VII så begejstret for Nordsjælland, at han gjorde Hillerød til fast residensby.

Kongen imødekom derved også et længe næret og direkte udtalt ønske fra borgernes side om igen at få kongen og hoffet til Hillerød. Kongens ophold på Frederiksborg Slot fik særlig betydning for byen, ikke alene de næringsdrivende, men alle borgerne på grund af den nære kontakt, der var mellem majestæten og indbyggerne i Hillerød, der blandt andet glædede sig over at opleve kongen tage del i byens kulturelle liv og forskellige arrangementer.

Fremgangen for købmændene fortsatte, da konsumtionen i 1851 blev ophævet, og den frie og uhindrede adgang til byen blev etableret. Accisen og tolderne forsvandt med gennemførelsen af grundloven, og afskaffelsen, følte mange, var en del af den opnåede frihed. Konsumtionens bortfald betød øget samkvem mellem land og by, og dermed større omsætning for Hillerøds næringsdrivende.

Frederiksborg Slot o. 1650

Billedet af Frederiksborg Slot på Christian IV's tid er malet af italieneren L. Baratta 1652.

Til højre ses Sparepenge i den nuv. slotshave. Maleriet kom til Sverige som krigsbytte 1659-60 og hænger nu på Gripsholm Slot. En kopi findes på Frederiksborgmuseet.

Statuen af Frederik VII på Torvet med udsigt til Frederiksborg Slot

Næringsfrihed

I en række danske købstæder rejste taknemlige borgere i sidste del af forrige århundrede statuer af Frederik VII, grundlovens giver. På Torvet i Hillerød fjernede man i 1880 den høje, gamle vandpumpe og opførte et monument med statue af kongen, udført af billedhuggeren Vilhelm Bissen og med følgende indskrift på sokkelen.

*HER VAR HANS HJEM, DA DEN NYE DAG
I DANMARK FØDTE MED TORDENBRAG
DA FOLKET VÅGNEDE MED SIN DROT
OG VÅGNEDE DERFOR SUNDT OG GODT
HER STAAR HAN OG MINDER OM GODE AAR
GUD GIVE SOMMER, SOM HAN GAV VAAR*

Med slotssøen og Frederiksborg slot som baggrund er det den smukkeste tænkelige placering, nogen købstad har kunnet give deres kongestatue. Den taknemlighed byens borgere dermed gav udtryk for, skyldes ikke blot Frederik VII's nære tilknytning til Hillerød, men også »at den nye dag i Danmark fødtes«, da han gav folket Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849.

Junigrundlovens betydning var ikke så meget, at det gamle, enevældige kollegiestyre blev afløst af ministerier med en demokratisk valgt minister i spidsen, men de rettigheder, der blev sikret den enkelte borger i form af ejendomsret, trykkefrihed, religionsfrihed, forenings- og forsamlingsfrihed m.m.

Grundloven indeholdt desuden nogle såkaldte løfteparagraffer, der gav tilsagn om at ordne en række samfundsforhold ved særlig lov.

Ejendommen Slotsgade 11 set fra bagsiden o. 1920

På dette sted udbrød den store brand i 1834 og bredte sig op over Torvebakken til Latinskolen og videre til Mørkegade (nuv. Østergade).

Blandt løfterne kan nævnes en reform af det kommunale selvstyre samt erhvervsfrihed ved en særlig næringslov.

Det lovede tilsagn om næringsfrihed er udtrykt med ordene: »Alle indskrænkninger i den frie og lige adgang til erhverv, som ikke er begrundede i det almene vel, skal hæves ved lov.«

Løftet om kommunalt selvstyre blev indfriet 1868 med en ændring af den gamle købstadlov, hvorved den tidligere borgerrepræsentation blev afløst af et folkevalgt byråd.

I Hillerød bestod byrådet af 9 medlemmer, og i det første byråd blev indvalgt to fremtrædende købmænd, J. F. Bruhn og C. L. Møller.

Løftet om fri og lige adgang til erhverv blev opfyldt med næringsloven 1857, der afskaffede de gamle laug og indførte næringsfrihed.

Laugene, der var opstået i middelalderen, var en videreførelse af de gilder, der fandtes i en række købstæder.

I gilderne skulle gildebrødrene yde hinanden gensidig økonomisk og moralsk støtte. Der var for det meste tale om sammenslutninger af købmænd, der tillige skulle varetage visse fællesopgaver, som f.eks. drive den storhandel, den enkelte købmand ikke kunne påtage sig eller klare alene.

Laugene opstod fortrinsvis inden for håndværksfagene og specielt i de ældste byer som Slesvig, Ribe og Roskilde, hvorfra de bredte sig ud til alle landets lidt større købstæder.

Laugene skulle varetage medlemmernes økonomiske og faglige interesser, men med årene blev de rent faglige sammenslutninger.

Der var gennemført laugstvang, hvilket betød at ingen mester måtte udøve sit fag, hvis han ikke var medlem af lauet.

Fagets svende kunne optages i et særligt svendelaug, hvor man oprindeligt havde det ædle formål at yde hinanden understøttelse, men efterhånden kom det faglige mere og mere i forgrunden.

Laugstvangen bevirkede også, at de enkelte laug selv kunne regulere tilgangen til faget og dermed bestemme, om man ville have yderligere en fagfælle indenfor.

Bestemmelserne om laugets forhold blev optegnet i laugsvedtægten den såkaldte skraa, der gav regler for det enkelte fags forhold.

Til livet i laugene hørte en række ceremonier, der var medvirkende til at skabe et stærkt sammenhold inden for fagets udøvere. Lavsskraaen fastsatte regler for antal lære- og svendeår, udførelse af mesterstykke, antal svende pr. mester, fælles priser m.m.

Den monopolstilling laugene havde fået, og som de undertiden misbrugte til at fastsætte for høje priser eller slække på kvalitetskravene bevirkede, at myndighederne søgte at gribe ind og begrænse laugenes indflydelse eller ligefrem ophæve dem, men hver gang mislykkedes det. Myndighederne havde dog mulighed for at foretage visse indgreb i

En usædvanlig butik

Billedet forestiller købmand Peter Abrahamsens forretningsejendom på hjørnet af Slotsgade og Møllestræde.

Fra den del af butikken, der vendte ud mod Slotsgade, havde Peter Abrahamsen en stor herreekviperingsforretning med arbejdstøj, særdigstøj m.m., medens der fra den del, der vendte ud mod Møllestræde, var forhandling af cykler. Ekspedienten var den samme.

Ejendommen er senere ombygget. Nuv. ejer er manufakturhandler Sejer Olsen.

laugstvangen, idet man for eks. tillod udenlandske håndværkere at nedsætte sig som mestre uden for laugene og drive deres næring i byen. Det drejede sig for det meste om indvandrede tyske håndværkere, der medtog deres hjemlands ceremonier og ritualer, og disse laugsskikke, der kaldtes zünften, kom i høj grad til at præge det danske laugsvæsen.

Den indflydelse bystyret havde på laugene var indskrænket til den godkendelse der skulle til for at oprette et laug i byen, samt at øvrigheden skulle stadfæste laugsskråen.

Selv om både handels- og håndværkernæringen var forbeholdt købstæderne, var det ikke i alle byer, der var oprettet laug. I Hillerød fandtes kun to håndværkerlaug, skrædderlauget fra 1642 og skomagerlauget fra 1680, men noget købmandslaug har byen ikke haft. Sådanne handelslaug fandtes kun i de største byer, bl.a. Helsingør.

Den begyndende industrielle udvikling omkring midten af 1800 tallet bevirkede, at laugene fik mindre og mindre indflydelse på og betydning for de enkelte håndværksfag. For købmændenes vedkommende var deres gamle eneret på handel i købstaden ved at smuldre, blandt andet ved den såkaldte »prangerlov« fra 1845, der stillede handelen med danske landbrugsprodukter helt fri, således at det var tilladt prangere og andre handelsfolk at opkøbe og indføre landbrugsvarer i købstaden. En anden lov, den såkaldte »høkerlov« fra 1856, gav høkerne tilladelse til også at handle på landet med deres levnedsmidler.

Da der i rigsdagen blev fremsat forslag til lov om fri næring vakte det i købstæderne megen modvilje, og der viste sig stor modstand mod forslaget i byerne, idet man var bange for, at en ophævelse af købstadens privilegier ville blive en trussel mod byens eksistens og fortsatte trivsel.

Modstanden medførte, at der over hele landet blev indsamlet underskrifter på en henvendelse til rigsdagen. Adressen fik omkr. 15.000 underskrifter, hvoraf 217 i Hillerød. Sidstnævnte antal synes ikke stort, men i virkeligheden var det næsten samtlige indbyggere, der betalte næringsskat, som havde skrevet under.

Men uanset underskriftsindsamlingen kom forslaget til lov om fri næring m.v. til at nyde fremme, og den 29. dec. 1857 blev loven vedtaget.

Den fulde næringsfrihed blev indført med denne lov om håndværks- og fabriksrift samt handel og beværtning m.m., og som eneste betingelse for at drive håndværkernæring eller nedsætte sig som industridrivende krævedes herefter blot, at man løste borgerskab eller næringsbevis, men ikke medlemskab af noget laug. For handelens vedkommende skulle man i købstæderne erhverve borgerskab og på landet næringsbrev som grosserer, købmand, detailhandler eller som høker.

Købstædernes privilegier på handel og håndværk blev afskaffet, men som en foreløbig foranstaltning gav man købstæderne den beskyttelse, at man forbød handlende at nedsætte sig og drive næring inden for en afstand på 1½ mil fra byens torv, det såkaldte »læbælte«.

For hokerne og småhandlende der opkøbte levnedsmidler og lign. på torvet og solgte det videre i småpartier til landboerne gjaldt et andet »læbælte« med en grænse på kun 1 mil regnet fra torvet.

Efter næringsloven af 1857 kunne enhver nu frit nedsætte sig som næringsdrivende. Laugstvangen var afskaffet, og man stillede ingen krav om særlig uddannelse eller særlige faglige kvalifikationer. I de følgende år skete der en vandring fra land til by, og mange forsøgte at skabe sig en tilværelse som detailhandler i byen. Nye forretningstyper indenfor detailhandelen dukkede op i bybilledet som f.eks. cigarbutikker.

Blandt købmændene og de øvrige handlende i byen var der ingen større begejstring for den nye næringslov. Mange var tilmed bange for, at de ville blive udkonkurreret, når loven blev udnyttet og alle fik mulighed for at nedsætte sig som handlende. I købstadprivilegiernes tid havde mange handlende følt sig helt sikre på deres næring, men nu frygtede de den indførte næringsfrihed. Utilfredsheden og usikkerheden viste sig dog at være helt ubegrundet.

Med næringslovens gennemførelse ophørte alle laug med at bestå som privilegerede, faglige sammenslutninger. Grosserer-Societetet i København der var grundlagt i 1742 og fungerede som handelslaug, var det eneste laug, der vedblev at bestå og stadig består.

Mange laug fortsatte med at bestå som rene mesterforeninger eller som faglige eller mere selskabelige sammenslutninger, men uden de rettigheder, der var tillagt de gamle laug.

Enkelte faglige foreninger har i vore dage genoptaget den gamle betegnelse laug, som således fortsat består, omend med en helt anden betydning.

Året 1857 var også på andre områder et betydningsfuldt år. Øresundstolden fra 1429 blev ophævet, og selv om staten gik glip af nogle

Slotsgade 11 o. 1920

indtægter - flere lande havde dog tidligere nægtet at betale - så betød toldens bortfald lavere transportomkostninger og dermed billigere varer til København.

C. F. Tietgen oprettede samme år Privatbanken i København, hvilket gav bedre mulighed for at opnå kreditter og betød stærkt forbedrede økonomiske vilkår for hovedstaden og dens næringsdrivende.

Endelig indførtes ved særlig lov i 1857 samme regler for myndighed og arveret for kvinder som for mænd.

Næringsloven 1857 gav iøvrigt også kvinder næringsret, idet det blev fastslået, at »enker, forlattede, fraskilte og separerede hustruer, samt ugifte kvinder, der er 25 år gamle og myndige med eller uden kurator«, skulle have lige adgang med mandspersoner til næringsdrift, når de fyldestgøre de for mændene foreskrevne betingelser. Året 1857 indvarslede på mere end én måde nye tider.

Fremgang og udvikling

Til gennemførelse af næringsloven 1857 var der fastlagt en overgangsperiode på fem år, hvorfor loven først trådte i kraft 1. januar 1862. Da laugstvangen og købstadsprivilegierne nu var afskaffet og handelen givet fri, var der mange, der så en chance under de nye frie forhold. Uden faglige kundskaber eller andre kvalifikationer nedsatte adskillige sig som handlende i byen, men de misforstod intentionerne om frihed i den nye næringsfrihedslov, og derfor gav de sig til at handle med alt mellem himmel og jord og meget andet og mere, end de var berettiget til gennem deres borgerskabsbrev. Gang på gang måtte myndighederne påtale overtrædelser, og fra byens øvrige handlende indløb klager med henvisning til de ulovlige forhold. Den indflydelse laugene havde haft på forholdene inden for det enkelte fag, hvor man kunne holde en vis form for selvjustits og kontrollere, at medlemmerne rettede sig efter loven, savnedes nu.

Med det formål at varetage standens interesser og opretholde et sundt handelsliv i byen, oprettedes derfor i de følgende år rundt omkring i købstæderne købmandsforeninger eller handelsforeninger.

I Hillerød kom man relativt sent med, da der havde vist sig en række vanskeligheder fra anden side.

Hele byen var rystet efter den store brandkatastrofe i 1859, der ødelagde Frederiksborg slot. Det følte som en national ulykke, at det smukke slot var blevet hærget af brand og for Hillerød betød det, at dens tid som kongelig residensby nu var forbi.

De næringsdrivende i Hillerød frygtede en alvorlig økonomisk tilbagegang nu, hvor kongen og hoffet måtte forlade byen, men det kom dog ikke til at gå så galt. Den afhængighed, det lokale næringsliv havde haft af slottet og hoffets nærværelse var ikke så afgørende mere. Det havde

Udsigt fra rådhusets tårn o. 1890

I forgrunden torvet og begyndelsen af Slotsgade. Til højre ses magasinbygningen til den store købmandsgaard, der senere blev kendt som Lindeskovs købmandshandel.

langt større betydning, at Hillerød havde udviklet sig til en by med godt 3000 indbyggere og med stærkere forbindelse til sit meget store opland.

Med åbningen af Nordbanen fra København til Helsingør i 1864 blev Hillerød endnu bedre stillet som den centrale by i Nordsjælland, og med udbygningen af jernbaneforbindelserne fra Hillerød til Græsted 1880 og i 1886 videre til Gilleleje, samt sidebanen fra Kagerup til Helsingør 1897 og samme år jernbanen fra Hillerød til Frederiksværk var Hillerød blevet et virkeligt handelscentrum. Byen fik også andel i den velstandsstigning, der skete i årene op til 1880 og som skyldes de gode priser på landbrugsprodukter. Landmændene fik forøget deres produktion ved at gå over til forbedrede driftsformer og man koncentrerede sig på landet mere og mere om produktioner og landbrugsvarer, medens man i mindre grad beskæftigede sig med fremstilling af egne fornødenheder, som man i stedet for tog til byen og købte. Det betød øget omsætning og fremgang for handlende og håndværkere i Hillerød.

Da der i begyndelsen af 1880'erne kom en afsætningskrise for landbruget blev den derfor også følelig for købstædernes erhvervsliv.

Baggrunden for krisen var den industrielle udvikling i Amerika og Rusland, der muliggjorde mere rentabel kornproduktion, og da de to store lande samtidig fik forbedret deres transportmidler, kunne de i kraft af lavere transportomkostninger føre vældige kornmængder ind på bl.a. det europæiske marked, hvor især Danmark blev hårdt ramt.

Danmark havde tidligere oparbejdet en betydelig korneksport, men nu udeblev efterspørgselen efter dansk korn, ikke mindst fra den største kornaftager England.

Danmark kunne ikke klare sig i konkurrencen med de to stormagter, der kastede store kornmængder på markedet til så lave priser, som ingen andre lande kunne konkurrere med.

På usædvanlig kort tid lykkedes det for de danske landmænd at omlægge deres produktionsform fra kornproduktion til forædlede landbrugsprodukter som mælk, smør, ost, æg, kød og flæsk.

Det var endvidere nødvendigt på grund af den stigende konkurrence fra udlandet at få gennemført en kvalitetsforbedring, hvilket kun kunne ske ved central indsamling og behandling af mælken. Herregårdene havde egne små mejerier, men bønderne var nødt til at finde sammen under en eller anden form, ligesom de måtte udnytte den industrielle udvikling.

I 1882 oprettede nogle unge landmænd det første andelsmejeri i Hjedding ved Varde og i løbet af få år var der opstået 6-700 andelsmejerier i hele landet. Andelsbevægelsen, som var noget helt specielt for Danmark, fik stigende betydning også på andre områder, idet det første andelsslakteri blev oprettet 1887 i Horsens, senere fulgte på andelsbasis foderstofforeninger, frøforsyninger og maskinstationer.

Trods omlægning og forbedringer lykkedes det ikke at forøge den danske landbrugseksport i 1870'erne og 1880'erne væsentligt, hvorimod en fordobling af værdien af importerede varer var medvirkende til at forringe landets økonomi.

Godt halvdelen af Danmarks befolkning levede i 1880 af landbruget,

Butikker i Slotsgade o. 1880

F. Hertz's boghandel (nuv. Toftes boghandel) blev grundlagt 1. maj 1839 af Fischer Hertz (d.1897) og er således en af de ældste forretninger i Hillerød. Når der var markeder i byen, solgte Hertz fra en bod, opstillet i ejendommens port, skillingsviser for 4 skilling (10 øre) pr. stk. Man kunne tilmed få ham til at synge dem!

(Lokalhist. arkiv)

medens en fjerdedel ernærede sig ved håndværk og industri. Kun en tiendedel af befolkningen levede af handel og transport.

Da landbrugsproduktionen ikke var i stand til at opveje den stigende

import, så man hen til de øvrige erhverv som den eneste mulighed for at skaffe de nødvendige midler til at betale vareindførselen med.

Der var således stillet store forventninger til både håndværk, industri og handel.

HANDEL I ÆLDRE TID

Markedshandel

Landbrugsministeriet offentliggør hvert år to markedsfortegnelser i Københavns Universitets officielle almanak for kongeriget Danmark.

Den ene fortegnelse er kronologisk ordnet og giver oplysninger om, hvilke markeder der afholdes på bestemte dage, medens den anden fortegnelse er en alfabetisk ordnet markedsoversigt, der giver oplysninger om, hvor i landet der holdes markeder, samt hvilke dyr, der fremføres på de enkelte markeder, f.eks. heste, grise, levende kvæg eller slagtekvæg, samt om det er eksportmarked.

Blandt de kendteste endnu eksisterende er Vorbasse og Hjallerup hestemarkeder i juni, Egeskov heste- og kreaturmarked i september, Odense hestemarked på Sct. Knuds dag (28. juni), Ho fåremarked (27. august), Herning grisemarked hver torsdag m. fl. Markederne er opstået i forbindelse med tingsteder, kirker, klostre, kilder m.v., altså steder hvor folk mødtes i et eller andet ærinde og hvor de bagefter kunne handle med hinanden.

Et par af de ældste markeder var Sct. Helene kildemarked i Tisvilde og Sct. Vilhelms hestemarked ved Æbelholt kloster, begge opstået i middelalderen.

Kilden ved Sct. Helene grav blev besøgt af mange syge, der Sct. Hans nat overnattede på stedet. Der opstod i den forbindelse et kildemarked ved midsommertide, en skik der holdt sig langt ind i 1800 tallet.

Efter abbed Vilhelms død (1203), søgte mange på pilgrimsfærd og valfart til hans grav i Æbelholt kloster, og da der kunne berettes om undere ved graven og blandt dem, der drak kildevand i Æbelholt, blev han af paven ophøjet til helgen i 1224. Nu kom der for alvor mange pilgrimme til Æbelholt og dagene omkring hans helgendag den 16. juni fandtes et kildemarked med hestehandel og regulær kramhandel og

Hillerød Markeds-Avis.

Onsdagen den 6te Maj 1885.

Markedet i Hillerød 8de Maj.

Publikums Opmærksomhed henledes paa, at Markedet bliver arrangeret af en dertil udvalgt Komite. Teltene ere ved denne Lejlighed yderligere istandsatte og forskjønnede. Et stort Musikkor vil optræde paa Torvet. De sædvanlige Forlystelser ville finde Sted.

Markedsudvalget.

Hillerød
Hatte- & Bændmagerforretning,
Slotsgade 182, 2det Sted fra Møllestræde,
(forhen Sællehandler Schodt & Sørensen)

anbefaler det største, smukkeste og billigste Udsalg af Silkehatte, Filthatte, Stoffhatter, Straalhatter og Kaskjeter samt Damehatte, af det Nyeeste for 1885. Silke- og Filthatter moderniseret. Silkehatter af Tyg og Lina 10 à 15 Minuter.

VALDEMAR HANSEN.

William Peterfen

i Hillerød anbefaler et stort Udsalg af Møbler, isaa som: Sofauer, Børde, Stole, Senge, Servanter, Skabeskabe & Komoder, som Alt sælges meget billigt.

Færdigshede Herreklæder,

isaa som, Sommeroverfrakter, hele Klædnings, Krakker, Juffer, Venklæder, Veite, Skjorter, Bluser m. M., sælges billigt hos **William Peterfen** i Hillerød.

F. Hertz' Tapet-Udsalg!

Største Udsalg, smukkeste Mønstre, billigste Priser.
NB. En Dag Kontor af Tapeter sælges ualmindelig billig.

Et, billigt hos
Lewinity.

Markedsdagen

udlægges med store Sager af: Svine, Tænder, Høns, Gønder, ænder, Bæver, Kjøer, Gønder, Pølser, smør, samt Rødder, Kær, Tjørn, og End, til særlig billig Pris hos **Julian Hansen**, Sjælsøvej 28, Hillerød, den 6te Maj for Middeltid i Udsalg.

Det største og billigste Udsalg af Seletøjer er hos **Sædelmager Larsen** paa Torvet, og i min Butik i Møllestræde.

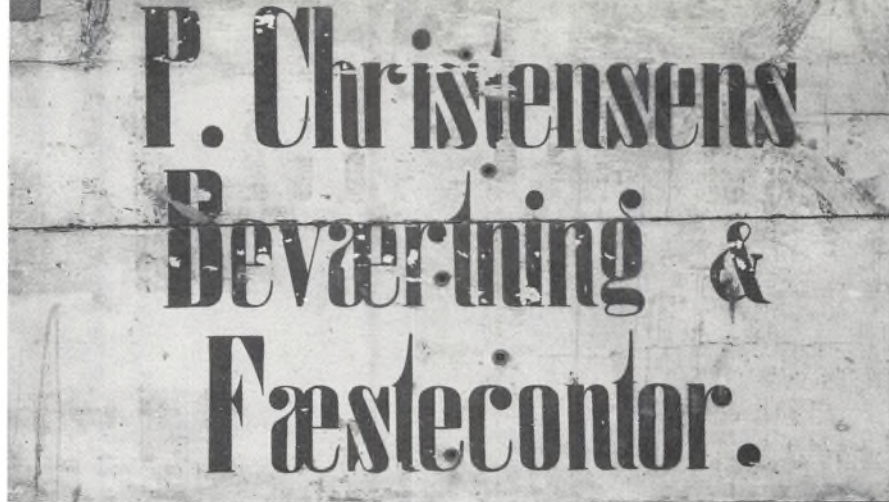
Største forffjellige Bogne paa til Sælg hos **Emil Sigvartsen** i Robur.

Markeds-avisen 1885

Hillerød har haft sin egen markeds-avis, som blev udsendt af Frederiksborg Amts Avis. Ovenstående eksemplar blev udgivet i forbindelse med forårsmarkedet den 8. maj 1885.

Byens handlende benyttede lejligheden til at fremkomme med særlige markedstilbud. Vald. Hansen averterer med stort udvalg af kaskjetter og hatter af sidste nye mode for 1885. F. Hertz, der drev boghandel (nuv. Tofstes boghandel) reklamerer med billige tapeter.

Markedet var tilrettelagt af en markedskomite - Foreningen til Krammarkederne Bibeholdelse - der forestod den praktiske del af arrangementerne.

Fæstemand Christensens skilt

Fæstemanden var den tids arbejdsformidling. Her kunne man henvende sig og fæste karle og piger for næste halvår, hvilket som regel skete på markedsdagene.

Skiltet hang ved fæstemandens bolig på hjørnet af Helsingørgade og Bakkegade.

Det opbevares nu på Nordsjællandsk Folkemuseum.

(Ely foto)

gøgl. Pottemagerne havde rivende afsætning af lerkar og drikkeskåle, som de besøgende kunne drikke kildevand af. Efter brugen skulle den benyttede skål kastes i skår ved kilden.

Det bedst kendte kildemarked opstod i forbindelse med Kirsten Piils Kilde i Jægersborg Dyrehave, hvor gøgl og forlystelser har fortrængt handelen, og Dyrehavsbakken opstod for 400 år siden.

Købmændene og de øvrige handlende i byerne så med uvilje på markederne. De anså dem for at være et indgreb i deres handelsrettigheder og en tilsidesættelse af deres eneret på al handel i købstæderne. Men de måtte bøje sig og finde sig i, at der en eller to gange om året blev afholdt krammarked, som trak folk til fra nær og fjern.

Det var lovligt at holde marked, men det måtte ikke finde sted på søn- og helligdage.

I Hillerød havde der fra gammel tid været to årlige krammarkeder, der blev afholdt omkring Mikkelsdag (29. september), og St. Hansdag

OLES MARKEDSVISE

om hvordan han solgte sin ko og købte en Ottepots-Hoppe, med Mere

*(Mel.: Dengang jeg en dreng var og vogtede svin)
I Morges, da Klokken var lidt over fem,
Faldt Ole i Tanker paa Loen:
Jeg slider og slæber og hutler mig frem,
Og aldrig jeg kommer til Kroen-
Kestine bliver bøs, -
Men jeg slaar mig løs
Og trækker til Marked med Koen.*

*I Dag er just Marked i Fredsborre By,
Og Livvare smager af Penge.
Jeg sælger den gamle og køber en ny-
I Dag laer jeg Pleielen hænge.
Han tog sig en Skraa,
Lod Halmtysten staae
Og hivede Pleielen paa Stænge.*

Foruden skillingsviser, der var købt på markedet i Hillerød, var Oles Markedsvise meget populær og blev ofte citeret og sunget i mange nordsjællandske hjem. Ovenfor er gengivet de første 2 af ialt 24 vers. Markedsvisen er tillagt lærer Wiwel i St. Lyngby. Den bærer påskriften: »Trykt igaar og sælges idag fra første Haand for fire Skilling af H. C. Wiwel, Bogbinder i Frederiksborg«.

Visen har følgende Motto:

»Naar Narren kommer tillorvs, faar Kræmmeren Penge«

Ottepots-Hoppe = Særdeles god hoppe. Livvare = Kreaturer. Fredsborre = Frederiksborg. d.v.s. Hillerød

Butikker i ejendommen Slotsgade 27 o. 1890

I bygningen havde konditor Wilh. Abben, sadelmager Ernst og cigarhandler A.T. Sander deres forretninger.

Bygningen blev nedrevet 1920, da der blev opført en større ejendom på stedet.

(24. juni). Den ældste markedsplads var ret beskeden, det var fortovet på hjørnet af Møllestræde og Kongensgade (nuv. Slotsgade). Arealet hørte under en beværter, Søren Wellers forpagtning, og han skulle selv betale en årlig afgift til Kongens kasse på 10 rigsdaler for tilladelsen til at udleje fortovet.

Da Amtsforvalter Jacob Lowson i 1758 fik tilladelse til at opføre sin store ejendom på grunden, måtte markedspladsen flytte. I modsætning til torvehandelen var markedshandelen fri, således at fremmede tilrej-

sende kunne handle frit på markedspladsen. Det var øvrigheden, der gav tilladelse til afholdelse af marked, og nogle steder skulle fremmede tilrejsende have særligt markedsplads for at kunne handle med købmandsvarer eller håndværksprodukter. Købstadrettighederne skulle respekteres, og det var ikke tilladt at handle med bønderne på vejen til eller fra markedet.

Handelsmænd, der opstillede bod eller telt på markedet skulle betale en særlig afgift som studepenge. En særlig markedsforening, Foreningen til Krammarkedernes Bibeholdelse, senere benævnt markedskomiteen, forestod udlejning af studepladser og lod selv opstille telte, der kunne lejes til krambod eller forlystelse.

I Hillerød afholdt man heste- og kvægmarked seks gange årlig i sommerhalvåret og krammarked med handel og gøgl to gange årlig, nemlig ved skiftedagene 1. maj og 1. november.

Den ældste kvægmarkedsplads blev anlagt 1789 i Helsingørgade. I 1842 blev den flyttet til Nyhuse, men i 1845 købte Hillerød Kommune for 2000 rigsdaler en parcel af Salpeterværkets grund, da værket få år forinden var blevet nedlagt, bygningerne nedrevet og grunden udstykket. Byen stillede det erhvervede areal, der var beliggende ud mod Slangerupgade, til rådighed for kvægmarkedsplads. Indretningen var beskeden, idet der blot blev opstillet nogle bomme og rækværk, hvor man kunne binde dyrene i markedstiden. Først mange år senere blev der på initiativ af Hillerød Handelsstandsforening opført en markeds-hal, så dyrene kunne stå indendørs.

Krammarkederne blev afholdt på Torvet, og var virkelige festdage og højdepunkter i byens liv.

Udenbys handlende lod ofte i forvejen melde deres ankomst til Hillerød og benyttede lejligheden til at avertere hvilke varer og tilbud, man kunne finde hos dem. Byens egne handlende overlod naturligvis ikke markedet til de udenbys boende, men benyttede anledningen til at fremkomme med særlig fristende markedstilbud.

Der blev på krammarkedet falbudt alskens varer. Bagerne solgte fra deres boder kager og søde sager, som f.eks. kagefigurer, der var

overtrukket med sukker og forsynet med et lille glansbillede. Der var god afsætning på disse figurkager, som var en yndet markeds gave, man kunne tage med hjem.

Bødkeren solgte baljer, bøtter, sulekar og andre trækar, kobbersmeden havde et udvalg i kobberkedler, kobberspande og kaffekander, sadelmageren falbød sine produkter i læder, bl.a. seletøj, og træskomageren havde rigt udvalg og god handel med træsko. Mange benyttede markedsdagen til at anskaffe sig et par nye træsko, som dengang var det mest benyttede fodtøj både i byen og på landet.

Klædehandleren havde både færdigsyet tøj, vadmél, lærred og stof i metermål samt hovedtørklæder, forklæder, kniplinger, strømper m.m.

På markedet handlede man og diskuterede priser. Især på kvægmarkederne gik det livligt til, inden man kunne give håndslag og som yderligere stadfæstelse af en god handel drikke lidkøb i beværteltet. Faste priser kendte man kun i de særlige 4 eller 8 skillingsboder, der solgte kamme, spejle og legetøj fra Tyskland, kaldet Nürnbergerkram.

I beværteltet drak man lidkøb i brændevin, kaffepunch tevandsknægt eller toddy. Der serveredes ofte stegt ål som en særlig markedsret.

På krammarkedet fortrængte gøgl og forlystelser mere og mere den egentlige handel. Foruden hele teltgader med skydetelte, spilletelte, dansetelte m.m. fandtes gøglertelte, hvor man hvert år søgte at tiltrække sig opmærksomheden med nye sensationer som menneskeædere, kæmpedamer med skæg, en kalv med to hoveder, slangemennesker, bugtalere, sabelslugere m.v.

Gyngerne og karrusellerne var faste forlystelser, som hvert år var at finde på markederne. Blandt forlystelserne var endvidere visesælgeren, der falbød og undertiden selv sang skillingsviser, der omhandlede aktuelle eller dramatiske begivenheder, ulykkelig kærlighed eller andre sørgelige hændelser.

»Snoge-Lars« var en original person, der gik omkring med høj hat, hvorpå der stod »Snoge«, og han fremviste gerne de snoge, han medbragte i lommerne og den høje hat.

»Professor Labri« var en tidligere skomager, der opstrådte på mar-

Snoge-Lars

kedet som dets ukronede konge. Han var meget populær og tiltrak et stort publikum, når han med rivende tungfærdighed aflirede sine vittigheder og talemåder.

På markedsdagene var der betydelig omsætning ikke blot til de fremmede, men også til Hillerøds egen handelsstand.

Det var ikke ualmindeligt at folk lagde penge til side for at handle og more sig på krammarkedet. Karlene på omegnens gårde havde ved fæste ofte sikret sig en særlig fridag, når der blev afholdt markeder, og de var gode kunder på markedspladsen og et let bytte for veltalende kræmmere og gøglere, og penge havde de på lommen, fordi de ofte fik udbetalt løn i anledning af markedsdagen.

De egentlige krammarkeder blev afskaffet ved lov i 1873 til ikrafttræden med udgangen 1882, men markedet ophørte ikke af den grund. Det fortsatte med hovedvægt på forlystelser og handel med frugt- og grønt.

I sine erindringer fortæller fhv. cykelhandler Bjørneboe om en markedsdag i Hillerød for knap 100 år siden:

»November marked var alle tiders fest både for byens beboere og for bønderne. Flere dage før markedet begyndte alt gøglet at komme, og gøglerne gik i gang med at opstille deres ting, nogle af karrusellerne begyndte gerne dagen før.

November var også den store skiftedag, og allerede fra morgenstunden kom karlene ind til Markedspladsen i Slingerupsgade, trækkende med køer og heste. Det gjaldt om at de var friske, når prangerne kom og skulle handle.

Senere kom bønderne kørende med hele familien. Deres køretøjer var forspændt med dejlige Frederiksborg-heste. Køretøjerne blev nu installeret i købmandsgårdene, og så gik det ned på Markedspladsen for at handle. Efter handelen gik turen op til fæstemand Christensen på hjørnet af Helsingørgade og Asylgade.

Hos fæstemanden skulle man nu fæste nye karle og piger for vinterhalvåret. I haven havde fæstemanden en papegøje stående, som kunne tale, og som børnene havde meget sjov med.

Når alt dette var overstået, skulle de jo på restaurant og spise frokost, og derefter gik de ud for at handle i byen.

På gaderne var der nu fyldt med mennesker, og der var meget at se på, Lirekasserne spillede, så det var en lyst, og uden for forretningerne var der opstillet bukke med plader, hvorpå der var udstillet varer, og fra disse boder handledes der.

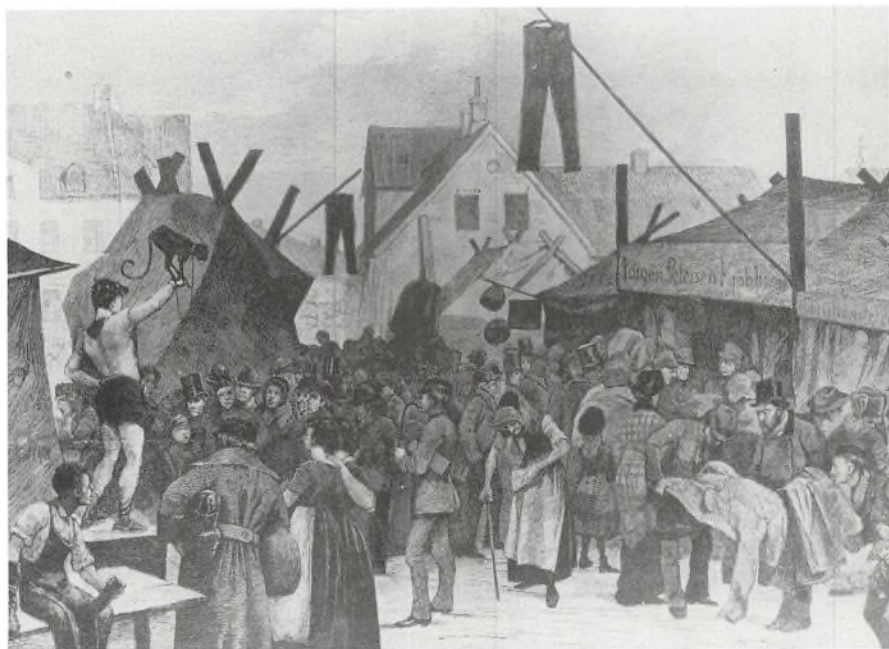
Når alt dette var overstået, skulle de på marked med børnene. Hvorledes var så dette berømte marked? Torvet var jo ikke behageligt at gå på; både gaden og torvet var dengang belagt med nogle forfærdelig toppede brosten. Langs gaden var der opstillet forskellige boder og mange flagstænger og langs gaden over for Hotel Kronprinsen var det store grønttorv. På dette grønttorv solgtes alle mulige slags køkkensager, porrer, kål, frugt og blomster. Dengang købte man sit vinterforråd, da det var langt billigere at købe ind på den måde.

Ved boderne til den anden side af torvet blev der handlet med mange ting. Her stod herreekviperingshandler Ole Mortensen med sin halv-lange pibe i munden og prøvede tøj på karlene; de havde jo fået den store sommerløn og skulle nu have nyt tøj.

Længere henne stod sadelmager Ernst og solgte fint seletøj, og ved siden af ham stod pottemageren med sine krukker og fade, længere henne igen bødkeren med sine sulekar og mælkespande og malkestole. Der var også en bod med skotøj og træsko og mange andre boder. På den anden side af gaden stod slagterne med deres vogne og osthandlerne samt vogne med levende fjerkræ.

På Torvet var opstillet en bunke flagstænger, på hvilke var udspændt ståltråde til de kulørte lygter, der skulle hænges op om aftenen. Der var jo ikke nogen særlig belysning på Torvet. Langs denne side af Torvet var opstillet en del boder, i hvilken de berømte Christiansfelder honningkager solgtes foruden brosten og bolcher, chokolade m.m.

Så var der selve Torvet. Nede ved højen med Frederik den Syvendes status var opstillet en karrusel, der kaldtes Bjerg- og Dalbane og var en slags rutchebane. Den var meget flot med malerier og smykket med ampler med et påhæng af perlebroderier og med elektriske pærer i.

Fra et marked i Hillerød o. 1880

Træsnit af Hans Tegner gengivet i »Illustreret Tidende«. Motivet er fra Torvet i Hillerød. I baggrunden skimtes Helsingørgade, med hotel »København« til venstre.

I »Ill. Tid.« havde billedet denne undertekst:

»Vor tids mere udviklede handelssamkvem vil snart gøre markederne overflødige og deres tilbehør af primitive adspredelser en saga blot. Det er på tiden at fastholde markedslivets sidste scener og opbevare dem for efterverdenen som billeder af et karakteristisk folkeliv, der lige fra den hollandske kunsts blomstringstid og til vore dage har givet malerne motiver i hundredvis. En sådan scene gengiver vort billede, der tydelig bekræfter den socialøkonomiske sætning, at et livligt handelsrøre er til gavn for kunstens kår i samfundet.«

Desuden var der en mægtig spillekasse med figurer, der drejede sig, og andre figurer, der slog på tromme. På den anden side var et telt med biografteater - det første film, vi nogensinde havde set. Det kostede 10 øre at komme ind, og jeg tror det var Kongemordet i Serbien, vi så. Musikken var en lirekasse.

Nede bag højen stod et stort lokomobil og et elektricitetsværk, de selv medbragte, og denne elektricitet drev både karrusellen og biografen. Ejeren var en tysker, der hed Müller og som kom mange år i Hillerød. Dengang kendte vi jo ikke elektricitet her i byen.

Så var der en mægtig gyngende med kun en båd, men der kunne også være mange i. Så var der den lille karrusel, der blev kaldt bondekarrusellen. Den blev trukket af 2 mænd. En anden fin karrusel blev trukket af en hest. Luftgyngere var der selvfølgelig også, samt mange kraftprøver.

Gøglernes konge, professor Labri, var der altid, og han trak stort publikum til; men det meste af hans forestillinger var næsten altid humbug. Han havde et bestemt trick, som han benyttede ved hver forestilling. Han bad om at låne en cigar, og der var mange frivillige, der gav ham cigarer. Når han havde fået dem, gjorde han nogle fingerfærdigheder, som om han brækkede dem itu. Så spurgte han, om han måtte gøre med dem, hvad han ville, og det fik han lov til. Så smed han dem ned i sin hat og sagde, at han måske kunne ryge stumperne i morgen. På den måde havde han altid cigarer, og man så ham altid med cigar i munden.

Så var der et telt med sabelslugere, der stak lange sabler ned gennem halsen; det var ikke hyggeligt at se på. Der var også en mand, der slugte levende frøer, han hed Frode - efternavnet kan jeg ikke huske. Han optrådte også på Dyrehavsbakken.

I et telt var der optræden af menneskeædere; det var nogle negre, der var malede som vildmænd, og som dansede og hylede op. Længere henne var der et loppeteater med dresserede lopper, og naboen var et telt med verdens tykkeste mænd og kvinder. I et andet telt var der artistoptræden med forevisning og musik ude på en forhøjning. Boksekampe var der også, hvor man kunne tjene 5 kr. ved at slå bokseren ud. Der var også spil, hvor man skulle kaste ringe om penge, 2-kroner og 1-kroner - kunne man det, fik man, hvad der lå under ringen. Så var der rafflespil om ure og andre ting og desuden mange andre artister og boder og lykkespil.

Om aftenen kom blikkenslager Skogstad op med de kulørte lamper,

Kreaturbommene på Markedspladsen o. 1880

Kreaturmarkedspladsen, der blev indrettet 1845 på den gamle Salpeterværks grund, var forsynet med træbomme til at binde kreaturerne ved og forhindre, at de kom ud på Slangerupsgade.

Til venstre ses den høje gamle trøpumpe med et aflangt vandtrug.

Ejendommene på den anden side af Slangerupsgade er opført på det sted, hvor den kongelige Fiskerigård lå. I ældre tid blev arealerne omkring stedet kaldt Fiskehaven, Fiskevangen og Fiskeengen.

(Lokalhist. arkiv)

i hvilke der var petroleumslyster, som kunne brænde hele aftenen. Det var et smukt syn. Samtidig med, at lygterne blev hængt op, begyndte boderne at sælge konfetti - det blev øst op af store sække med et mål og hældt lige ned i lommerne; pigerne fik det i en pose. Der blev også solgt serpentinere. Nu blev der rigtig liv på Torvet, og folk overdængede

hinanden med konfetti og kastede serpentiner. Der var stort besøg overalt i teltene; særlig søgning havde en mand, der var tatoveret over hele kroppen. Karruseller og gynger havde styrkende forretning, og på Hotel København var der fuldt hus.

Efterhånden ebbede det ud på markedet. Forældrene skulle hjem med børnene, og bønderne skulle også hjem.

Jeg kan huske, at min moder fik 1 krone af far til at gå på marked, for vi var 5 søskende. Det første, mor gjorde, var at købe 7 honningkager, som vi skulle have til aftenkaffen. Honningkagerne kostede 2 øre stykket. Så fik vi karruselture og slik - jo, man fik noget dengang for 1-ørerne. Hele dagen var der stort leben på værtshusene, og kl. 8 begyndte markedsballerne på Hotel København og Sjælland. Markedet blev lukket kl. 12, og mange af gøglerne arbejdede hele natten på at rive ned; mange af dem skulle optræde på marked i Roskilde næste dag.

En senere forlystelseskonge blev danskeren Alfred Toft, der kom til Hillerød i mange år. Et år til novembermarked var der Cirkus Bech Olsen på Markedspladsen; det blæste fuldstændig om over hovedet på folk, men der skete vist ikke noget. En anden november marked var der frost og snestorm, og alle telte og boder var blæst om, så der blev ikke marked.

Der var også marked 1. maj, men det var langt mindre; da skulle bønderne også hos fæstemanden for at få piger og karle for sommerhalvåret.«

Det sidste marked af denne karakter fandt sted i 1939 og blev ikke videreført efter krigen. Men navnet novembermarked består stadig i den torvehandel, der finder sted på Torvet i Hillerød hvert år den første mandag i november.

Hillerød Handelsstandsforening har i anledning af sit 100 års jubilæum i 1983 søgt at genoplive den gamle markedstradition ved afholdelse af et stort kræmmermarked, der tænkes afholdt som en årlig tilbagevendende begivenhed.

Torvehandel

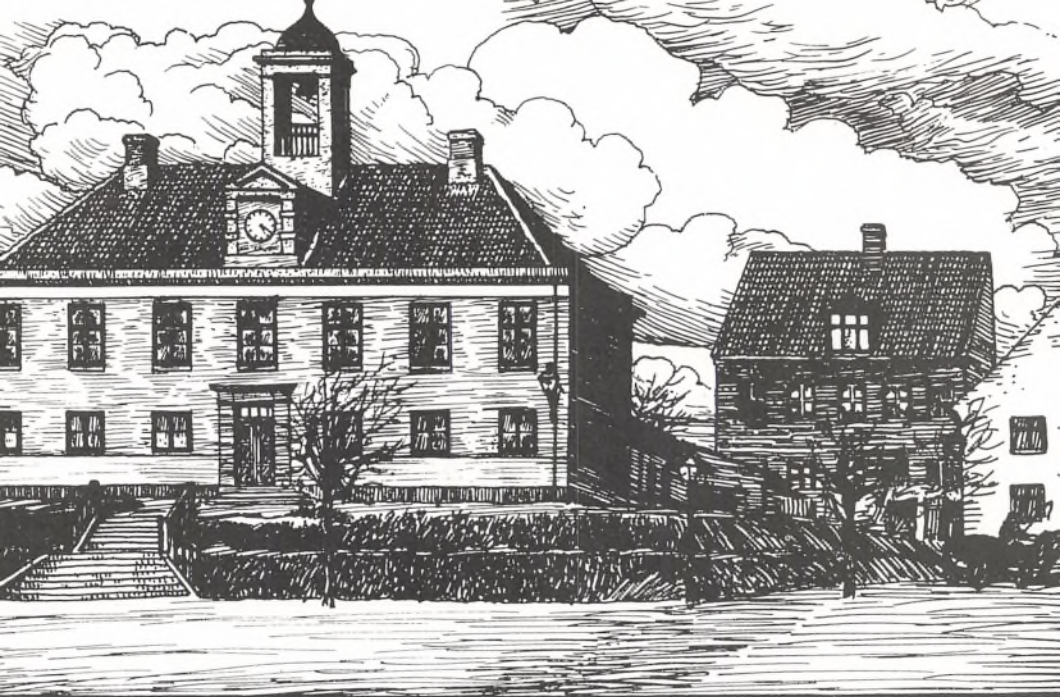
I en del ældre købstæder, bl.a. Helsingør, Slagelse, Næstved m.fl., eksisterer endnu betegnelsen Akseltorv om byens torv. Navnet kan henføres til den tilførsel af varer, der skete til byen og som foregik på bøndernes vogne, altså varer indført på vognaksel, til forskel for varer, indført med skib.

Torvet i Hillerød var således et akseltorv, selv om betegnelsen ikke har været benyttet i denne by, hvilket først og fremmest skyldes, at et egentligt torv først opstod i Hillerød i begyndelsen af 1800-tallet. Fisketorvet i Slotsgade var ikke anlagt som torv, men opstået ved en tilbagetrækning af gadelinien i denne del af Slotsgade, da grundene midt i 1800-tallet blev bebygget.

Indtil 1807 var Torvet i Hillerød blot en gadestrækning, der forbandt Helsingørgade med Slotsgade. Til venstre lå en husrække, der brændte 1807, men ikke blev genopført, derved åbnedes udsigten til slotssøen og slottet. På den anden side op ad torvebakken lå byens ældste kirkegård, anlagt på Christian IVs tid; den blev nedlagt 1804, men først endelig sløjfet og pladsen udlagt til torv i 1830. Samtidig blev arealet ned mod slotssøen lagt til som en udvidelse af torvet, og allerede i 1831 blev byens første rådhus opført øverst oppe på torvebakken. Det blev afløst af den nuværende bygning, der er tegnet af arkitekt V. Holck, og bygget af muremester F. Kielberg i 1887-88.

Som rådhus fungerede denne bygning indtil 1966, da den overgik fra Hillerød Kommune til justitsministeriet og blev indrettet til domhus og politistation.

På den nordlige side var torvet afgrænset af Brummerstedts gæstgiveri, der senere blev afløst af den gamle gæstgivergård »Stadt Kopenhagen«, senere omdøbt til hotel København. Både på markedsdage og

Hillerød første rådhus

Opført 1831 af muremester Ulriksen på det gl. kirkegårdsareal som »Hillerøds Raad- og Domhus«.

Klokken i den lille tårnagtige bygning på tagryggen blev først ophængt 1883. Den havde tidligere hængt i en klokkestabel på kirkegården. Da et nyt rådhus blev opført på samme sted 1887-88, blev klokken flyttet med over i det nye spir.

(Tegning af Kr. Kongstad).

torvedage havde dette gæstgiveri meget stor søgning som beværtning og indkvarteringssted.

Den sydlige side af torvet var afgrænset af husrækken fra Slotsgade op til Latinskolen. Det var denne række gamle huse, der blev raseret af branden 1834, men genopført kort tid efter.

Handelen på torvet i Hillerød foregik på mandage og torsdage. Udbuddet af varer var helt forskelligt fra de varer, der fandtes på markedet, idet torvehandelen fortrinsvis omfattede fødevarer og andre dagligvarer.

Torvedag i Hillerød o. 1870

Købmændene og enkelte håndværkere handlede på torvet, men ellers var handelen helt domineret af landboerne.

Torvehandelen var fra bystyrets side tænkt som en foranstaltning, der skulle skaffe forsyninger, til byens borgere. Derfor måtte høkere og andre småhandlende først gøre deres indkøb på torvet, når borgerne efter et par timers forløb havde haft lejlighed til at forsyne sig.

Mange høkere drog derfor ud på landet, hvor de søgte at slå en handel af med bønderne, når de var på vej til torvet, men denne såkaldte forprang var strengt forbudt, da det var en overtrædelse af købstadens privilegium på handel.

På torvedagene var der vældig tilstrømning til torvet og de tilstødende gader. Bønderne kom med deres hestevogne, enkelte kom med deres varer på trækvogn eller trillebør. Tilstrømningen kunne være så stor, at vognene holdt i to rækker ned gennem hele Slotsgade ud til Nyhuse.

Torvehandel i Hillerød, o. 1900

Boderne er opstillet langs vejstrækningen, der førte fra Slotsgade til Helsingørs-gade.

Den lave bygning på hjørnet blev 1907 revet ned, og Fritz Milner opførte på dette sted den store bankbygning i 1908. I baggrunden telefonrådstativerne på købmand W. Hollmanns ejendom, Slotsgade 7.

(Staunstrup foto)

Torvehandelen var størst efter høst, når bønderne skulle have afsat deres korn, frugt og grønt. Normalt solgte landmændene deres korn til købmænd og møllerier, men ofte valgte de at afsætte en del på torvet, hvor priserne var gode og betalingen kontant. Hos den købmand, landmanden normalt handlede med, var der sjældent tale om kontant betaling, da købmanden modregende med de kolonialvarer m.m., bonden købte under besøget i byen.

Blandt de tilførte landbrugsvarer var både kød og flæsk, som dels blev afsat til borgerne, dels til høkerne og småslagtere, som udskar kødet i små stykker og solgte det til de mindre bemidlede.

Foruden fjerkræ, æg, smør og ost handlede bønderne også med brændsel og tørv.

Udover handelen på torvet havde landboerne en eller flere købmænd som faste aftagere, men desuden havde de enkelte borgerfamilier, som de regelmæssigt forsynede med flæsk, fjerkræ, æg og smør. Det kunne også forekomme, at de gik fra dør til dør og forsøgte at afsætte deres varer.

Ved en god handel kunne bønderne få afsat 1 pund smør til 20 skilling, 1 snes æg 18 skilling, ost pr. pund 8 skilling, 1 tønne havre 2 rigsdaler og 1 tønne byg eller rug 4 rigsdaler og 3 mark.

Prisniveauet var relativt højt i forhold til den tids arbejdslønninger. En daglejer kunne tjene 32 skilling om dagen på egen kost, men kun det halve, hvis han fik sin kost hos arbejdsgiveren. Det kunne derfor godt knibe for ham at mætte alle munde, for familien var som regel stor.

De nødvendige fødevarer gjorde et stort indhug i den sparsomme dagløn; alene en pot mælk kostede 3 skilling. Et pund sukker kostede ligesom 1 pund smør 20 skilling. Vin, brændevin og andre stærke drikke var ikke for menigmand; dertil var priserne for høje. 1 pot brændevin kostede 14 skilling, 1 flaske rødvin kostede 2 mark og 1 flaske cognac hele 4 mark.

Det var derfor ingen ringe tilgift, når købmanden på torvedagen skænkede brændevin og måske også kaffe med cognac til bønderne, der handlede i købmandsgården.

Parti fra Torvet o. 1880

Til venstre skræddermester N. Nielsens forretning med de smalle vinduer. Det ses tydeligt, at det er de almindelige vinduer, der er gjort lavere. På trappen til H. Hansens gæstgiveri står ejeren, kaldet »Hansen på Trappen«. På markedsdage og i torvetiden havde gæstgiveriet stor søgning.

(Lokalhist. arkiv)

Købmandsgården

Købmandshandelen var i middelalderen kun i meget begrænset omfang på danske hænder. Handelen i købstæderne blev fortrinsvis varetaget af Hansestædernes »liggeri« det vil sige tyske købmænd, der slog sig ned i byerne for kortere eller længere tid og drev handel med borgerne.

Da liggerne fik deres varer fra købmænd i deres egne hjembyer, var handelen i de danske byer domineret af tyske handelsfolk. Erik af Pommern var modstander af denne fremmede indflydelse, da han ønskede, at al handel skulle foregå i købstæderne og varetages af danske købmænd.

Liggerne blev forbudt i Danmark 1475, men de fik mulighed for at handle i købstaden, hvis de blev optaget i de danske købmænds sammenslutninger.

Da købstæderne havde fået eneret på al handel og håndværk, og da de tyske handelsfolk havde mistet deres indflydelse på handelen i byerne, udviklede der sig en uafhængig dansk købmandsstand, der snart opnåede både indflydelse og magt i de enkelte købstæder.

Købmanden fik først og fremmest sine varetilførsler fra bønderne, der kom til købmandsgården med korn, levnedsmidler, brændsel m.m. Krydderier og andre eksotiske varer blev leveret af danske grossister og importører, men afhentet en gang om ugen i København, når købmandsgårdens vogn skulle ind med korn.

I købmandsgården foregik handelen ofte mellem købmanden og landmanden som en slags byttehandel og uden kontant afregning. Når bonden havde afleveret sit korn og fået det vejjet, blev han godskrevet for beløbet i købmandens bøger, og når han havde foretaget sine indkøb i købmandens butik, blev beløbet trukket fra hans tilgodehavende.

Den Bruhn'ske købmandsgård

Forretningen, der var beliggende Slotsgade 36, blev grundlagt af Joh. H. Bruhn, en af handelsstandsforeningens stiftere. Hans søn, Ernst Bruhn, videreførte købmandsgården. Efter Ernst Bruhns død blev forretningen drevet i en årrække af hans datter Elisabeth Bruhn.

(Lokalthist. arkiv)

Gårdparti fra gl. købmandsgård

Billedet viser et kig ind i den Bruhnske købmandsgård, der var beliggende Slotsgade 36. I gårdens bygninger var både magasiner og stalde.

Købmandsgården var gennem tre generationer i familien Bruhns eje.

Den sidste ejer, frk. Elisabeth Bruhn solgte ejendommen til Hillerød Landbobank i 1925. På stedet blev senere opført den store bankbygning. Frk. Elisabeth Bruhn blev medlem af Hillerød byråd 1909 som det første kvindelige medlem af rådet. (Lokalhist. arkiv)

Mange bønder fik også ordnet deres pengesager i købmandsgården, hvor købmanden fungerede som bankforbindelse. Bonden havde tillid til købmanden og stolede på ham, fordi han vidste, at købmanden var pligtig at føre bøger. Det var iøvrigt en pligt, der var indført allerede i 1600 tallet, hvor det bl.a. i Danske Lov (5-14-51) hed: »Kjøbmænd som handle med Bønder, skulle holde een sær rigtig Bog paa hvis de handle med dem strax derudi indføre hvis dem betrois og derforuden indskrive

Købmandsgaard, Helsingørgade 15

Købmand H.F. Thomsens gård, fotograferet 1909

det i een anden Bog, som Bonden bør altid at have med sig, naar han vil noget borge eller betale noget af det, som han borget haver«.

Købmandens pligt til at føre bøger blev i senere forordninger fremhævet og uddybet.

Bønderne var de vigtigste kunder i købmandsgården. Når de tidligt om morgenen rullede ind i Hillerød fra oplandet, kørte de direkte til købmandens gård, hvor gårdskarlen spændte hestene fra vognen og satte dem på stald. De medbragte varer blev vejjet og anbragt i købmandsgårdens lagre eller magasiner, hvorefter landmanden begav sig ind i forhuset, hvor butikken lå. Det var ikke ualmindeligt, at der blev budt på et lille måltid med brændevin til for købmandens regning. Derefter foretog bonden sine indkøb af kolonialvarer og andre fornøden-

Gårdparti fra H.F. Thomsens købmandsgård

Billedet er fra begyndelsen af 1900-tallet.

heder, og han skulle undertiden ud på købmandsgårdens oplagsplads for at udvælge brædder fra tømmerstablerne eller jern på lageret. Når indkøbene var foretaget, blev vognen læsset, og medens bonden ordnede andre ærinder i byen stod både vogn og heste sikkert i købmandsgården, indtil hjemkørselen fandt sted.

Handelen med oplandets bønder var af overordentlig stor betydning for købmanden. Sygehusinspektør L.M. S. Østergaard (1826-1903), der havde stået i handelslære hos købmand Andreas Larsen på Axeltorvet i Helsingør fortæller i sine erindringer, at han var udlært samme dag som hans principal døde uden at efterlade sig arvinger, og L. M. S. Østergaard fortsætter: »med Andreas Larsens død ophørte Bondehandelen til Helsingør, da han var den købmand, der saa at sige ene

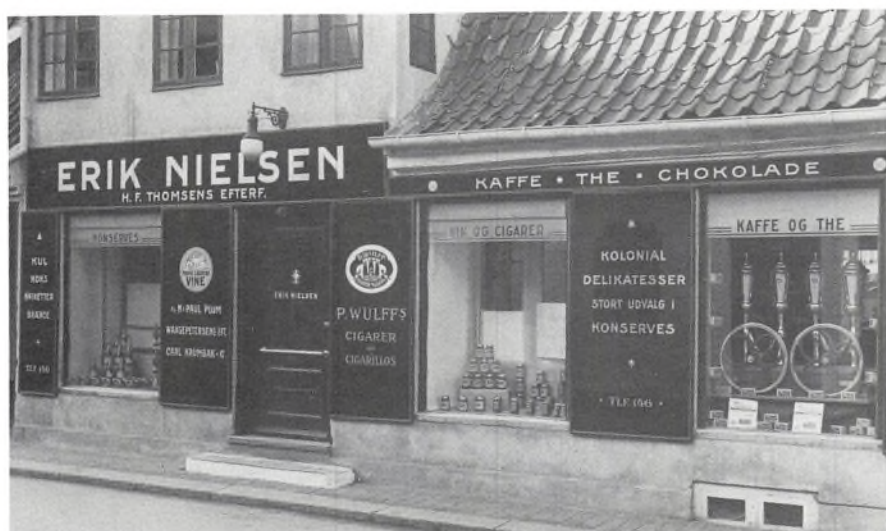
opretholdt Handelen til Helsingør. Det vil af den skæbne, der overgik Helsingør ved Larsens Død ses, hvilken Indflydelse en eneste Mands Virksomhed kan udøve paa en købstad. Da ingen anden købmand i Helsingør formaaede at afkøbe Landmanden hans Produkter, blev dette til stor og ubodelig skade for denne By, men nu opstod i Hillerød flere industrielle Foretagender, saasom Brændevinsbrænder Lindeschou i »Stadt Copenhagen«, (nuv. hotel København), Marcussen og Rundin i den Ejendom, hvor Sommerlyst har sit Etablissement (nu nedlagt gæstgiveri og traktørsted) og Andreas Pedersen, hvor nu A. Heegaard bor (nuv. Slotskroen). Købmand Sølling, Joh. H. Bruhn og Jacob F. Bruhn. Da disse kunde opkøbe Landmanden hans Produkt, søgte Kronborg Amts Bønder til Hillerød i stedet for til Helsingør.

Den stigende tilstrømning til købmændene i Hillerød medførte ikke blot øget handel og omsætning i købmandsgårdene, men også pladsproblemer, og flere af gårdene blev udvidet og fik tilbygninger på det bagved liggende areal, der hørte til hver købmandsgård. Købmanden tjente gode penge, men måtte også holde stort personale. Foruden købmanden selv, der hele dagen var travlt optaget i butik og på sit kontor, var hans kone beskæftiget med madlavning og bespisning af gæster og folkehold, bistået af 2-3 unge piger; 3-4 karle skulle sørge for arbejdet på oplagspladser, kornlofter og magasiner, gårdskarlen tog sig af heste og køretøjer, medens et par karle sørgede for ølbrygning og værtshushold, som hørte til købmandsgården, der undertiden også havde tilladelse til eget brændevinsbrænderi.

Dertil kom personalet i butikken, som for det meste bestod af en handelsbetjent eller butikssvend og et par læredrenge.

Alt i alt kunne den daglige husholdning godt omfatte en snes personer, der både havde kost og logi i købmandsgården.

Købmandens borgerskab gav ham ret til både at drive engros- og detailhandel, samt have værtshushold. Oprindeligt var der ingen større konkurrence mellem købmændene, fordi de havde faste leverandører og aftagere blandt bønderne, der holdt sig til samme købmand, som til

Købmand Erik Nielsens forretning, Helsingørgade 15

Købmandsgården ejedes omkring år 1800 af slægten Maahr. I 1908 erhvervede købmand H.F. Thomsen ejendommen, som 1933 blev overtaget af købmand Erik Nielsen.

gengæld satte en ære i at opretholde et tillidsforhold til de bønder, der kom i købmandsgården.

Købmændene konkurrerede heller ikke indbyrdes på vareudbud og priser, men da næringsloven 1857 gav mulighed for landhandel og oprettelse af brugsforeninger skærpedes konkurrencen på vareudbudene. Flere købmænd begyndte at specialisere sig i et eller flere områder af engros-handelen, som f.eks. korn og foderstoffer, tømmerhandel, kul og jernhandel m.v., hvor der tillige var mulighed for et større udvalg.

Til gengæld kunne købmandsgården overlade handel med en række varer til særlige butikker, hvilket medførte, at der opstod specialforretninger inden for flere detailhandelsområder, som manufaktur, kolonial og isenkram. Dermed var grundlaget skabt for en strukturændring af hele handelsområdet.

Købmandsgårdens magasinbygning

Billedet giver et indtryk af de store magasiner, der hørte til de gamle købmandsgårde. Motivet er fra købmand Lindeskovs ejendom.

Krambod og butikshandel

Det var en meget broget flok handlende, der falbød deres varer på krammarkederne. Blandt med de professionelle kræmmere stod på hvert marked jævne borgere og forsøgte at afsætte deres haveprodukter eller egne håndværksmæssigt fremstillet produkter. På markedsdagen stillede de sig op med en lille åben bod, der blot bestod af en stor træplade, en gammel dør eller lign. på et par bukke eller kasser. Betegnelsen bod blev almindelig benyttet, uanset det var en sådan primitiv stadeplads. eller en overdækket teltbod, hvorfra der blev handlet. Begge dele blev benævnt »åben bod« til forskel fra handel i grundmuret hus eller bygning.

Udtrykket krambod om købmandens forretning er blevet anvendt helt frem til begyndelsen at 1900-tallet, men da havde det franske navn butik forlængst vundet indpas og blev brugt i daglig tale i særdeleshed i byerne. Betegnelsen bod forekommer endnu, når der er tale om et lille beskedent salgssted (f.eks. isbod) eller bevaret i stedsbetegnelsen som toldbod, Nyboder, Klareboderne m.fl.

Den gamle krambod eller købmandshandel var indrettet i en af husets store stuer ud mod gaden. Inventaret bestod blot af en disk og en række reoler til varerne. Disken var forsynet med et antal større og mindre skuffer til varer, der skulle afvejes som for eks. mel, gryn, krydderier, svedsker, the m.m. Vægten stod på disken, så handelsbetjenten eller krambodsvenden let kunne komme til at veje af i kundens påsyn. På gulvet foran disken stod tønder med spegesild, kurvevarer, lertøj, redskaber, tovværk i ruller, klipfisk i bundter og meget andet. Glas og porcelænsting stod på hylder i vinduet, der ikke var egentligt udstillingsvindue, men blot de almindelige vinduer med små hylder. Over disken var anbragt den såkaldte diskstang, hvorpå der hang en række børste-

Interiør fra købmand Fr. Petersens butik, Helsingørgade

*Forretningen, der var beliggende Helsingørgade 33, blev efter Fr. Petersens død 1901 drevet videre af hans hustru og datter. På billedet ekspederer de en ung kunde. Drengen er i øvrigt den senere arkitekt Gunnar Petersen.
(Lokalhist. arkiv)*

varer og lign. På bagvæggens reoler var hylderne fyldt op med flasker, bolscheglas, afvejede varer, stof og klæderuller, sukertoppe m.m. Kaffemøllen og kaffesækkene med de rå bønner stod i et hjørne af lokalet. Der var ikke tale om en egentlig salgsopstilling af varer, men en ren praktisk varegruppering for både kunder og ekspedienter.

Oprindeligt anvendte man ikke nogen form for skiltning eller udstilling af varer. Kramboden var åben, når butiksdøren stod åben.

Slotsgade 23 o. 1870

Det gamle Hillerød Hospitals bygninger fotograferet nogle år efter, at hospitalet var blevet nedlagt. Til venstre var forstanderboligen og til højre ses nogle sag af det lange lave hus, der oprindeligt var hospitalets hovedbygning.

I den tidligere forstanderbolig blev indrettet butikker. I døren til højre ses slagtermester Martin Peter Mogensen, der købte ejendommen 1868. Hans vareudvalg med kød og fjerkræ er hængt op på skodderne.

Åbningstiden var fra klokken 6 eller 7 om morgenen til klokken 10 eller 11 om aftenen.

Butikken var oprindeligt ikke åben om søndagen. Efter forordningen 1845 (Helligdagsloven) skulle man af hensyn til - som det - »Søndag og Helligdagens vedbørlige Helligholdelse holde lukket på alle søndage og kirkelige helligdage.«

Allerede i Chr. 5's Danske Lov 1683 var der fastsat bødestraf for ikke

at holde søndagen hellig og ikke indfinde sig i kirken, når der forrettedes gudstjeneste. For denne helligbrøde var bøden på 3 lod sølv (d.v.s. 1½ rigsdaler). Det kostede 2 lod sølv (d.v.s. 1 rigsdaler) oven i købet at arbejde om søndagen. Bestemmelserne mildnedes efterhånden, angiveligt fordi det har været uoverkommeligt at kontrollere, om de blev overholdt.

Helligdagsforordningen 1845 omtaler ikke kirketvungen, men formaner borgerne til at søge kirken om søndagen, og den henstiller til principalerne, at de drager omsorg for, at deres medhjælpere ikke bliver forhindret i at besøge gudstjenesten. Formålet med loven 1845 var dels at vende borgernes sind mod Gud og hans hellige ord, dels at give menneskene den hvile fra deres daglige arbejde, de trængte til.

Der var med andre ord mere tale om respekten for kirken og gudstjenesten end om hensynet til medhjælperne.

Loven 1845 var iøvrigt den første danske lov, der omtalte butikernes åbningstider. Men det var et tilbageskridt, da helligdagsloven 1876 indførte forbud mod, at butikkerne blev holdt åbne mellem kl. 9 og kl. 16 på søn- og helligdage.

Først i 1891 kom en ny helligdagslov, der fastslog, at butikkerne kun må holde åbent til kl. 9 formiddag om søndagen. Fuldstændig butikslukning på søndage blev påbudt ved lov i 1904.

Lærlingeloven 1889 fastslog, at arbejdstiden for medhjælperne højst måtte være 10 timer, ligesom det blev forbudt at beskæftige lærlinge efter kl. 9 søndag morgen. Det var ikke ualmindeligt, at man holdt butikken lukket kl. 9-4 om søndagen, men lod lærlingen arbejde alligevel bag den lukkede dør; det blev nu forbudt.

De ældste købmandsgårde og kramboder havde ingen udstillingsvinduer eller udhængsskabe eller nogen som helst form for skiltning eller facadenavn.

Udvendig lignede forretningen de øvrige borgerhuse i gaden. De første butiksvinduer opstod, da man forlængede de enkelte vinduesfag, således at man udefra kunne kigge ind i butikken, og i det smalle vindue lå kun ganske få varer.

Købmand Fr. Petersens forretningsejendom

I ejendommen Helsingørgade 33 lejede købmand Petersen ud til malermester Jørgensen på 1. sal, og fotograf O. Staunstrup i bagbygningen.

(Staunstrup foto)

Senere fjernede man sprodserne og satte hele, aflange vinduesglas i det smalle fag.

Efterhånden blev butiksvinduerne så bredere og bredere, indtil de omfattede hele facaden, og der kom flere og flere varer i vinduerne. Den udvendige skiltning begyndte, da man skrev navnet på krambodens indehaver over indgangsdøren. Senere blev der opsat små skilte over døren og på begge sider af indgangsdøren. Nu begyndte man at interessere sig for at reklamere for krambodens varer. En enkelt vare blev hængt op på indgangsdørens åbne skodder eller den blev blot hængt op på et søm på dørkarmen.

For at supplere vinduesudstillingen anbragte nogle købmænd udhængsskabe med varer på hver side af indgangen.

Jensine Jørgensen (1835-1921) fortæller i sine erindringer: »Den fineste butik var Johan Bruhns (nuv. Slotsgade 7). Der var et stort glasskab, som stod et godt stykke uden for muren, hvor al stadsen var hængt til parade«, men efterhånden kom der flere og flere varer til, og til sidst var facaden så overlæsset, at man næsten ikke kunne se skiltet eller vinduet.

Når de gode kunder kom i kramboden for at handle, hentede krambodsvenden brændevinsflasken og et par glas, og så blev der budt på en dram eller to. Det var iøvrigt en skik, der holdt sig helt frem til 1. verdenskrig, da den blev afskaffet på grund af de høje spirituspriser, samt fordi man i 1912 fik gennemført en lov, der forbød enhver form for tilgift. Så var det slut med en dram på disken og børnenes kræmmerhus med bolsjer.

Personalet i kramboden bestod foruden købmanden af en elev, to handelsbetjente og nogle lærlinge, alt efter købmandsgårdens størrelse.

Købmanden deltog kun sjældent i arbejdet i butikken. Han talte med bønderne, tog sig af ejendommens drift, idet der ikke sjældent hørte et landbrug til købmandsgården, men var i øvrigt travlt beskæftiget på sit lille kontor med regnskaber og andet kontorarbejde.

Handelsbetjenten eller krambodsvenden, som han også kaldtes, var den egentlige ekspedient og den, der forestod arbejdet i butikken. Han traf aftaler med bønderne om levering af landbrugsvarer og sørgede for, at de fik de varer, de skulle have med hjem. Han fik kost og logi i købmandsgården, og i mange tilfælde tilbragte han det meste af sin tilværelse hos købmanden. Det forekom, at en driftig handelsbetjent brød af og etablerede sig som selvstændig købmand, men i laugstiden skulle han så godkendes af de øvrige købmænd, hvilket kunne være vanskeligt nok. Dertil kom, at mange butikssvende havde måttet forpligte sig til ikke at nedsætte sig som selvstændig inden for et nærmere bestemt område, ligesom de måtte love ikke at etablere sig inden for et bestemt aftalt tidsrum.

Lærlingene fik også kost og logi hos købmanden. De skulle deltage i alt forefaldende arbejde både i og uden for butikken.

Gl. Købmandsforretning i Østergade o. 1920

Foran butikken står hele købmandsfamilien opstillet til fotografering.

Forretningens vinduer er de alm. vinduesfag, der er gjort lavere og forsynet med ét stykke vinduesglas.

Bemærk de åbnede skodder ved butiksdøren.

Ejendommen er senere nedrevet.

(Staunstrup foto).

Lærlingens arbejde begyndte tidligt om morgenen, inden de øvrige var kommet. Han skulle gøre butikken klar, inden den åbnede, hente brændsel og sørge for, at der blev tændt op i kakkelovnene. Han skulle rense petroleumslamperne, hænge dem op og tænde dem.

I åbningstiden det vil sige fra årle morgen til ud på aftenen, skulle han hjælpe til i butikken, være med til at betjene bønderne og de andre kunder, bære varer, fylde op på hylderne, bringe varer i byen og mange andre gøremål.

Slotsgade 23 o. 1898

Da slagtermester Peter Mogensen i 1892 havde overtaget forretningen efter sin fader Martin Peter Mogensen, lod han de to butikker i ejendommen ombygge og modernisere. Til venstre ved den åbne dør står cigarhandler W. Jørgensen. I vinduet ses en stor samling langpiber udstillet. Til højre står slagtermester Peter Mogensen i døren til sin forretning.

Selv om butikken var åben 16-17 timer hver dag, er det ikke ensbetydende med, at lærlingen arbejdede uafbrudt i den lange åbningstid; der var tid til lange pauser og hvil ind imellem, men han skulle være til rådighed.

Læretiden var 5-6 år, alt efter hvilken aftale der var truffet med lærlingens forældre.

Der forelå ingen kontrakt eller anden skriftlig overenskomst; man stolede på, hvad der mundtligt var aftalt.

Når læretiden var omme, fik lærlingen som tegn på, at han nu var udlært en gave af købmanden, ofte et lommeur, og så opnåede han den begunstiggelse at blive tiltalt ved efternavn.

Kræmmere, høkere og prangere

Peber var i ældre tid et af de vigtigste, men samtidig også et af de mest efterspurgte krydderier. Da hansestæderne i middelalderen sendte unge, ugifte kræmmere til Danmark for at handle, var peber et af de førende krydderier, de medførte. Det gav dem betegnelsen pebersvende. Foruden krydderier medførte de salt, tjære, humle m.v., og hos bønderne opkøbte de så heste kreaturer, huder, skind, korn og smør.

Pebersvendene var ikke velsete her i landet, da det var en udbredt opfattelse, at de udnyttede bønderne ved at underbetale dem for deres landbrugsprodukter; også i byerne var man utilfredse med deres virksomhed, som blev opfattet som et indgreb i købstædernes handelsprivilegier.

Efter at pebersvendene var ophørt med at drive handel i Danmark, blev betegnelsen pebersvend benyttet i omtale af en lidt ældre ungkarl, og forbindelsen til krydderierne glemt.

Omkring middelalderens slutning forekom en ny type handlende på landet; det var vederlagssvenden. Når en krambodsvend var udlært, skete det ikke sjældent, at han søgte ansættelse hos en ældre, erfaren købmand, inden han nedsatte sig som selvstændig. Han skulle i dette ansættelsesforhold bl.a. foretage indkøbsrejser i landdistrikterne for købmanden, hvorunder han foretog opkøb af landbrugsprodukter hos bønderne, medens han forsøgte af afsætte forskellige krydderier og andre kolonialvarer.

Kræmmere var den oprindelige fællesbetegnelse for de småhandlende, der drog omkring i landet og drev kram- eller kræmmerhandel med bønderne. En af dem var bissekræmmeren (af bisse d.v.s. flakke rundt). Han kom vandrende med sin kramkiste på ryggen og falbød til kvinderne manufakturvarer og småsager som garn, nåle, bånd, kamme,

spejle m.m. Selv om bissekræmmerens handel var ulovlig, forekom det ikke sjældent, at han søgte ind til købstæderne og forsøgte at afsætte sine varer. Øvrigheden forsøgte at komme denne form for handel til livs, men uden større held.

Hosekræmmeren var en omvandrende handelsmand, der drog omkring med sin bylt på nakken og solgte uldtøj, strømper m.v. På Sjælland gik han under betegnelsen uldkræmmer.

Kræmmerne var dygtige handelsfolk, men da de var nøjsomme og påholdende indtil det nærige og nøjeregnende indtil det smålige, var det en udbredt opfattelse, at man skulle være påpasselig, når man fik besøg af kræmmeren, der ville slå en handel af.

Det kom blandt andet til udtryk i målebetegnelsen en kræmmeralen, der ikke var en særlig alen, men den alen, kræmmeren pinlig nøjagtigt målte ud med sin alenstok, og derfra er udtrykket brugt i overført betydning som: alt for nøjeregnende eller smålig.

Efter i en lang årrække at være brugt i nedsættende betydning og i flere forbindelser som kræmmersjæl, kræmmered, hemmelighedskræmmeri m.v. er betegnelsen kræmmer igen ved at vende tilbage i daglig sprogbrug som for eks. i udtrykket kræmmermarked. I købstæderne blev kræmmerbetegnelsen anvendt i særlig betydning om næringsdrivende, der måtte forhandle bestemte varer efter godkendelse af deres laug; det gjaldt hørkræmmer, isenkræmmer, klædekræmmer og urtekræmmer.

Hørkræmmeren handlede oprindelig med hør, men optog efterhånden en række andre varer som spegesild, salt, klipfisk, lervarer, kul m.m. Isenkræmmeren solgte før som nu jernvarer, redskaber, værktøj, beslag.

Klædekræmmeren forhandlede stof, klæde og færdigsyet tøj.

Urtekræmmeren havde i sin butik et rigt udvalg af varer som krydderier, kaffe, the, sukker og andre kolonialvarer samt desuden urtefrø, lægeurter og andre materialistvarer.

Høkerne var småhandlende, der på torvet opkøbte partier af levnedsmidler og videresolgte dem i mindre portioner, oftest til småkårsfolk. Navnet høker har været brugt som fællesbetegnelse for alle småhand-

Fiskehandel på Fisketorvet o. 1905

Ved vognen til venstre står fiskehandler L. H. Levesen med sin bismervægt. Helt til højre ved den anden hestevogn står to fiskekoner med deres kurve. Fiskene kom fra Hundested og Sletten havne.

Bagved ses gæstgiver H. Hansens ejendom med indgang til beværtningen, kaldet »Klipfisken«, og den overdækkede keglebane, der lå ned langs Byskriverstræde. Bygningen blev revet ned 1936.

(Lokalhistorisk arkiv)

lende, der ikke hørte under noget kræmmerlaug. Efter næringsloven 1857 skelnede man mellem købstadhøkere og landhøkere.

I købstaden var høkeren undergivet bystyrets regler for, hvad man måtte handle med, dog at han væsentligst skulle forhandle fødevarer af indenlandsk oprindelse. Bystyret kunne endvidere give tilladelse til udskænkning af øl og brændevin, dog ikke som værtshushold, men til fortæring på stedet. Med beværterloven 1912 bortfaldt denne specielle tilladelse.

Landhøkeren måtte handle med en række varer som salt, tjære, tran, saltet fisk, lys, svovlstikker, sæbe, the, kaffe, sukker, sirup og tobak, alt sammen dog kun i mindre partier. Det var ikke tilladt at indføre varer fra udlandet for egen regning, ligesom de kun måtte have eet udsalgssted, der skulle være ved deres bopæl. Høkeren måtte ikke drive handel inden for en afstand af 1 mil fra købstaden - det såkaldte høkerbælte. Dette læbælte blev først ophævet ved lov i 1920.

Spækhøkeren havde specialiseret sig i levnedsmidler, svarende til nutidens viktualiehandler. Oprindelsen til ordet »høker« skal formentlig søges i det tyske hocken = sidde på hug, sidde foroverbøjet. Ordet kan endnu forekomme i sammensætningen »billethøker« d.v.s. billetsjover eller billethaj, der opkøber billetter til en forestilling og sælger dem videre til høj overpris.

Ligesom navnet kræmmer er benyttet i nedsættende betydning, har ordet høker været anvendt som ringeagtende udtryk for en handlende. Prangerne var oprindelig omrejsende handelsmænd, der opkøbte og solgte landbrugsprodukter, fisk og andre levnedsmidler.

Ved den såkaldte prangerlov, forordning ang. opkøb af landmandens produkter, fra 1845 var deres virksomhed blevet anerkendt og lovliggjort, skønt det dermed blev et indgreb i købstædernes handelsrettigheder. De varer, de måtte forhandle, skulle omfatte naturalprodukter fra landbrug, kvæghold, havebrug og fiskeri samt brænde og tørv. Endvidere var det tilladt dem at opkøbe og sælge en række andre produkter som hør, hamp, kalk, tag- og mursten samt almindeligt pottemagerarbejde.

Enkelte prangere specialiserede sig i handel med dyr som hesteprangerne og studeprangerne, der opkøbte heste og stude hos bønderne og videresolgte dem eller afsatte dem på eksportmarkeder.

På Hillerødeggen havde man nogle specielle prangertyper. Havrep-rangere kaldte man de handelsfolk, der opkøbte korn af bønderne, hønsekræmmere handlede med smør, æg og sjerkræ, og kartoffelprangere foretog opkøb af kartofler, som de kørte til København og afsatte der.

Parti af Slotsgade med Fisketorvet o. 1925

Forprang var en illegitim form for handel, hvor prangerne opkøbte bøndernes produkter, når de var på vej til købstaden med dem. Så tidligt som på Erik af Pommerns tid blev forprang anset for en ulovlig handelsform. I håb om at gøre en god handel overtalte prangeren bonden til at sælge varerne til sig og derved spare den lange vej til byen, hvor han måske ikke kunne opnå nogen særlig god pris i købmandsgården eller på torvet. Prangerens overtalelsesevner var vanskelige at modstå, og bonden gav som regel køb, men med det resultat, at det var prangeren alene, der havde slået en god handel af.

Når byens borgere handlede med prangerne var de skeptiske over for de veltalende handelsmænd, men alligevel måtte de til deres utilfreds-

hed konstatere, at de havde betalt alt for meget for prangernes varer; han forstod nemlig at begrænse sit vareudbud og kunne derfor opnå højere priser.

Landprang var den handel, der foregik, når prangeren opsøgte bønderne ude på gårdene og opkøbte deres landbrugsprodukter direkte fra marken eller stalden for derefter at bringe varerne til byen og sælge dem på torvet eller til købmanden.

Begrebet landprang omfattede tillige det salg af kolonial- og andre købmandsvarer, der fandt sted ved henvendelse direkte til landboerne på deres ejendomme.

Landprang var ulovligt, da der var forbud mod handel på landet men det var vanskeligt at kontrollere og forbudet blev da heller ikke overholdt.

Først med næringsloven 1857 blev landhandelen fri, dog med undtagelse af handel inden for »læbæltet«.

Om Hillerødkøbmænd

I 1883 havde Hillerød en række næringsdrivende, der skulle betale en særlig næringskat.

Dens tids ligning til skat blev ikke som i vore dage foretaget under eet, men der blev foretaget ligning af borgerne til de særlige formål, hvormed man skulle afholde byens udgifter. Det vil med andre ord sige, at man til afholdelse af udgifterne til byens fattigvæsen opkrævede en særlig fattigskat. Til at bestride udgifterne til skolevæsen og undervisning pålignede man indbyggerne en speciel skoleskat, og til afholdelse af udgifterne til byens vandværk, belysning, brolægning, vægterne, offentlig renholdelse samt byens administration, lønninger m.m. blev der opkrævet en såkaldt byskat.

Næringskatten, der var en ren indtægtsskat blev pålagt al virksomhed inden for handel, håndværk og industri, samt nogle immaterielle erhverv.

Da man i 1863 fik indført ny skatteligning med beskatning på formue og lejlighed, d.v.s. evne til at betale skat, var det hensigten at de tidligere særskatter, herunder næringskatten, efterhånden skulle forsvinde, men endnu tyve år efter opkrævede man den stadig i Hillerød. Dermed var Hillerød en af de få byer, hvor man opretholdt denne specielle skat længst.

Næringskatten, der blev opkrævet efter den enkelte næringsdrivendes omsætning, eller som det hed »eftersom enhver Næring til- og aftager«, androg ialt 10.270 portioner, idet antallet portioner blev individuelt fastsat efter ovennævnte regel.

Da hver portion i 1883 var fastsat til 44 øre, blev det til en samlet indtægt fra de næringsdrivende på ialt 4.518,80 kr. til byens kasse.

Hillerøds indbyggertal var på den tid godt 3000. Hovedparten af de

Parti fra Slotsgade set mod øst fra Møllestræde o. 1870

næringsdrivende ialt ca. 60 var købmænd og andre handlende, men der fandtes desuden en fabrik (P. Nielsen, senere Nordsten) samt både garverier, maltgørerier, pottemagere, bogtrykkerier, møllerier m.m.

Byen havde tidligere haft et hørspinderi, der var beliggende i bagbygningen til ejendommen Slotsgade 3. Men i 1873 eksploderede en kedel i spinderiet, da fyrbøderen ved en uforsigtighed havde fastgjort sikkerhedsventilen, og ved en frygtelig eksplosion omkom ni mennesker.

Blandt købmændene havde to af handelsstandsforeningens stiftere, Wilhelm Hollmann og Alfred Petersen, deres købmandsforretninger på hver sit hjørne af Slotsgade og Gasværksvej (nuv. Frederiksgade). Alfred Petersen købte senere ejendommen Slotsgade 10 og indrettede sin købmandsgård her; den blev senere overtaget af købmand Lindeskov. Endnu vidner gårdpartiet i denne ejendom om den tid, da der var en travl købmandsgård på dette sted. Blandt Hillerøds ældre købmænd var Peter Abrahamsen, der havde forretning på hjørnet af Slotsgade og

Slotsgade set fra Møllestræde mod øst o. 1965

Møllestræde (nuv. Sejr Olsen). I sin butik mod Slotsgade solgte han herreekvipering, og fra butikken bagved drev han cykelforretning, men ekspedienten var den samme.

I 1885 åbnede en manufakturforretning i Slotsgade under navn »Vett og Wessels Udsalg«. Indehaveren var tidligere operasanger ved Det kgl. Teater, Erhard Hansen, der efter sin afsked fra teatret nedsatte sig som handlende i Hillerød. Det gik ikke ret godt, og nogle år efter måtte han antage en ung medhjælper, L. R. Willerup, der var udlært i faget. Willerup blev senere medindehaver af firmaet, som han i 1915 blev eneindehaver af, da Erhard Hansen døde.

En særpræget og original, gammel købmand var Chr. Thorsen, der havde forretning i Slotsgade (nuv. nr. 26). Ved hans butik stod dengang fire store lindetræer, som han værnede om. Engang udbrød der brand i naboejendommen og købmand Thorsen løb ud på gaden og råbte til brandfolkene »Lad det skidt brænde. Sprøjt hellere på mine træer«.

Parti fra Slotsgade nr. 3, 5 og 7 o. 1925
Helt til højre i billedet ses Vett & Wessels udsalg.

Det var en ganske almindelig skik, at købmændene i ældre tid forærede kunderne små gaver, når de havde gjort deres indkøb.

Særlig i tiden op mod jul forekom den særlige form for tilgift, der blev kaldt »julerente«. Ganske vist var det forbudt at give kunderne gaver som tilgift, men det blev ikke overholdt. Mange købmænd opfattede det ikke som noget ulovligt, når de afsluttede et juleindkøb med at lægge et spil kort, en æske lys, nogle cigarer, et stk. sæbe eller lidt søde sager oven i kundens kurv. Det var utvivlsomt ment som en venlighed uden nogen bagtanke, men det var nu engang forbudt, og hvis det blev til større

gaver, gav det anledning til misstemning mellem de handlende. For at undgå misforståelser mellem købmændene ved tilgift, specielt julerenten, søgte man at skabe enighed om at få det afskaffet, men det mislykkedes.

Det vakte stor opsigt, da købmændene i Hillerød den 24. nov. 1858 indrykkede følgende meddelelse i Frederiksborg Amtstidende: »På grund af nærværende ugunstige og trykkende Handelsforhold have Undertegnede vedtaget og gjensidig givet hinanden det Løfte: I Fremtiden til vore Kunder eller deres Tyende ikke at give nogensomhelst »Julerente« eller Nytårspræsenter«.

Selv om man truede med en kollegial mulkt på 50 rigsdaler til de fattiges kasse, fortsatte uvæsenet omend i mindre omfang. Den tid var dog forbi, da kunderne ligefrem forventede at finde en flaske Cognac eller Rom som »julerente« blandt deres indkøbte varer.

Hillerød råd- og tinghus

*Hillerøds første rådhus fra 1831, der var opført på det tidligere kirkegårdsareal, blev i 1887-88 afløst af den nuværende rådhusbygning, der er tegnet af arkitekt V. Holck og opført af muremester F. Kielberg.
(Lokalhist. arkiv)*

HILLERØD HANDELSSTANDS- FORENING

Foreningens oprettelse

Den industrielle udvikling inden for fremstillingen af landbrugsmaskiner samt landbrugets vanskelige afsætningsforhold i begyndelsen af 1880'erne medførte også vanskeligheder for næringslivet i byerne. Landmændene blev mere forsigtige og tilbageholdende i deres økonomiske dispositioner, de nedsatte deres pengeforbrug, indskrænkede turene til købstaden og handlede mindre hos købmanden. I Hillerød blev det især føleligt på grund af byens store opland, der omfattede det meste af Nordsjælland.

Dertil kom, at næringsloven med sine principper om fri handel for alle, både på landet og i byen, havde medført, at mange forsøgte at skabe sig en næringsvej som handlende. Konkurrencen var derfor stor, men handelsmoralen til gengæld lille, hvilket de etablerede købmænd ikke kunne være tjent med.

Det var baggrunden for, at man begyndte at interessere sig for oprettelsen af en forening af købmænd med det formål at varetage handelsstandens interesser og styrke sammenholdet til fælles bedste.

Man savnede noget af den samhørighed, der havde været blandt købmændene i laugstiden og som var en væsentlig årsag til, at der efter næringslovens gennemførelse 1862 var oprettet en række handelsforeninger rundt omkring i købstæderne. I Roskilde havde købmændene oprettet en forening så tidligt som i 1857, altså samme år som næringsloven blev vedtaget og en tilsvarende forening var stiftet i Slagelse i 1880.

I de følgende år blev der oprettet handelsforeninger i flere og flere købstæder. Alene i året 1883 blev der stiftet handelsstandsforeninger i 14 byer, heriblandt Hillerød. Baggrunden for at så mange handelsforeninger så dagens lys netop i 1883 skal søges i landets politiske situation.

Havt 1883.

Den 29^e November i. a. sammendrag
 et Møde, hvor samtlige Kjøbmænd
 indbød sig at danne en Kjøbmænds-
 forening hvilket vedtoges af de
 tilstedeværende, der samtidig vedtog
 Love for Foreningens, der efter Bestem-
 elsen bliver trykt og senere om aftenen
 som Medlemmer af Foreningens sende
 begiver sig

L. R. Frøndrup	Nick. Williams	Per F. Winkler
J. Petersen	Niels Jørgensen	And. Mønstergaard
And. Salomon	Alf. Petersen	W. Allen
A. Steglich	G. R. Hennings	
Niels Rasmussen	J. Petersen	
W. Jensen	W. G. Grønvald	
J. Jensen	Steen Andersen	
J. Nielsen	Edvard Popper	
William Petersen	A. Landberg	
Chr. Sørensen	Anders	
And. Sørensen	H. Christensen	
L. Jørgensen	M. S. Hansen	
J. Christensen	Anders Jensen	
Christensen	W. Christensen	
Jørgensen	J. C. W. Winkler	
A. Sørensen	Carl Sørensen	
Sørensen		

Hillerød Handelsstandsforenings første protokol
 På den første side i Hillerød Kjøbmændsforenings ældste protokol har foreningens grundlæggere den 29. november 1883 underskrevet referatet af den stiftende generalforsamling.

Den forbitrede forfatningskamp mellem konseilspræsident J.B.S. Estrups højre regering og Chr. Bergs venstre-opposition havde medført, at alt lovgivningsarbejde var gået i stå, og ingen reformer kunne gennemføres. Blandt handelens folk var der stor utilfredshed med regeringen Estrups politik, og da en række fremtrædende børsfolk og finansmænd fremsatte ønske om støtte til erhvervslivet i form af en række told- og afgiftsændringer, blev de skarpt afvist.

C.F. Tietgen forsøgte nu at samle hele den danske handelsstand for med større styrke at kunne fremføre handelens ønsker og krav over for regeringen. I København var storhandelen samlet i Grosserer-Societetet, der var oprettet allerede i 1742. I provinsen blev oprettet handelsforeninger i de enkelte byer, og det var nu Tietgens tanke, at forene alle handelsforeninger og Grosserer-societetet i en fælles sammenslutning for hele landet.

I 1883 blev tanken til virkelighed, og man etablerede Fællesrepræsentationen for den danske Handelsstand. For at knytte forbindelse mellem de enkelte handelsforeninger og Fællesrepræsentationen blev der fremsat forslag om at samle handelsforeningerne landsdelsvis i centralforeninger.

Onsdag den 21. november 1883 havde fire fremtrædende købmænd i Hillerød, J.S. Aabye, J. Bruhn, Alfr. Petersen og L.R. Frendrup, indbudt byens købmænd til et møde på hotel »Leidersdorff«, hvor man skulle diskutere to forslag fra Roskilde og Slagelse Handelsstandsforeninger om en organisering af handelsstanden.

På mødet, hvor købmændene var mødt talrigt frem, bød L. R. Frendrup velkommen og foreslog Chr. Aabye til dirigent. Da forslagene fra de to handelsstandsforeninger var fremlagt, udspandt der sig en livlig diskussion, der endte med, at man vedtog det forslag, der var kommet fra Roskilde Handelsstandsforening og som gik ud på, at man ville anbefale en selvstændig organisation af Øernes provinshandelsstandsforeninger.

Der blev derpå fremsat forslag om at stifte en handelsforening for Hillerød. Tanken vandt almindelig tilslutning blandt de tilstedevæ-

Slotsgade 7, 9 og 11 o. 1880

Til venstre havde købmand Wilhelm Hollmann sin forretning. Han var en, af handelsstandsforeningens grundlæggere. I hjørneejendommen fandtes et gæstgiveri og H.C. Jensens skomagerbutik. Den smalle gade hed Gasværksvej, nuv. Frederiksgade. På det andet hjørne havde en anden af foreningens stiftere, købmand Alfred Petersen, sin forretning.

På hjørnet til venstre har Henning Hansen nu sin store forretning »Ilskøb«. Til højre ligger i dag Børsch's store forretningsejendom.

(Lokalhist. arkiv)

rende købmænd, og man blev enige om at gå igang straks. Til at udarbejde love for en sådan forening udpegedes købmand Alfr. Petersen, Martin Abels Eftf. og købmand L.R. Frendrup.

Det lille lovudvalg fik 8 dage til arbejdet, hvorefter der skulle indkaldes til nyt stiftende møde for at vedtage love og i det hele taget træffe de fornødne beslutninger, så den ny forening kunne begynde sin virksomhed.

Torsdag den 29. november 1883 besluttede 36 købmænd ved en stiftende generalforsamling på »Slotspavillonen« at oprette en handels-

standsforening under navnet »Hillerød Kjøbmandsforening«. Love blev vedtaget og foreningens formål fastlagt til »Varetagelse af Medlemmernes Interesser, blandt andet ved at søge de Kjøbmandstanden ifølge Næringsloven hjemlede Rettigheder overholdt«.

Som det fremgår af denne formålsparagraf har købmændene ikke lagt så stor vægt på direkte at styrke sammenholdet, som man havde gjort det i laugstiden, men man udtrykker det mere alment i vendingen »varetagelse af medlemmernes interesser«. Derimod lægger man vægt på, at den nye forening skal værne om og sikre de rettigheder, handelen havde opnået gennem næringsloven. Denne holdning skal ses på baggrund af de brogede forhold, der herskede inden for erhvervslivet efter næringslovens gennemførelse, en lov der gav frihed til at drive handel, men kun i begrænset omfang pålagde ansvar.

Det blev derfor bestræbelserne for at beskytte købmændenes rettigheder, der kom til at præge arbejdet i den nye forening i de følgende år. Medens flere af provinsens øvrige handelsstandsforeninger optog medlemmer fra en bredere kreds af handlende som f.eks. jernkramhandlere, manufakturhandlere, urtekræmmere m.v. så havde Hillerød Kjøbmandsforening kun åbnet adgang for handlende med købmandsborgerkab.

Foreningens 36 stiftere var følgende købmænd:

L.R. Frenderup	Vilh. Hollmann	P. Petersen
Nørup-Østergaarrd	Adolph Culmsec	Alfred Petersen
A. Steglich	C.B. Simonsen	Viggo C. Lewinsky
O. Petersen	N. Olsen	Wilh. Grønvold
F. Hersom	Chr. Sundstrøm	Johan H. Bruhn
Edvard Goplen	William Petersen	A. Sandberg
Chr. Aabye	N. Andersen	F. Høyer
Christensen	L. Gegner	M. Kyhnau
P. Abrahamsen	Anders Jensen	P. Brodersen
W. Samuelsen	Jørgen Møller	F.C. Willerup
C. Wilsbech	Carl Aabye	G. Albertus
Jac. F. Bruhn	Axel C. Knudsen	H.P. Olsen

Til medlemmer af bestyrelsen valgtes fem købmænd: Chr. Aabye, L.R. Frendrup, F. Hersom, Jørgen F. Møller og Alfr. Petersen. Til revisor blev valgt Peter Petersen.

Bestyrelsen holdt sit første møde den 4. december 1883, hvor man konstituerede sig med Jørgen F. Møller som formand, Alfr. Petersen som viceformand og F. Hersom som kasserer.

De første år

Den første opgave bestyrelsen tog op var at rette henvendelse til byskriverkontoret og anmode om en fortegnelse over, hvem der havde løst borgerskab som købmand i Hillerød.

Foreningens bestyrelse lagde i sit virke stor vægt på at opretholde et godt forhold til byens øvrighed og myndighederne i det hele taget, men forholdet til byrådet eller i alle tilfælde til byrådets formand, den kgl. valgte borgmester, kammerjunker H.R. von Scholten, var ikke det allerbedste, snarere noget anstrengt. Det kom bl.a. til udtryk, da den nye forening kort efter sin oprettelse henvendte sig til borgmesteren, der tillige var birkedommer, i en skrivelse, der var holdt i særdeles underdanige vendinger, og anmodede om en fortegnelse over de »Hø-kere, Forbrugsforeninger og Detailhandlere«, som virkede i landdistriktet.

Birkedommeren fandt ingen anledning til at besvare købmændenes ærbødige henvendelse. Han ignorerede den simpelthen. Forholdet til bystyret blev dog efterhånden bedre, men helt godt blev det først i borgmester Carl Zahlmanns embedsperiode.

Hvor stor betydning foreningen tillagde det at beskytte købmændene i deres næring og varetage deres erhvervsmæssige interesser og rettigheder fremgår af den skriftlige henvendelse, man rettede til borgerne i Hillerød, hvori man opfordrede alle, der drev anden handel end den, de i henhold til deres borgerskab var berettiget til, om snarest muligt at ophøre hermed, da foreningen i modsat fald ville anmelde overtrædelser til øvrigheden.

Det var ingen tom trussel. Et par modehandlersker blev anmeldt og måtte løse borgerskab som detailhandlere, og et par uldvarerhandlere blev anholdt og dømt for ulovlig handel.

Efter få års virke kom foreningen ud i svære vanskeligheder. Årsagen

Den gamle Bagergaard, Slotsgade 1 o. 1890

Til venstre skimtes Alfr. Willerups forretning på Torvet. Til højre for porten, hvor bagerne står, havde gården Hillerødsholm sit mejeriudsalg. Helt til højre ved siden af opgangen til N. Petersens Wienerbageri ses en slugt, der er opstået ved et vandløb, der førte fra Teglgårdssøen til Slotssøen.

Ejendommen er i dag ombygget til Aagesens møbelgaard.

(Lokalhist. arkiv)

var kontingentet, der var fastsat til 2 kr. årlig. I 1885, da foreningen havde 38 medlemmer, blev 15 opført som »nægtet at betale kontingent«, hvilket man må sige ikke var helt i overensstemmelse med de faktiske forhold. Af de 15 »nægtere« var en del bortrejst, og nogle var helt afskåret fra at betale - de var nemlig døde!

Foreningens medlemstal var således dalet til 23, men det steg dog snart igen.

Knud Poulsens
Boghandel, Hillerød.

Interiør af boghandel fra århundredets begyndelse

I den gamle boglade fandtes foruden bøger og papir tillige tapetudsalg. Til højre ses et righoldigt udvalg af gaveartikler samt et lille bord, hvor turister og andre besøgende kunne sidde og skrive breve og kort.

Forretningen blev grundlagt 1839 af J. J. Vossbein (d. 1846) i ejendommen Slotsgade 45 ved Fisketorvet. Vossbein grundlagde samme år Hillerøds første avis Frederiksborg Amtstidende. Han var en af medstifterne af Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 1842. Forretningen blev 1903 overtaget af boghandler Knud Poulsen, der i 1935 overdrog den til boghandler K. O. Høyer Olsen.

Boghandelen, der er en af Hillerøds ældste forretninger, blev i 1930 flyttet til den nuværende beliggenhed Slotsgade 14. Siden 1973 har K.O. Høyer Olsens søn, boghandler Jens Høyer Olsen været medindehaver af firmaet.

(Lokalhistorisk arkiv)

Interiør fra boghandel o. 1938

Fra spejlglasloftet til den overskuelige vareopstilling er interiøret karakteristisk for sin tid.

Forretningen, der var grundlagt 1839 af F. Hertz, blev 1897 overdraget til sønnen Martin Hertz, der i 1907 solgte den til Th. Køster. I 1917 købte boghandler Hans Tofte (d.1954) forretningen, der gennem alle årene har været beliggende samme sted, Slotgade 22. I 1929 lod Hans Tofte den nyindrette efter tidens smag.

Indehaver siden 1954 er boghandler Erik Tofte, der i 1960 og 1980 har ombygget forretningen og skabt et helt tidssvarende butikinteriør. Fra 1983 er Erik Tofstes søn, boghandler Jesper Tofte, optaget i firmaet som medindehaver.

For ikke at afskrække nogen fra at søge optagelse i foreningen, vedtog man på generalforsamlingen i 1886, at man foreløbig ikke ville opkræve kontingent! Det blev årsag til den krise, den unge forening kom ud i 1888. På generalforsamlingen dette år blev det oplyst, at man havde opkrævet kontingent på 2 kr. af medlemmerne, skønt en tidligere generalforsamling havde vedtaget, at der ikke skulle betales foreløbig. Man vedtog derefter at tilbagebetale de indbetalte beløb!

Det blev på generalforsamlingen tillige konstateret, at regnskaberne ikke var revideret, da revisoren Peter Petersen havde udmeldt sig. Bestyrelsen måtte konstatere, at den ikke havde overholdt foreningens love og fandt det derfor rigtigst, at en hel ny bestyrelse blev valgt, hvilket også skete.

Den første bestyrelse trådte tilbage, og den ny styrelse kom til at bestå af købmændene L.R. Frendrup, der blev valgt til formand, Alfr. Petersen, A. Steglich, F. Hersom og H.P. Olsen. Kun den sidstnævnte havde ikke tidligere været medlem af bestyrelsen, så der var ikke ligefrem tale om nogen større udskiftning på taburetterne.

I L.R. Frendrups formandsperiode blev spørgsmålet om jernbaneforbindelserne til og fra Hillerød rejst ved flere lejligheder, specielt ønsket om dobbelt jernbanespor til byen.

I 1864 havde Hillerød fået jernbaneforbindelse til København og Helsingør ved anlægget af Nordbanen, og Gribskovbanen var åbnet i 1880 med forbindelse fra Hillerød til Græsted.

Der var ønsker om forbindelser til Gilleleje og Frederiksværk, men de blev først realiseret en del år senere. I 1896 blev Gribskovbanen forlænget fra Græsted til Gilleleje, og jernbaneforbindelsen fra Hillerød til Frederiksværk kom til i 1897; den blev forlænget til Hundested i årene 1914-16.

Frendrup fik Industriforeningen til sammen med Kjøbmandsforeningen at rejse sagen om dobbelt jernbanespor til Hillerød, men de forenede anstrengelser var forgæves. Myndighederne lod sig ikke overtale, og sagen blev ikke afklaret i Frendrups formandstid. Det skete iøvrigt først i 1930.

Et andet spørgsmål, der optog sindene og foreningens bestyrelse, var byens søvnige belysning, da der kom klager over gassens lysevne og renhed. Hillerød fik gasværk i 1868 og gaslygter afløste de gamle tranlygter, der havde siddet på træpæle i gaderne.

Tranlygterne havde i sin tid også givet anledning til klager, idet de lugtede fælt, når de brændte med tran. De handlende foreslog bystyret at bruge paraffinolie, men fik blankt afslag; man fortsatte med at brænde tran og sprede ilde lugt fra de 850 potter tran, der medgik til byens sparsomme belysning.

Det var et stort fremskridt, da gaslygterne blev tændt, selv om man videreførte den tidligere indførte besparelse kun at tænde lygterne i vinterhalvåret. Der har også været sparet på andre måder, hvilket fremgår af klagerne over gassens lysevne og dens renhed.

Det blev først bedre, da Hillerød fik elektricitetsværk og elektrisk lys i gaderne 1909.

Købmændenes sammenslutninger

Foreningens bestyrelse var i Th. S. Hansens formandsår optaget af de tanker, der var fremsat om at skaffe byggegrunde i byens nærhed ved at udstykke statens gårde. Man rettede henvendelse til Industri- og Håndværkerforeningen og foreslog, at man på et fællesmøde skulle drøfte, hvorledes man kunne få Faurholms og Trollesmindes jorder udstykket i små parceller. Sagen blev forelagt på et offentligt møde for Hillerøds og Frederiksborg Slotssogns beboere, og man sendte senere en skriftlig henvendelse til byrådet med anmodning om at være foreningen behjælpelig for at få gennemført en udstykning. Nogen større parcellering kom der ikke ud af anstrengelserne, men i de følgende år blev der dog foretaget en del mindre udstykninger.

Foreningen støttede også et ønske fra de sjællandske handelsforeninger om en revision af næringsloven. Man ønskede bl.a. strammere bestemmelser for brugsforeningerne for at forhindre dem i at sælge øl og spiritus, man ville også have indført bestemmelse med forbud mod at opretholde købmandsborgerskab i flere kommuner samtidig, man ønskede en aktieselskabslov og endelig ville man have indført tvunget medlemskab af en handelsforening. Især det sidstnævnte ønske leder tanken hen på den laugstvang, der herskede før næringsloven 1857.

Ønskerne blev taget op af indenrigsministeren, der nedsatte en kommission, men mere skete der ikke, da der ikke kunne opnås flertal for sagen i rigsdagen.

For med større styrke at fremføre handelsstandens krav blev der fra flere sider udfoldet bestræbelser for at samle de enkelte foreninger i en fælles organisation.

I 1893 blev der på et møde i Roskilde stiftet en sammenslutning af handelsforeninger på Sjælland, kaldet »Centralforeningen af Sjællands

O. Petersens Isenkramforretning, Slotsgade 15

Firmaet blev grundlagt 3. marts 1883 af isenkrammer O. Petersen, der var en af medstifterne af handlesstandsforeningen og senere medlem af bestyrelsen. De følgende ejere, isenkrammer Einar Nielsen og isenkrammer Ole Nielsen, den nuværende ejer, har begge siddet i foreningens bestyrelse.

Stifts Handelsforeninger«. Th. S. Hansen deltog i mødet og indmeldte Hillerød Kjøbmandsforening i den nye centralforening.

Der var iøvrigt ikke inden for den samlede handelsstand i landet større enighed. Modsætningerne kom stærkest til udtryk mellem storhandelen i København, koncentreret i Grosserer-Societetet, og landets detailhandelsstand. C.F. Tietgen stod som talsmand for storhandelen ofte for skud i de angreb, der blev rettet mod grossererne fra den mindre handels repræsentanter, først og fremmest en førende københavnsk erhvervsmand Eskild Salomon, der var formand for Manufakturhand-

Parti fra Slotsgade, set mod øst o. 1915

lerforeningen og endda selv grosserer. Han tordnede mod Tietgen og storkapitalen, og på et møde i Århus angreb han den fremtrædende finansmand og sagde bl.a.: » Tietgen kan kun få øje på handelens store, brede lag fra oven og nedan. Han står oppe på børstårnet og ser med en blanding af medlidenhed og foragt ned på småkravlet, der kryber nede i dalen i skyggen af slotsruinerne ... (Christiansborg Slot var brændt 1884).

Han, der i første række skal varetage aktieselskabernes og kapitalmagtens interesser, står jo derved netop i modstrid til den personlige næringsdrift«.

Det var et hvast angreb, der står som udmærket udtryk for, hvad sagen egentlig drejede sig om og forresten også for Eskild Salomons specielle facon at udtrykke sig på.

Eskild Salomon ville samle hele detailhandelen, og han foreslog

Slotsgade o. 1965

oprettelsen af en landsdækkende organisation. Det resulterede i stiftelsen af »Danmarks samvirkende Handelsforeninger«, omfattende alle handlende både i København og i provinsen.

Den nye organisation skulle arbejde for en revision af næringsloven, en værelov for byernes næringsdrivende mod brugsforeninger og storhandel, en aktieselskabsbeskatning og sidst men ikke mindst - statens hjælp til den unge handelsstands dygtiggørelse.

Hillerød Kjøbmandsforening var blandt de første lokalforeninger, der tilsluttede sig den nye sammenslutning, som for øvrigt kun fik kort levetid, idet den blev nedlagt efter få års resultatløst virke i 1897.

Th. S. Hansen ønskede ikke at fortsætte som foreningens formand, og på generalforsamlingen i 1894 blev han afløst af isenkræmmer A. Steglich.

I begyndelsen af sin formandstid tog A. Steglich sig af jernbanesagen.

Han ledede en deputation, der fik foretræde for trafikminister Ingerslev og fremførte de tidligere fremsatte ønsker om jernbaneforbindelser til Frederiksværk og til Gilleleje samt dobbeltspor på Nordbanen.

Ministeren havde sympati for de ønskede banestrækninger, der som tidligere omtalt blev åbnet 1896 og 1897, derimod ville trafikministeren ikke gå med til noget dobbeltspor.

A. Steglich værnede om sin stands interesser og rettigheder, og med sin korrekte, personlige fremtræden kunne han ikke lade overtrædelser af lovene være upåtalet. På markedsdage hændte det, at fremmede handlende kom til Hillerød og drev handel fra porte og lign., idet de påberåbte sig, at de havde løst borgerskab her i byen; men de havde ikke fast bopæl i Hillerød, derfor ønskede man det fra foreningens side forbudt. Der skete henvendelse til politimesteren, som imidlertid ikke kunne forbyde den anmeldte handel, da der forelå borgerskabsbrev.

Nogen større form for selskabeligt samvær dyrkede foreningen ikke, men bestyrelsen arrangerede en årlig udflugt med spisning, der bestod af f.eks. kogt torsk, andesteg, dessert, samt snaps og øl for 2,- kr. pr. kuvert.

Det årlige kontingent var på den tid 5,- kr., der skulle betales med 2,50 kr. halvårligt.

Hillerød havde i 1889 fået oprettet en telefoncentral i ejendommen Slotsgade 7, hvor der på ejendommens tag blev rejst et højt jernstativ med telefontråde ud til de første 25 abonnenter i byen, hvoraf næsten halvdelen var købmænd.

På generalforsamlingen i foreningen i 1896 blev der klaget over telefontaksterne fra KTAS, der to år forinden havde overtaget telefonselskabet. Man rettede henvendelse til borgmester Oscar Neumann og til Centralorganisationen om at medvirke til at få taksterne nedsat. Centralforeningen svarede på henvendelsen, at taksterne i Hillerød var de laveste på Sjælland, og da telefonselskabet ønskede at indføre ensartede takster, undgik man nok ikke en forhøjelse i Hillerød. Dermed brast det håb om at få lavere takster.

C.F. Tietgen forsøgte gentagne gange at forene hele handelsstanden,

idet det var hans varmeste ønske at få oprettet et handelskammer efter udenlandsk forbillede. I henhold til lovbestemmelse skulle regeringen og rådføre sig med et sådant handelskammer i alle væsentlige spørgsmål vedr. handels-, industri- og skibsfartsinteresser.

Grosserer-Societetet havde fra sin oprettelse i 1742 betragtet sig som repræsentant for den københavnske handel, og da den i 1817 blev ændret til Grosserer-Societetets Komité, var det netop med henblik på at opnå status som handelskammer, men det lykkedes ikke, da den ikke var repræsentativ for hele handelsstanden. Tietgen tog nu sagen op igen og udfoldede store bestræbelser for at få oprettet handelskammeret, men stadig uden held.

Efter ophævelsen af de samvirkende handelsforeninger i 1897 fandtes der ingen landsdækkende organisation for detailhandelen. De fire landsorganisationer, Centralforeningen af jyske handelsforeninger, Centralforeningen af fynske handelsforeninger, Lolland-Falsters stifts handelsforening og Centralforeningen for Sjælland Stifts handelsforeninger, gik derfor i 1901 sammen i een organisation for hele landet, under navnet Provinshandelsforeningernes Fællesudvalg. I 1919 ændrede man navnet til Provinshandelskammeret.

Selv om det ligger i navnet, blev den nye sammenslutning ikke af myndighederne opfattet som handelskammer, da den kun omfattede provinsen, men hvad der ikke lykkedes for Tietgen blev en realitet for Provinshandelskammeret. Uden officielt at være anerkendt som handelskammer, er det rent faktisk sådan, at det har fungeret som rådgivende kammer og bliver hørt i væsentlige spørgsmål vedrørende handel og handelsforhold.

En uheldig købmand

Da købmand Nørup-Østergaard i 1895 sendte foreningen et brev med opfordring til at få godkendt oprettelsen af en Frejr-forretning i Hillerød, blev han mødt med total afvisning, idet alle undtagen købmanden selv stemte imod, og sagen bidrog til, at der i byen rejste sig en uvenlig stemning mod den uheldige forslagsstiller.

Formanden, A. Steglich, havde på handelsmødet, hvor man vedtog at oprette »Danmarks samvirkende Handelsforeninger«, været med til at vedtage en beslutning om at værne de næringsdrivende mod foretagender som Nordisk Stores og Andelsselskabet Frejr. Bag planerne om at oprette en Nordisk Stores stod en gruppe finansmænd og repræsentanter for storhandelen samt nogle godsejere. De havde efter engelsk forbillede tænkt sig at etablere en større handelsvirksomhed, der skulle drive detailhandel i større stil. Med en lille avance ville man opnå stor omsætning og således være i stand til at foretage store opkøb uden om mellemlandlerne direkte hos producenterne. »Nordisk Husholdnings Stores« blev da også oprettet, men der rejste sig en landsomfattende protest mod det nye foretagende, ikke mindst fra pressen og hele detailhandelen, der opfattede det som en form for brugsforening og et anslag mod den frie næring. Planerne led skibbrud og Nordisk Stores måtte ophøre.

En af initiativtagerne var grosserer Fr. Vett, en broder til Emil Vett, der sammen med Th. Wessel havde grundlagt det første stormagasin i Danmark »Magasin du Nord«.

Fr. Vett forsøgte i stedet for det forliste »Stores« at starte andelsselskabet »Frejr«, der skulle foretage storopkøb og derved opnå billigere priser inden for manufaktur, kolonial og øvrige dagligvarer. Tanken om sådanne indkøbsforretninger blev afvist fra handelens side, idet man

Den Lowsonske Gaard o. 1920

betragtede det som et anslag mod handelsstanden. Det var en uheldig omstændighed, at manden bag planerne, Fr. Vett, var broder til grundlæggeren af et stormagasin, han blev derfor opfattet som en modstander af detailhandelen. Heller ikke »Frejr« fik nogen lang levetid, handelsstanden i Hillerød kunne ånde lettet op, og Nørup Østergaard kunne sætte sig ned og fortryde, at han havde skrevet et brev til sin forening.

Uviljen med stormagasinerne gav sig i øvrigt i Hillerød udslag i, at man fra foreningens side rettede henvendelse til de lokale aviser med anmodning om at optage annoncer, der var rettet mod stormagasinerne, gratis!

Handel i »løbæltet«

Et af de spørgsmål, der gennem tiderne har optaget foreningen og dens medlemmer, er lukketiderne eller rettere åbningstiderne, som handelen i dag foretrækker at kalde det. På generalforsamlingerne var det et tilbagevendende punkt, der engagerede medlemmerne i debatten, og bestyrelsen tog ikke mindre aktivt del i spørgsmålet. Man lod lister bringe rundt til alle handlende om butikkernes lukning om aftenen kl. 8 i sommerperioden, og da helligdagsloven 1904 påbød butikslukning på alle helligdage, besluttede bestyrelsen, at man i Hillerød skulle lukke kl. 8 aften på ugens fire første dage. Loven omtalte ingen faste regler, så i virkeligheden kunne butikkerne holde åbent døgnet rundt.

Først i 1908 kom en ny lov, der forbød køb og salg også på hverdage efter kl. 8 aften, lørdage dog først fra kl. 11 aften. Et andet spørgsmål der i disse år gentagne gange blev gjort til genstand for indgående behandling var afskaffelsen af »løbæltet«.

Som tidligere nævnt indeholdt næringsloven 1857 en bestemmelse om et »løbælte« omkring købstæderne inden for en afstand af 1½ mil fra byens torv, hvor der ikke måtte handles. Men der var efterhånden opstået en række brugsforeninger rundt om i landet med beliggenhed inden for »løbæltet«, idet de hævdede, at forbudet ikke gjaldt dem, da de var rene indkøbsforeninger og ikke drev egentlig handel, men nærmest var et udleveringssted.

Man var endvidere af den opfattelse, at der i Frederiksborg Slotssogn ville opstå en række konkurrerende forretninger til skade for handelen i Hillerød, hvis »løbæltet« forsvandt. Det var derfor et ønske fra foreningens side, at en ophævelse af »løbæltet« måtte medføre, at en del af omegnen regnet ca. 3 km fra Torvet, skulle indlemmes i købstaden.

Ligesom ideen bag indkøbssammenslutningerne »Nordisk Stores« og

Sdr. Banevej set mod syd o. 1925

Til venstre Nordsjællands Venstreblads ejendom, der senere måtte vige for den store beboelses- og forretningsejendom, der nu ligger på dette sted af Det lille Strøg.

»Frejr« stammede fra England, havde brugsforeningstanken også sin oprindelse derfra. Det var provst H.C. Sonne, kaldet »Høkerpræsten«, der fik oprettet den første forbrugsforening i sin hjemby Thisted, men det blev på landet ideen greb om sig, og der dukkede i de følgende år mange nye butikker op i landdistrikterne, altså også inden for »læbæltet«. Med det formål at foretage større fællesindkøb og dermed få billigere varer sluttede 200 brugsforeninger sig i 1896 sammen i Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger, kaldet FDB, og da man i byerne løste næringsbrev, var det dermed tilladt at drive handel.

Butiksfacade omkr. 1900

Forretningen, skræddermester P. Sørensen's Enke, var beliggende Slotsgade 5. Den var grundlagt 1879 af Peder Sørensen, der drev den til sin død 1897, hvorefter hans enke overtog den og fortsatte driften til 1925, da hun døde.

De høje, smalle butiksvinduer uden skiltning og med kun få varer udstillet var karakteristiske for den tid.

Butiksfacaden blev senere helt ombygget, jvfr. billedet side 123

(Lokalhistorisk arkiv)

Brugsforeningerne på landet løste ikke næringsbrev, og fra handelsstandens side var man utilfreds med, at de måtte ligge i »læbæltet« og faktisk der opretholde et monopol.

Hver gang sagen om afskaffelse af »læbæltet« blev fremført i foreningen og rejst på generalforsamlingen, blev det med majoritet afvist. Som nævnt blev »læbæltet« først ophævet i 1920.

»P. Sørensens Enke«. Butik o. 1925

Forretningen lå i nuv. Slotsgade 5. I butikkens døråbning står indehaveren, Skræddermester H. P. Sørensen, der samme år havde overtaget forretningen ved sin moder, Hansigne Sørensens, død. Hun havde som P. Sørensens Enke drevet forretningen i 29 år efter sin mands død.

Ved siden af H. P. Sørensen står i døråbningen firmaets mangeårige medarbejder og betroede mand, tilskærer Petersen.

(Lokalhistorisk arkiv).

Foreningen skifter navn

Lige siden oprettelsen i 1883 havde Hillerød Kjøbmandsforening kun optaget medlemmer, der havde erhvervet borgerskab som købmand. Ved flere lejligheder var det på tale at søge andre af byens handlende optaget, men det stødte hver gang på modstand, fordi det klart fremgik af foreningens love, at man kun kunne optage personer med købmandsborgerskab. Det krævede en ændring af vedtægterne, men da der blev foreslået en sådan ændring med deraf følgende omdannelse af medlemskredsen og foreningens navn, blev forslaget forkastet.

Imidlertid var der i 1906 grundlagt en sammenslutning af andre handlende, detailhandlere og håndværkere under navnet Hillerød Handelsforening, og da man i virkeligheden havde fælles interesser i de to foreninger, var et samarbejde nærliggende. Den nye forening gik endnu videre, idet man rettede henvendelse til købmandsforeningen og foreslog en sammenslutning af byens handlende. Forslaget blev modtaget positivt af købmændene, og man indgik derefter den aftale at ophæve den nye handelsforening og lade medlemmerne optage i købmandsforeningen, der fra årsskiftet 1910 ændrede sit navn til Hillerød Handelsforening.

Foreningen skiftede endnu engang navn, idet man i 1919 efter henstilling fra Provinshandelsforeningernes Fællesudvalg vedtog at ændre det til Hillerød Handelsstandsforening.

Den nødvendige lovændring om optagelse som medlem blev vedtaget og udvidet til »Som medlem af foreningen optages enhver Mand eller Kvinde, der driver Handel paa Købmands- eller Detailhandlerborgerskab alene. Anmodning om Optagelse fremsættes skriftligt til Bestyrelsen, som ved førstkommende Medlemsmøde lader foretage Ballotation. Til optagelse kræves Halvdelen af de afgivne stemmer. Andre som i

Parti fra Helsingørgade

De to fotografier, der er taget fra samme vinkel med godt 50 års mellemrum viser de samme ejendomme, men med helt ændret handelsmiljø.

(Staustrup foto)

Forretninger i Slotsgade 21 og 23 o. 1925

Følge deres Stilling og Handelsinteresser ønsker Optagelse i Foreningen kan paa samme Maade optages, men kræves der i saa Tilfælde de 2/3 af de afgivne Stemmer«. Med denne ændring af reglerne for optagelse havde man forladt den tidligere så stærkt betonedede varetagelse af mere snævre købmandsinteresser og overholdelse af hjemlede rettigheder.

Det kom endnu tydeligere til udtryk i den ændring, der skete i foreningens formålsparagraf ved revisionen af lovene i forbindelse med navneændringen i 1919, hvor denne paragraf fik følgende formulering: »Foreningens Formaal er Varetagelse af Handelsstandens Interesser, Sammenhold og Samvirken til Opnaaelse af et sundt og kraftigt Forretningsliv, samt saa vidt muligt Opretholdelse af en Handelsskole«.

Det er en formålsparagraf med et vist idealistisk idégrundlag, både for så vidt angår et sundt og kraftigt forretningsliv som opretholdelse af en handelsskole.

Slotsgade 23

I hospitalets tidligere forstanderbolig er hele stueetagen indrettet til butikker. Slagtermester Anker Mogensens forretning blev nedlagt 1962. På havearealet bagved ejendommen blev den store parkeringsplads indrettet.

Bygningen blev revet ned i 1963 og på stedet har sparekassen Bikuben opført en større ejendom.

Når paragraffen fik denne ordlyd om handelsskolen, skyldes det ikke mindst den kendsgerning, at der havde været gjort flere forgæves forsøg på at oprette en handelsskole, inden det endelig lykkedes, men nærmere herom senere i en særlig omtale af handelsskolen.

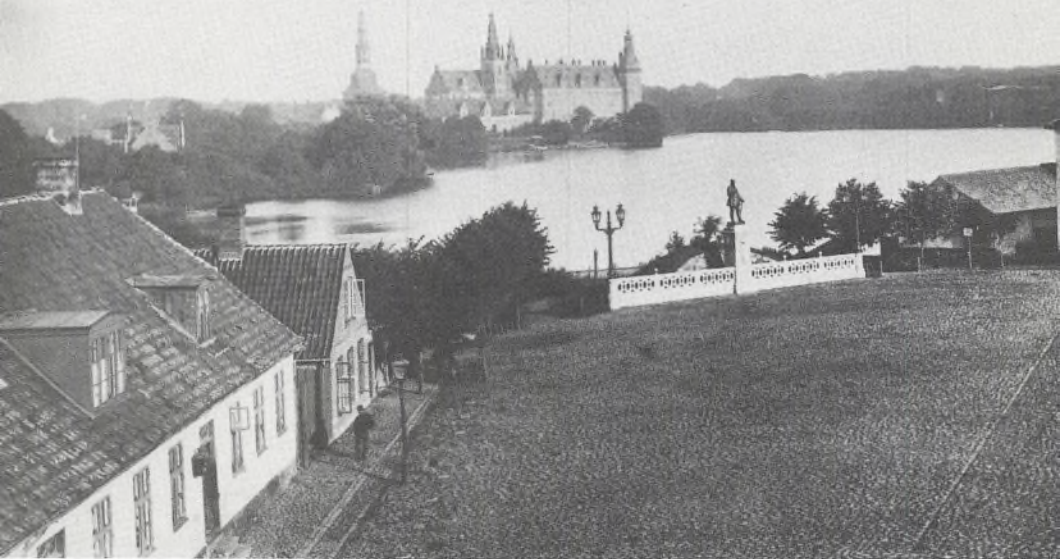
En bank i Hillerød

Handelsstanden følte savnet af en bank i Hillerød særlig mærkbart. Året efter oprettelsen havde man henvendt sig til Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse og meddelt, at der i Hillerød var et almindeligt ønske om at få oprettet en bank, eventuelt en afdeling af en af de københavnske banker.

På denne foranledning rettede foreningen henvendelse til Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse og foreslog, at sparekassen oprettede en afdeling for bankvirksomhed, hvilket ikke alene ville være en fordel for købmændene, men også at tage hensyn til de industridrivende og landboerne. Dersom Sparekassens direktion ikke kunne imødekomme dette ønske, ville handelsstanden have indført en del forbedringer i forretningsgangen i sparekassen, bl.a. kontortid for ind- og udbetaling hver søgnedage kl. 10-1, beløb indtil 500 kr. skulle kunne hæves straks, og indtil 1000 kr. med en dags varsel, køb og salg af obligationer, indløsning af kupons mod provision samt veksling af fremmede penge. De fremførte ønsker må forekomme særdeles rimelige, når man tænker på den daglige omsætning i byens næringsliv. Sparekassen, der tillige med en filial af Bondestandens Sparekasse var de eneste to pengeinstitutter på den tid i Hillerød, havde kun åbent to gange om ugen, mandag og onsdag kl. 10-12, og kun for ind- og udbetalinger.

Det formentlig eneste ønske, der blev imødekommet fra direktionens side var en udvidelse af åbningstiden. Sparekassen ville fremtidig være åben daglig, men kun 11-12.

Det må siges at være en meget beskeden udvidelse. Handelsstanden var da heller ikke tilfreds, og medens man brevvekslede om forbedringen i Sparekassens funktion og kundebetjening, tog planerne om en bank i Hillerød efterhånden mere form. Den 1. marts 1898 indbød en

Torvet i Hillerød o. århundredskiftet

Den lave, hvide bygning til venstre blev revet ned 1907, og Bankbygningen blev opført på hjørnet af Slotsgade og Torvet 1908.

I den næste bygning med gavlen ud mod Torvet indrettede Fritz Milner 1907 en af de første biografer i provinsen. Den var indrettet i en tidligere hestestald og hed »Frederiksborg Biograf på Torvet«.

Statuen af Frederik VII er endnu flankeret af den lave balustrade og med højen bagved. Til højre ses en del af hotel »København«.

(Lokalthist. arkiv)

Hjørnet af Slotsgade og Torvet o. 1900

I hjørneejendommen forhandlede H.P. Jacobsen cykler og barnevogne. Mod Slotsgade havde H.C. Wiwels efterfølger, Carl Helt, bogbinderi, papir- og tapethandel. .

Bygningen blev nedrevet 1906-07 for at give plads for tømrermester Fritz Milners store hjørneejendom, Bankbygningen, der stod færdig 1908.

(Lokalhist. arkiv)

større kreds af købmænd, andre næringsdrivende, landmænd m.fl. til tegning af aktier i en bank for Hillerød og Omegn. Der blev udbudt 1000 aktier á 100,- kr., og da aktiekapitalen var skaffet, kunne man holde generalforsamling, vælge ledelse m.m., og allerede den 12. august 1898 kunne den nye bank begynde sin virksomhed i særdeles beskedne lokaler i Slotsgade 33. I 1908 flyttede man ind i tømrermester Fritz Milners nyopførte store ejendom på hjørnet af Torvet og Slotsgade, og i 1938 flyttede man fra bankbygningen til Slotsgade 16, hvor Frederiksborg Bank nu har sit domicil.

En aktiv forening

I Aug. Fr. Wulffs formandstid var de årlige krammarkeder ved at ændre karakter, idet den egentlige handel blev mere og mere tilsidesat for mere underholdende foreteelser, gøgl og spil.

Handelsstanden havde accepteret det salg, der fandt sted, men da spillene var ved at tage overhånd, ville man rette henvendelse til politimesteren, byfoged Carl Zahlmann, og anmode om, at der ikke måtte udlejes stadeplads til forskellige spil som plade-, ring- og kuglespil.

Bilerne dominerede ikke trafikken på byens gader og veje under 1. verdenskrig, da hestekøretøjer stadig var det foretrukne og almindeligste transportmiddel, men de enkelte biler, der fandtes, havde man ikke vænnet sig til; i alle tilfælde skabte de undertiden uro på landevejene. Det fik handelsstanden til at drøfte en henvendelse til birkedommeren, der burde påtale, at f.eks. transportbilen, der kørte fra Nordsjællands Kalkleje, kørte fra Herløv til Hillerød på en sådan måde, at mange landboere ikke turde køre med deres hestekøretøjer til Hillerød for at foretage deres indkøb.

De lukketider, der var fastsat i loven 1908, og som forbød »offentlige køb og salg« efter kl. 8 aften på hverdage undtagen lørdag, blev skærpet ved en ny lukkelov 1922, der nedsatte forretningernes åbningstid yderligere, idet det blev bestemt, at butikkerne i vinterhalvåret skulle lukke kl. 18 på ugens fire første dage, kl. 19 på fredage og kl. 21 om lørdagen.

I Hillerød havde man i handelsstandsforeningen opnået særlig tilladelse til at holde åbent til kl. 9 aften på november markedsdage af hensyn til de mange tilrejsende markedsgæster og den livlige handel, der udfoldede sig i byen på disse dage.

Helsingørsgade set mod nord o. 1920

Kontingentet blev ret dyrt for medlemmerne i 1919-20. I første omgang satte man det op til 12 kr., men da der på Centralforeningens regnskab figurerede et større underskud, måtte lokalforeningerne træde til og for handelsstandsforeningens medlemmer i Hillerød blev det ganske enkelt en fordobling af det i forvejen forhøjede kontingent, der blev på 24 kr. Foreningen havde på det tidspunkt 46 medlemmer, hvoraf 6 handlede med korn.

Den elskværdige formand Alex. Jensen, der efterfulgte A.F. Wulff måtte nogle gange tage den stramme mine på, når han skulle varetage medlemmernes interesser over for postmesteren og telefoncentralens bestyrer.

Postomdelingen var til tider så langsommelig, at forretningsfolkene og kontorerne fik den første ombæring ved middagstid, hvilket bevir-

kede, at man i mange tilfælde ikke kunne komme i gang med dagens arbejde før langt op ad formiddagen.

Telefonbetjeningen var også genstand for gentagne klager. Dels varede det ofte meget længe inden centraldamen svarede, og når hun så endelig meldte sig, var det i en meget uhøflig tone. Så måtte den ellers gemytlige Alex. Jensen tage affære og ved henvendelse til telefonledelsen få forbedret betjeningen.

Man havde i bestyrelsen nogle gange diskuteret forholdene på Markedspladsen i Slangstrupsgade, specielt behandlingen af de tilførte dyr, der om vinteren stod ude i al slags vejr, bundet til de opstillede træbomme.

Alex. Jensen, der havde sin forretning lige i nærheden, på hjørnet af Slotsgade og Slangstrupsgade, var ofte vidne til denne kedelige måde at behandle dyrene på, og han syntes ikke, man kunne være det bekendt over for landmændene. Der var yderligere det forhold, at smågrise i en del år ikke havde været tilført Markedspladsen, men stillet til salg i en købmandsgård, hvad der blandt de øvrige købmænd var stor utilfredshed med.

Bestyrelsens henvendelse til byrådet resulterede i, at man vedtog at godkende opførelsen af en markedshal, så dyrene kunne komme inden-dørs.

Markedshallen blev opført, og både dyrene, landmændene og Alex. Jensen kunne glæde sig over den. Kreaturerne kunne komme inden døre, og grisene kom tilbage til den rigtige Markedsplads og hallen.

Markedshallen blev nedrevet, da hele området en snes år senere blev udlagt til offentlig parkeringsplads.

Alex. Jensens lune og gemytlighed var med til at få mange ting i handelsstandsforeningen til at glide lettere. Han sørgede også for forskellige arrangementer for medlemmerne, for eks. et besøg på Wiibroes bryggerier i Helsingør, hvor man efter at have studeret ølfabrikationen samledes til frokost på bryggeriets maltloft, »hvor den bedste stemning herskede og øllet lovpristes«. Man genkender i disse linier den gemytlige formands stil.

C.W. Grüttners forretning o. 1950

Manufakturhandler C.W. Grüttner købte ejendommen Slotsgade 31-33 i 1938 og lod den senere ombygge og forretningen modernisere.

(Lokalhist. arkiv)

Kriseår og besættelse

Under de vanskelige kriseår i 1930'erne med stor arbejdsløshed, kriseramte landbostand og besværlige valutarestriktioner og senere under besættelsens strenge år blev handelsstandsforeningen ledet på fremragende måde af borgmester Herman L. Melskens, der var formand hele perioden 1930-45.

Da det kom på tale at tænde en særlig julebelysning i Slotsgade og Helsingørsgade i dagene op mod jul, viste en undersøgelse i handelsstandsforeningen, at der var stort flertal for ideen blandt de handlende, der erklærede sig villige til at betale en vis del af strømforbruget. Man ansøgte derfor byrådet om at få tændt julebelysning i tiden 13. - 24. dec., idet medlemmerne tilbød at betale 1/3 af udgifterne, hvis kommunen betalte de 2/3. I 1931 godkendte Hillerød Byråd en sådan »illumination« af byen og tilbød at levere gratis strøm, hvis handelsstandsforeningen ville påtage sig at hænge lamper og udsmykning op samt sørge for, at det blev taget ned igen efter julen.

Foreningen gik med til dette, og det har lige siden været en fast tradition med særlig julebelysning i gaderne, idet man snart udvidede tidsrummet til hele december måned.

Et alvorligt prisfald på landbrugsprodukterne i begyndelsen af 1930'erne var medvirkende årsag til, at landets økonomi, der i forvejen var stærkt forringet som følge af verdenskrisen, blev yderligere forværret. Da England i 1931 gik fra guldet, måtte Danmark følge England for at undgå store prisstigninger på landbrugsvarerne, der fortrinsvis blev eksporteret til England. Medens vor import fortsat var stigende, måtte vi opleve en dalende eksport, og da regeringen ønskede kontrol med importen, oprettede man en valutacentral, der skulle foretage denne kontrol og regulering. For detailhandelen blev det særlig mærkbart, og

af mange handlende følte det som et indgreb i den frie næring. For landbruget var krisen selvsagt meget alvorlig, og mange landmænd måtte gå fra deres gårde og sætte dem på tvangsauktion. Både i byen og på landet voksede arbejdsløsheden, og handelsstanden i Hillerød kunne mærke krisetiderne ved dalende omsætning. Dertil kom ekstra skatter til understøttelse af kriseramte landmænd og de arbejdsløse. Det var yderst vanskeligt at drive erhverv, mange butikker stod tomme og hyppige skift af indehavere i forretningerne talte deres tydelige sprog.

Foreningens bestyrelse havde en overordentlig travl tid, dels på grund af det store antal forespørgsler der indkom fra medlemmerne i anledning af de mange restriktioner, dels som følge af krav fra handlende om strengere kontrol med overtrædelser af næringslovens bestemmelser.

Medlemmernes klager rettede sig især mod to forhold: rabatmærkerne og filialsystemet.

Det vakte mishag, at visse forretninger ydede rabat i form af mærker, og man indledte en kampagne mod dette »uvæsen«, som man fandt var i strid med næringsloven og loven om illoyal konkurrence.

Uviljen rettede sig endvidere mod de filialer, som udenbys forretninger havde oprettet i Hillerød. Forholdet var det, at man i filialerne fakturerede alle varer til hovedforretningen, og dermed undgik filialen at betale skat i Hillerød. Handelsstanden fandt, at det ikke var handel på lige kår og rejste krav om »Filialers Beskatning«.

De nævnte forhold skal ses på baggrund af krisetidens svigtende omsætning og medlemmernes frygt for at skulle udsættes for illoyal konkurrence.

Foreningen oplevede under kriseårene og tiden hen imod anden verdenskrig en særlig stor medlemstilgang, som uden tvivl skyldes bekymringer og ønsker fra detailhandelens side som under vanskelige tider at stå sammen og værne om handelens interesser.

I 1934 var medlemstallet steget fra 42 til 63, i 1937 steg tallet fra 78 til 90, og i 1939, umiddelbart før krigen, var foreningen nået op på 100 medlemmer.

Med tyskernes besættelse af Danmark den 9. april 1940 indvarsledes en kritisk tid for dansk erhvervsliv. Handelen blev som de øvrige erhvervsgrene næsten lammet, omsætningen blev for mange handlende katastrofal lille, og vareformidlingen stillede dem over for helt andre opgaver end dem, de var vant til. Det gjaldt først og fremmest rationeringen af varerne, både de sparsomt tildelte rationer fra leverandørerne, og det hensyn man skulle tage til kunderne ved fordelingen. Det var med den allerstørste uvilje, købmændene måtte drive handel under disken.

I besættelsens første dage indtraf den tvungne mørklægning, hvor intet lys måtte tændes uden for forretningen eller trænge ud gennem vinduer og døre. Handelsstandsforeningen måtte ligefrem henstille til kunderne, at de ikke skulle være bange for at gå ind i forretningerne, selv om butikken så mørk, trist og ugæstfri ud, men blot som sædvanlig gå ind gennem butiksdøren og trække det mørke forhæng til side.

Leverandørerne forlangte omgående betaling for levering af de rationerede varepartier, ellers fik man ingenting. De handlende var derfor nødt til at henstille til deres kunder at betale kontant; den tid var uigenkaldelig forbi, da man kunne yde de lange kreditter.

Regeringen henstillede samtidig til butikshandelen, at man var meget tilbageholdende med vinduesudstillinger. Man måtte ikke vise en varerigelighed, som ikke fandtes. Der måtte ikke findes reklameskilte, ingen fortovsudstillinger, og i udhængsskabe måtte der kun være een enkelt vare.

Besættelsesårenes vanskeligheder med rationeringer og varemangel gav foreningens fortrinlige formand i de svære år, borgmester Herman L. Melskens, rammende udtryk for, da han ved generalforsamlingen i 1945 talte om den offentlige rationering og kundefordelingen; han sagde ved den lejlighed: »Købmandens opgave er ikke let. Tidens udvikling har tvunget ham ind i en rolle, der egentlig slet ikke er hans. Det er en købmands opgave at sælge til den, der byder. I dag må han næsten forsvare sine varer, som en gni'er sine skatte«.

Bedre og mere træffende kunne det ikke være sagt.

Herm. L. Melskens forretning Slotsgade 47

Fotografi fra midten af 1930'erne. Den store forretning havde et bredt sortiment af varer, som f.eks. farver, tapet, linoleum, kolonial, parfumer, materialistvarer og sygeplejeartikler.

(Lokalthist. arkiv)

Et lyspunkt i besættelsens mørke år i Hillerød var de kulturelle sammenkomster, handelsstandsforeningen i samarbejde med Håndværker- og Industriforeningen arrangerede for deres medlemmer og andre interesserede. Den nationale bevægelse, der gik over det besatte Danmark, manifesterede sig i Hillerød ved en række film- og foredragsaftener, som de to foreninger indbød til den første mandag i hver måned. Formålet var desuden, at man ville forsøge at skabe et klubliv i byen, hvor deltagerne kunne lære hinanden bedre at kende og styrke den fællesskabsfølelse, der voksede frem blandt alle danske i besættelsesårene.

Som foredragsholdere indbød man en række af landets betydeligste erhvervsfolk og kulturpersonligheder, som for eksempel handelsminister Halfdan Hendriksen, der talte om dansk erhvervslivs økonomiske situation, professor Johs. Brøndsted om Danmarks oldtid, dir. ingeniør Jørgen Saxild om danske ingeniører i udlandet, direktør C. A. Møller, B&W, om dansk skibsbygning, bankdirektør Poul Ingholt, digteren Hans Hartvig Seedorff Pedersen m.fl., og blandt filmene var Gunnar Wangels Danmarksfilm.

Bagefter var der selskabeligt samvær, hvorunder man sang nationale sange.

Det var den særlige situation under besættelsesårene, der fik foreningen til at arrangere de kulturelle aftener, som lå uden for handelsstandsforeningens egentlige formål.

Efter krigen faldt de væk, og ideen er ikke siden blevet genoptaget.

Tiden efter krigen

De første år efter krigens afslutning blev ikke det vendepunkt, handelsstanden havde håbet på og længtes efter. De forventninger, man havde næret til ophævelse af rationeringer, restriktioner og kontrolforanstaltninger, blev ikke opfyldt. Den lysning i varesituationen med større tilførsler, man havde regnet med, blev en skuffelse. Landets dårlige økonomi tillod ikke øget import, tværtimod var der tale om en tilbagegang, således at man måtte fortsætte med restriktioner og kontrolforanstaltninger til irritation for erhvervslivet, specielt handelen.

Først i 1950 kunne man spore fremgang med langsom afvikling af rationeringsordningerne og gode varetilførsler, men til stigende priser på grund af det høje udenlandske prisniveau. Henimod midten af 1950'erne var der igen fri konkurrence og afvikling af restriktioner, men den stigende omsætning blev ledsaget af øgede omkostninger og stigende lønninger, samt stigende forbrugsafgifter, der skabte fare for inflation.

De forbedrede varetilførsler bevirkede ikke blot større omsætning for butikshandelen, men som et tidens tegn viste varerigeligheden sig også ved, at en række gadehandlere kørte rundt og solgte varer fra åben vogn. Handelsstandsforeningen var i begyndelsen afventende over for fenomenet, men da antallet gadehandlere efterhånden blev så stort, at de var til gene for trafikken i gaderne, greb man ind og fik denne særlige form for handel forbudt.

Udviklingen i efterkrigsårene gik pludselig stærkt. I 1954 blev handelsstandsforeningen spurgt, når der skulle udstedes indkøbstilladelse til køb af personbil, men allerede efter få års forløb var der kommet så mange biler på gaden, at det voldte store problemer med parkeringspladser. Man drøftede derfor nødvendigheden af et forbud mod parke-

Handelsstandsforeningens bestyrelse 1956

Bestyrelsen fotograferet i anledning af handelsskolens 50-års dag. Fra venstre: H. Licht, Alfr. Willerup, C.M. Hauge, Erik Nielsen, Einar Nielsen, W. Frisch-Jensen og Alfred Larsen.

ring i Slotsgade, ligesom der blev fremsat forslag om en alternativ vej langs Slotssøen til aflastning af Slotsgade. Der fremkom planer om indretning af parkeringspladser på Fisketorvet og bag nogle ejendomme i Slotsgade med udkørsel gennem en port til byens hovedgade. Det sidstnævnte forslag blev særlig aktuelt, da Hillerød kommune erhvervede arealerne bag slagter Anker Mogensens ejendom (nuv. Bikubens ejendom), Slotsgade 23. Det blev også her, kommunen senere indrettede en af byens største parkeringspladser, dog ikke med udkørsel til Slotsgade, men til den sydlige gennemkørselsvej, der på denne strækning udgøres af Nordstensvej.

Mod periodens slutning, i 1958, besluttede handelsstandsforeningen i forbindelse med en vedtægtsændring at afholde den årlige generalforsamling i oktober måned i stedet for som hidtil og siden foreningens oprettelse i januar måned. Det medførte, at man i 1958 måtte holde to generalforsamlinger; den første i januar og den næste i henhold til de nye love i oktober.

Handelens største problem på den tid var af afsætningsmæssig karakter. Befolkningen havde opnået en ret høj levestandard og produktionen var i fortsat vækst, men det gjaldt for handelen om at løse de store opgaver, der var forbundet med afsætning og salg af produktionen. Handelsstandsforeningen opfordrede derfor sine medlemmer til en øget indsat og mere effektivt salgsarbejde for at undgå overproduktion og dermed følgende vanskeligheder.

I forbindelse med den nævnte ændring af foreningens love fik man gennemført en ny regel for valg af formand, idet denne herefter skulle vælges direkte af generalforsamlingen. Formanden, Mogens Harder, blev genvalgt af generalforsamlingen og kunne nu helhjertet koncentrere sig om en opgave, der lå ham stærkt på sinde at få løst: en central daghandelsskole for hele amtet i Hillerød.

Handelsskolesagen

Gennem sine tillidsposter i Provinshandelskammeret, hvor handelsstandsforeningens formand i efterkrigstiden, Hans H. Licht, bl.a. var formand for skoleudvalget, medlem af handelsskolerådet m.m., nærede han en særlig varm interesse for undervisningen af handelens unge.

Han var en af de få, der så med sympati på den nye lærlingelovs bestemmelser om overgang til dagundervisning på handelsskolerne inden 1964, d.v.s. inden otte år efter lovens vedtagelse i Folketinget.

På handelsstandsforeningens generalforsamling i 1958 omtalte han sagen ret udførligt, idet han fremhævede, at en omlægning af undervisningstiden kunne blive vanskelig for Hillerød, når man benyttede kommuneskolens lokaler og lærerkræfter.

Købmand Licht fremsatte derfor det forslag, at man i samarbejde med andre nordsjællandske byer oprettede en centralhandelsskole i Hillerød med fastansatte lærerkræfter. H. Lichts begrundelse for at skitsere en sådan løsning på problemet med dagundervisning i rigelig god tid var dels, at man fra myndighedernes side gerne så, at overgangen til dagundervisning foregik så hurtigt som muligt, dels at der var en ny statsskole i Hillerød under opførelse, og at den formentlig ville være færdig til at tage i brug i 1959. I den anledning foreslog H. Licht, at man skulle overveje at rette henvendelse til undervisningsministeriet med henblik på at erhverve den gamle statsskole og indrette den til central-handelsskole. Det var formandens indtryk, at der i omegnskommunerne var stemning for at støtte tanken, selv om det ville medføre nedlæggelse af en række mindre handelsskoler i Nordsjælland.

Lichts forslag blev velvilligt modtaget og særlig varmt anbefalet af den kommende formand, købmand Mogens Harder, og Købmandsforeningens formand, Carl Sørensen.

Den ny bestyrelse for handelsstandsforeningen med formanden, Mogens Harder, i spidsen valgte at prioritere handelsskolesagen meget højt. Man rettede straks henvendelse til de omliggende kommuner og deres handelsskoler og foreslog et samarbejde om en central-daghandelsskole for hele Frederiksborg amt i Hillerød. Der kom tilslutning fra Gilleleje, Græsted, Helsingør, Fredensborg og Frederiksværk, hvorved bestyrelsen blev opmuntret til at gå videre med planerne.

Man rettede i første omgang henvendelse til inspektør Nils Gustafsson og anmodede ham om at være behjælpelig ved udarbejdelse af planerne for den nye skoleordning.

Da handelsskolens hidtidige forstander I. V. Gudmand-Høyer havde ønsket at trække sig tilbage efter 22 år som forstander vedtog bestyrelsen at ansætte Nils Gustafsson som ny forstander med henblik på senere overgang til heltidsansættelse ved skolen.

Ved et møde i Hillerød den 24. marts 1959 med repræsentanter for handelsstandsforeningerne og handelsskolerne i Birkerød, Frederiksværk, Frederikssund, Fredensborg, Gilleleje, Græsted, Helsingør og Hørsholm, blev planerne om en centralhandelsskole i Hillerød lagt frem og drøftet med direktøren for handelsministeriets tilsyn med handelsskolerne, Erik Langsted.

Det fremgik af de på mødet faldne tilkendegivelser, at der var bred tilslutning til en daghandelsskole i Hillerød. Frederikssund handelsskole ønskede ikke at være med, men ville forsøge at gennemføre egen dagskole. Handelsskolerne i Birkerød og Hørsholm ville ikke umiddelbart tilslutte sig, men være afventende og overveje andre muligheder.

På en generalforsamling i handelsstandsforeningen blev sagen indgående drøftet, specielt købet af den gamle statsskole, der skulle indrettes til handelsundervisning. Byrådsmedlem, skohandler C. M. Hauge var betænkelig ved planerne og ønskede, at Teknisk Skole skulle overtage den gamle statsskole, idet det efter hans mening var for stor en opgave for handelsstandsforeningen.

Efter nogen debat opnåede bestyrelsen og dens energiske formand at få generalforsamlingens bemyndigelse til at indlede realitetsforhandlin-

ger med handelsministeriet, undervisningsministeriet og Hillerød kommune, der havde forkøbsret til den gamle statsskole med henblik på at erhverve bygningerne og indrette dem til handelsdagsskole.

For at opnå statstilskud til køb af statsskoleejendommen på Sdr. Banevej var det nødvendigt, at handelsskolen blev en selvejende institution. Det lykkedes bestyrelsen at få gennemført dette, ikke mindst på grund af formandens ihærdige indsats og stor forståelse blandt handelsstandsforeningens medlemmer, der dermed afgav deres ejendomsret til den handelsskole, foreningen næsten lige fra sine første år havde vist den største interesse og betragtet som en hjertesag at opretholde.

For at få låneforholdene bragt i orden stillede en lang række af foreningens medlemmer sig til rådighed som garanter og kautionister, hvilket tillige må tages som klart udtryk for den tillid, man havde til handelsskoleplanerne og den interesse, man nærrede for at få en udbygget daghandelsskole i Hillerød.

Aktivitet og udvikling

Handelsstandsforeningen opnåede megen anerkendelse for den forbillige måde, hele handelsskolesagen var løst på. Der var i brede kredse i Nordsjælland stor tilfredshed med, at de ærværdige gamle latinskolebygninger fortsat skulle anvendes til undervisning, og man påskønnede i særdeleshed, at Frederiksborg amt fik en handelsdagsskole centralt placeret i Hillerød.

Foreningens arbejde i de gode år i 1960'erne samlede sig fortrinsvis om en række mærkesager, man arbejdede på at få gennemført.

Det gjaldt åbningstiderne, som medlemmerne havde forskellig indstilling til, alt efter hvilken branche, de repræsenterede. Isenkræmmeren ville gerne åbne tidligt, da man havde god handel om morgenen. Købmanden ville gerne have længere åbent op mod week-end'en, så folk på vej til deres sommerhuse havde mulighed for at gøre indkøb i Hillerød. Det var en vanskelig opgave for bestyrelsen at forene alle synspunkter i en fælles, lokal åbningstid, men man lagde stor vægt på, at kunder der kom til byen ikke skulle finde nogle butikker åbne, medens andre var lukket. Det ville skabe irritation hos publikum, derfor bestræbte bestyrelsen sig på at opnå enighed om fælles åbningstider.

En anden mærkesag var etablering af flere parkeringspladser til det stigende antal biler, der søgte til Hillerød. Efter foreningens opfattelse måtte løsningen på problemet være at få indrettet kundeparkering på grundene bag hovedgadernes bygninger, og man bad medlemmerne gå i spidsen ved at stille arealer til rådighed, hvilket også skete i en del tilfælde, hvorfor kommunen måtte føle sig forpligtet til at anlægge parkeringspladser på arealerne.

Den årlige juleudsmykning fik mange kunder til at søge til Hillerød i december måned, hvor der var en livlig handel i byen. For at fastholde

Butiksfacade i Slotsgade

Mange forretninger skiftede helt udseende i 1970-erne, da man begyndte med endnu større skiltning og blikfang. Kørebanen måtte dog kun tages i brug, når Slotsgade ved særlige lejligheder var omdannet til gågade.

sin position som en stemningsfuld juleby, udvidede man hvert år med en række forskellige aktiviteter og særlige arrangementer, som for eks. det store årlige julelotteri. Forbedret togforbindelser, særlig med S-tog til Hillerød, opførelsen af Frederiksborghallen m.m. medførte stigende tilgang af kunder og dermed øget omsætning for byens handelsstand.

Det var også nødvendigt at formå kunderne at tage til Hillerød, for konkurrencen mellem de nordsjællandske byer blev skærpet, da de første lavprisvarehuse dukkede op i Hillerøds nabobyer omkr. 1970.

For at forstærke indsatsen for at gøre Hillerød til en attraktiv by at handle i, oprettedes flere gadeforeninger, d.v.s. en sammenslutning af de næringsdrivende i enkelte gader, men i nært samarbejde med

handelsstandsforeningen. Der opstod således en Helsingørgadeforening, en Centrumforening for Slotsgade, »Den grønne Linie« for første del af Frederiksværkgade, og »Det lille Strøg« for Sdr. Banevej fra Hostrupsvej til Handelsskolen. Disse foreninger virker ikke som selvstændige handelsforeninger, men deres væsentligste opgave er aktivitetsfællesskab i det pågældende forretningsafsnit.

Danmarks tilslutning til EF i 1972 stillede visse forhåbninger til fremgang for erhvervslivet, men oliekrisen i 1973 satte brat punktum for enhver optimisme i så henseende.

Selvom handelsstanden havde god omsætning medførte det ikke større indtjening for erhvervet på grund af stigende omkostningsniveau og højere lønninger.

For at skabe bedre indtjeningsmuligheder for butikshandelen gennemførte foreningen flere arrangementer og salgsfremstød, bl.a. med de årlige forårsmarkeder eller efterårsmarkeder, der ikke var markeder i den gamle betydning, men en række salgstilbud i forretningerne, fælles annoncering og forskellige underholdende begivenheder, der kunne tiltrække et købedygtigt publikum.

I forbindelse med den overordnede planlægning i hovedstadsområdet blev der fremsat forslag om et nyt stort butikscenter syd for Hillerød, det såkaldte Hammersholt-center.

Da planerne mødte stærk modstand, bl.a. fra handelsstandsforeningens side, blev de skrinlagt og bliver formentligt ikke taget frem igen inden for et overskueligt åremål.

En række mindre centre rundt omkring i Nordsjælland og storcentre i Københavns omegnskommuner var årsag til svigtende besøg af oplandskunder i Hillerød. Handelsstandsforeningen gennemførte derfor en større oplands- og erhvervsanalyse for at finde ind til årsagen til, hvorfor oplandskunderne søgte til de opdukkede indkøbscentre og hvilke forholdsregler man skulle tage for at genvinde det tabte opland.

Det blev optakten til en stærkt forøget indsats fra foreningens side, hvor man effektiviserede arbejdet ved fremlæggelse af aktivitetsplaner, der skulle skabe interesse for Hillerød som en god, centralt beliggende

Udsigt fra den ældste del af Hillerød mod Frederiksborg Slot

Torvehandelen i Hillerød trives i bedste velgående

Helsingørgade som gågade er blevet et populært strøg

Skotteorkester marcherer over Torvet 1982

Handelsstandsforeningen har i de senere år udvidet sine aktiviteter med mange festlige indslag i byens hverdag.

by at handle i. Oplandsundersøgelsen havde bl.a. vist, at Hillerød stadig var et trafikalt knudepunkt for både tog, busser og biler, hvorfor man skulle udnytte disse muligheder endnu bedre.

Handelsstandsforeningen tog derfor initiativ til en række forskellige aktiviteter og foranstaltninger, bl.a. stor fællesannoncering, der gjorde opmærksom på handelsbyen Hillerød, et tiltrækkende bymiljø, hvor man kunne bevare det hyggelige billede af byen ved slottet og alligevel kombinere det med moderne forretninger, som det bl.a. skete med Torvecentret, der ikke har ændret Torvets udseende, men skabt butiksmiljø i et gårdparti.

Etableringen af en række nye forretninger med yngre, initiativrige indehavere skabte igen interesse hos oplandskunderne for at handle i Hillerød.

En medvirkende årsag til det særlige handelsmiljø i byen blev Helsingørgades omdannelse til Hillerøds første gågade.

Det er blevet en tradition, at Slotsgade i ugen før jul omdannes til gågade, men en permanent gågade på dette hovedstrøg har myndighederne ikke villet gå med til, fortrinsvis af trafikmæssige grunde.

En ny lov om markedsføring blev gennemført i 1975 med indførelse af en særlig forbrugerombudsmand. For handelsstanden betød den nye lov ikke noget væsentligt nyt; lovens bestemmelse om forbud mod handel, der strider mod god markedsføringsskik var i virkeligheden ingen nyskabelse, men blot en omskrivning af bestemmelserne i den tidligere lov om illoyal konkurrence. En ny ting var det derimod, at det nu blev tilladt at holde udsalg hele året.

Den hidtidige lukkelov blev i 1976 afløst af en lov om butikstid, der fastsatte den almindelige åbningstid i detailhandelens butikker til alle hverdage kl. 6.00-17.30, lørdage dog kl. 6.00-12.00. Ud over dette vil det være enhver butik tilladt at holde åbent seks timer ugentlig, efter eget valg, dog ikke på lørdage efter kl. 14.00 eller på Søn- og helligdage. Herudover indeholder loven en række særlige bestemmelser og dispensationer. Den nye lov har ikke medført lukkevivar, men været medvirkende til, at debatten om butikkernes lukketider fortsat kan være

levende og engagerer foreningens medlemmer, medens handelsstandsforeningens bestyrelse stadig må indtage den formidlende rolle til gavn for både kunderne og de handlende.

I sit jubilæumsår i anledning af 100 års dagen for Hillerød Handelsstandsforenings stiftelse har foreningens bestyrelse med dens dynamiske formand, Vagn Larsen, i spidsen, skabt en lang række arrangementer og festlige indslag med konkurrencer, udstillinger, koncerter og ikke mindst et veritabelt kræmmermarked, der forbinder gammel tradition med moderne handel. Handelsstandsforeningen har dermed vist, at det er en levende forening, der har nået en ærværdig alder, men alligevel forstår at leve op til tidens krav om kreativitet og fornyelse.

I dens uplettede våbenskjold står de forpligtende ord: »Virke for et sundt og kraftigt forretningsliv«.

Hillerød Handelsstandsforening har ved sit virke gennem de mange år vist, at den har formået at leve op til disse ord.

HILLERØD HANDELSSKOLE

Skolens oprettelse

I laugstiden, d.v.s. før 1857, varetog læremesteren uddannelsen og oplæringen af fagets lærlinge. Under den 7-8 år lange læretid var mesteren ansvarlig for, at de unge fik grundigt kendskab til deres fag, og han skulle sørge for, at de kunne bestå den særlige svendepøve, hvor repræsentanter for laugene og øvrigheden eksaminerede og bedømte lærlingen, inden han blev erklæret for udlært.

Med næringsloven 1857 bortfaldt dette, og det blev nu overladt til den enkelte mester at sørge for uddannelsen af sine lærlinge.

For at få oplæringen lagt i mere faste rammer opstod rundt omkring i provinsen de første handelsskoler i 1860'erne.

I Hillerød havde man så tidligt som i 1855 gjort et forsøg på at oprette en skole for unge handels- og håndværkerlærlinge. I et avisindlæg i Frederiksborg Amtstidende 21. april 1855 læses: »Undertegnede Lærere have forenet sig om at oprette en Søndag- Friskole for Handels- og Haandværker-Dreng fra Hillerød By og Nyhuse. Tiden for Undervisningen er sat fra kl. 3-6 hver Søndag Eftermiddag«.

Men handelslærlingene meldte sig ikke. De havde nemlig ikke fri om søndagen, men skulle være i butikken inden 9 og efter 16. Medens Søndags-Friskolen senere blev afløst af en Teknisk Skole for håndværkerlærlinge, fik de unge handelslærlinge ingen skoleuddannelse.

Da rigsdagen i 1889 havde vedtaget en lærlingelov, blev det pålagt læremesteren at sende de unge butikfolk på handelsskole - dog kun, hvis en sådan fandtes inden for en rimelig afstand.

Det var helt overladt til det private initiativ at oprette handelsskoler, og mange handelsstandsforeninger fandt, at det var en nærliggende opgave og stod bag oprettelsen af en lokal skole.

I Hillerød viste Kjøbmandsforeningen interesse for sagen, og da

*Adjunkt
Julius Nielsen
1906-1909*

*Højskolelærer
Anders Uhrskov
1909-1921*

*Kommunalærer
Henrik Nielsen
1921-1937*

*Overlærer
I. Viggo Gudmand-Høyer
1937-1959*

Handelsskolens forstandere på aftenskolen 1906-1959

provinshandelskammeret arbejdede på at få udført ensartede regler for en handelsundervisning og staten for første gang tilbød at stille beløb på 14.000 kr. til rådighed for alle landets handelsskoler, nedsatte man i Hillerød et lille udvalg, bestående af tre købmænd, Viggo C. Lewinsky, S. V. Thaysen og Jul. Svendsen, der skulle undersøge mulighederne for oprettelsen af en lokal handelsskole. Udvalget skulle skaffe oplysninger om, hvor mange elever, der kunne tænkes at søge skolen, samt om købmændene ville afholde evt. underskud ved skolens drift.

Man blev enige om at begynde skolen, da 17 elever havde indtegnet sig. Hillerød byråd stillede gratis lokaler til rådighed på Kommuneskolen på Ndr. Banevej, og i januar 1899 startede aftenskolen med de 17 elever, der blev undervist af to lærere, pens. lærer Sørensen og gymnastiklærer B. Kjølnær. Sidstnævnte, der selv var handelsuddannet, var ansat ved Frederiksborg lærde skole.

Til at følge undervisningen nedsatte foreningen et skoleudvalg, bestående af købmændene S. V. Thaysen, P. Drøhse og A. Steglich. Men tilslutningen til skolen udeblev, og allerede i 1901 måtte man indstille undervisningen. Foreningen måtte dække underskuddet og sende staten en venlig tanke med tak for de 150 kr, der var ydet i tilskud. Samtidig måtte man opgive at kræve det afgangsbrev fra en handelsskole, man havde stillet som betingelse for, at en lærling kunne erklæres for at være kommis.

I 1904 forsøgte man igen, bl.a. på foranledning af Hillerød Handels- og Kontoristforening, men købmændene fastholdt, at det skulle være aftenskole. Skoleinspektør P. Petersen blev ansat som skolens leder, og som lærerkræfter antog skoleudvalget lærer Hundahl og kommunelærer O. C. Andersen.

Der meldte sig 20 lærlinge, og undervisningen begyndte, selv om det økonomiske grundlag endnu ikke var i orden.

Staten ville imidlertid ikke yde tilskud, før skolen havde været i drift i mindst to år, og man måtte igen lukke handelsskolen, denne gang efter kun et års forløb. Medvirkende årsag var, at lærerne ikke ønskede at fortsætte, samt at der kun havde indtegnet sig 4 elever!

C.W. Grüttners manufakturforretning 1906

Manufakturhandler C.W. Grüttners, der er fotograferet foran forretningen med sit personale, har vist en del af sit sortiment ved en udvendig vareopstilling med prisskille.

Grüttners første manufakturforretning, der her er afbildet, var beliggende Slotsgade 72 (nuv. nr. 11). Den blev senere flyttet til Slotsgade 31-33. De følgende ejere var Svend Martensen, der videreførte forretningen med tilnavnet Grüttners esstf., og købmand Børge Martensen. I ejendommen er nu »Irma« forretning.

Bestyrelsen gav dog ikke op, men forsøgte igen i 1906. Denne gang med undervisning i vinterhalvåret hver tirsdag, onsdag og torsdag kl. 19-21, i stedet for som tidligere kl. 20-22.

Adjunkt ved Frederiksborg lærde skole, Julius Nielsen blev ansat som leder, og de to tidligere lærere, B. Kjølner og Sørensen vendte tilbage.

Skolen begyndte undervisningen den 6. februar 1906, og nu lykkedes det at holde handelsskolen igang, først og fremmest fordi der var indskrevet 27 elever, men også fordi staten ydede tilskud allerede fra undervisningens begyndelse.

Hillerød Handelsskole 1963

Efter købet af den gamle statsskole i 1960 blev hele skolekomplekset sat grundigt i stand og indrettet til handelsdagsskole. Ombygningen og renoveringen var afsluttet i 1963 og skolen blev samme år indviet af daværende undervisningsminister K. Helweg Petersen.

Parti fra Slotsgade 1983

Parti fra Slotsgade 1983

Parti fra Torvet ved Kalvehavevej 1983

Parti fra Torvet 1983

Parti fra Helsingørge 1983

Handelens aftenskole

Undervisningen var i begyndelsen tilrettelagt efter Provinshandelsforeningens skoleplan, der omfattede tre et-årige klasser, som skulle føre eleverne frem til en særlig afgangseksamen for handelsaftenskoler.

Skolens daglige drift blev ledet af et skoleudvalg, der bestod af tre medlemmer, udpeget af foreningens bestyrelse.

Udvalget skulle føre kontrol med arbejdet i handelsskolen, og man kunne om fornødent konsultere den tidligere bestyrer af de Brockske Handelsskoler, dr.phil. H.L. Møller, der i 1899 var blevet den første undervisningsinspektør for handelsskolerne.

Det var dr. Møllers opgave at virke som rådgiver for alle landets handelsskoler samt kontrollere, hvorledes statens tilskud til skolerne blev administreret af de lokale handelsstandsforeninger. For en enkelt undervisningsinspektør var det selvsagt ikke muligt at overkomme et så omfattende arbejde, hvortil kom at han kunne være lidt vanskelig at omgås på grund af sit noget reserverede væsen. Skoleudvalget og bestyrelsens medlemmer måtte derfor selv varetage kontrol og indsigt med arbejdet i handelsskolen, og det var et arbejde man påtog sig med mere end almindelig interesse. Arbejdet i skoleudvalget var ikke blot et tillidshverv, men en personlig indsats for at skabe så gode rammer og forhold for de unge handelslærlinge som muligt.

Efter nogle års stilstand i tilgangen af elever gik det langsomt fremad og i en lang årrække holdt elevtallet sig ret konstant på godt 80 lærlinge, fordelt på fire klasser.

Skolens første leder adjunkt Julius Nielsen var kun forstander for skolen i tre år, 1906-1909, da han blev rektor for Ribe Katedralskole.

Han blev afløst af højskolelærer Anders Uhrskov, der var skolens forstander i årene 1909-1921.

Undervisningen på handelsskolen blev lagt i helt faste rammer med de retningslinier, der blev fastsat i den første lov for handelsskoleundervisning, Handelsskoleloven af 1920, ligesom en lærlingelov i 1921 bevirkede, at undervisningen af lærlinge ikke måtte finde sted efter kl. 21.

Den nye handelsskolelov opdelte landets handelsskoler i skoler for handelslærlinge, skoler for handelsmedhjælpere, d.v.s. udlærte, og højere handelsskoler eller handelsgymnasier. Der var oprindelig tale om tre forskellige slags skoler, men det blev senere ændret derhen, at der inden for samme skole kunne oprettes afdelinger med undervisning for handelslærlinge, handelsmedhjælpere og for elever, der ville gå videre i handelsgymnasiet. Kun ganske få skoler oprettede flere afdelinger, de fleste skoler fortsatte som lærlingskoler.

Handelsstandsforeningen stod fortsat som ejer af skolen, og dermed økonomisk garant for skolens drift, ligesom skoleudvalget varetog tilsyn og kontrol med skolens ledelse og undervisningens gennemførelse. Det overordnede tilsyn fra statens side blev lagt i hænderne på handelsministeriets tilsyn med handelsskolerne, under ledelse af en direktør for handelsskoleundervisningen. Den første direktør blev den hidtidige undervisningsinspektør dr.phil. H.L. Møller, der fungerede i embedet til sin død i 1928.

Statens tilskud til skolernes drift blev fastlagt til 48% af de tilskudsberettigede udgifter, idet handelsstandsforeningerne ikke havde ønsket større tilskud, da man ville bevare skolerne som privatejede handelsskoler.

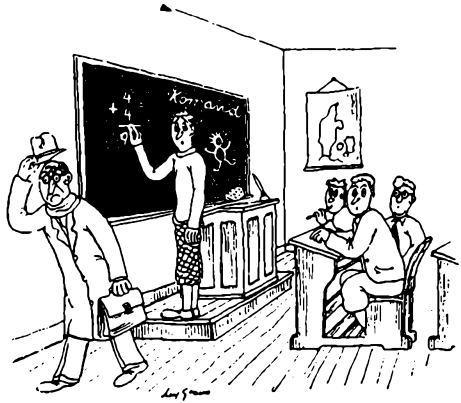
Handelsstandsforeningen bevarede usvækket sin store interesse for uddannelsen af fagets unge og for arbejdet på handelsskolen. Det blev tilmed lovfæstet af foreningen, da man i 1919 ændrede vedtægterne i forbindelse med navneændringen til Hillerød Handelsstandsforening. I formålsparagraffen blev det tilføjet: »samt være medvirkende til oprettholdelsen af en handelsskole«. På foreningens generalforsamling var det et fast punkt, at der blev aflagt beretning om handelsskolens drift i det foregående år samt fremlagt skolens reviderede regnskab.

Da Anders Uhrskov i 1921 fratrådte som skolens leder, blev kommu-

Haabløst i Hillerød

Fleere af Lærerne ved Handelskolen i Hillerød har begæret Afsked af Skuffelse over de ringe Resultater. Eleverne opfører i Dansk og Regning.

Paa Handelsskolen i Hillerød er Lærerne ilde faren, og de har grebet til det Gevær, som ellers bruges af Hæren. Elevernes Dumhed er saa stor, den al Bekrivelse trodser, idet omkring ved 90 Procent betegnes som rene Tosser.

Hvorledes det skal i Praksis gaa, tør Lærerne ikke sige, det Ansvar de bærer paa, er tungt, og de begynder at vige. I Dansk og Regning i Hillerød er ikke meget at lave, Eleverne aldrig lære kau at lægge sammen og stave.

For Lærerne dette er et Pres, og Nerverne er spoleret, paa Handelsskolen i Hillerød er Stemningen deprimeret. Eleverne staver gjort med d, og mangler dette i Spanden, hvad skal det i Byen ende med, vi tænker paa Handelsstanden.

Procentregning er det helt onsonst i Timerne at benytte, og Skolens Lærere derfor med Begæring om Afsked mødte. Paa Handelsskolen i Hillerød det gaar altsaa ikke længer, den baade til andre Lærere og andre Elever trænger. —ib.

Når handelsskolens forstander 1937-59, I. V. Gudmand-Høyer, aflagde beretning om handelsskolens forhold på Hillerød Handelsstandsforenings generalforsamling, benyttede han hvert år lejligheden til at påtale elevernes mange forsømmelser og deres manglende kundskaber i dansk og regning. Et år havde eksamensresultaterne været så ringe, at lærerne i skuffelse havde overvejet ikke mere at ville undervise ved skolen. Det skete dog ikke, men forstanderens dramatiske fremstilling af sagen på generalforsamlingen gav genlyd ud over landet, hvad ovenstående vers i et københavnsk dagblad vidner om.

nelærer Henrik Nielsen udpeget til ny forstander. Han ledede skolen til 1937, da han blev afløst af overlærer I.V. Gudmand-Høyer.

Undervisningen blev varetaget af syv deltidsansatte timelærere, som underviste de fire klasser om aftenen ved siden af deres dagundervisning på kommuneskolen.

Større ændringer i handelsskoleundervisningen skete der ikke i disse år. I 1933 åbnedes der mulighed for at inddele eleverne i klasser efter deres forkundskaber og efter fag. Hillerød Handelsskole gik kun langsomt og gradvist over til den nye ordning, der medførte, at eleverne blev delt i en butikslinie og to kontorlinier for elever med eller uden realeksamen.

Først i 1949 kom en deling af eleverne efter deres sproglige forudsætninger. De to linier blev handelsmedhjælpereksamen, henholdsvis med og uden fremmedsprog. Ordningen vakte både kritik og uvilje på handelsskolen, men der var ingen mulighed for dispensation, og hverken handelsstandsforeningens eller forstanderens indsigelser hjalp. Ordningen blev gennemført, hvad der da også var til gavn og glæde for eleverne.

Selvejende dagsskole

Da en ny lærlingelov i 1956 fastslog, at der skulle indføres dagundervisning inden otte år, d.v.s. senest 1964, blev der åbnet store nye muligheder for handelsskolens undervisning.

Handelsstandsforeningens daværende formand, Hans Licht, var meget stærkt optaget af handelsskolens forhold, både lokalt og på landsplan. Hans engagement og interesse for uddannelsen medførte betydningsfulde poster inden for handelsskolen. Han var bl.a. medlem af handelsrådet, formand for Provinshandelshandelsskoleudvalg, medlem af eksamenskommissionen, censor m.m. Som tidligere nævnt var det Hans Licht, der udkastede tanken om en centralhandelsskole med dagundervisning i den gamle statsskoles bygninger, og da skolens forstander havde udtalt ønske om at trække sig tilbage, inden dagskolen blev indført, tog Hans Licht kontakt med inspektør ved M. Mørks Skole, Nils Gustafsson, og bad ham være pædagogisk og administrativ rådgiver ved gennemførelsen af den nye undervisning. Hermed blev et godt samarbejde indledt, og det fortsatte under den næste formand, Mogens Harder, der fik gennemført det meget betydningsfulde skridt at få handelsstandsforeningen til at afgive dens skole gennem 53 år til en selvejende institution, Hillerød Handelsskole.

Som efterfølger efter I.V. Gudmand-Høyer udpegede handelsstandsforeningen i 1959 inspektør Nils Gustafsson, der i 1960 blev heltidsansat forstander for dagskolen.

Erhvervelsen af de gamle statsskolebygninger på Sdr. Banevej var ikke nogen ukompliceret sag. Som nævnt blev det økonomiske grundlag skabt dels ved statstilskud, dels ved optagelse af lån med garanti fra handelsstandsforeningens medlemmer. Ejendommen blev købt af undervisningsministeriet for 425.000 kr. og derefter istandsat for næsten

det dobbelte, 947.000 kr., hvorved den samlede anskaffelsessum løb op i 1.372.000,- kr. Det var på den tid et betydeligt beløb, og det kan ikke undre, at selv blandt handelens folk var nogen betænkelige, men det viste sig snart at være ubegrundet.

Den økonomiske side af sagen var naturligvis ret afgørende, men der skulle tillige foreligge godkendelse fra både handelsministeriet og undervisningsministeriet.

Sidstnævnte ministerium var villig til at sælge den gamle statsskoles bygninger, men ikke til handelsstandsforeningen eller den selvejende institution Hillerød Handelsskole, fordi der var givet Hillerød kommune forkøbsret. Borgmester Wald. Stenberdt gik derfor stærkt engageret ind i planerne og fik gennemført købet af de gamle bygninger, tilmed til en ret favorabel pris, da der kunne påvises en række mangler ved bygningerne. Hillerød kommune videresolgte derpå den gamle skole til den nyoprettede selvejende institution. Handelsskolens køb var imidlertid betinget af godkendelse af handelsministeriet og finansudvalget, men efter et besøg på skolen og en efterfølgende forhandling lykkedes det at overbevise myndighederne. Borgmester Stenberdt fik igen tingene til at falde på plads, bl.a. med et tilsagn om, at byen ville garantere for udlejning, hvis handelsskolen mod forventning ikke ville få brug for hele skolekomplekset.

Forhandlingerne med handelsministeriets tilsyn med handelsskolerne om den faglige og pædagogiske godkendelse blev ført af formanden, Mogens Harder og handelsskolens forstander. Både direktøren for handelsskoleundervisningen, Erik Langsted, og undervisningsinspektør Mette Koefoed Bjørnsen, viste stor interesse for sagen. De godkendte planerne og viste en enestående hjælpsomhed og støtte ved skolens etablering.

Da Hillerød Handelsskole begyndte det nye undervisningsår i egne lokaler august 1960 var skolen en af de første i landet, der indførte dagundervisning. Det skete fire år før den fastsatte tidsfrist, 1964.

Elevtallet var 186 på lærlingskolen, men samtidig udvidede man skolen med en afdeling for handelseksamen, hvor der blev oprettet både

*Bankdirektør W.B. Hansen
Formand for handelsskolens
bestyrelse fra 1976.*

*Direktør Nils Gustafsson
Hillerød Handelsskoles
leder fra 1959.*

en et-årig dagskole og et to-årigt aftenkursus til denne videregående uddannelse. Der blev tillige etableret en kursusafdeling med statskontrollerede prøver, tillægsprøver til handelsmedhjælpereksamen, kursus for principaler m.v.

Til den første bestyrelse for den selvejende institution Hillerød Handelsskole havde handelsstandsforeningen udpeget tre medlemmer: formanden, købmand Mogens Harder, kassereren, grosserer Alfred Larsen, og boghandler Erik Tofte. Hillerød byråd havde udpeget et medlem, der naturligt nok blev borgmester W. Stenberdt, medens H.K. i Hillerød havde udpeget et medlem, skatsekretær Ove Pedersen.

Den samlede bestyrelse gik sammen med skolens leder aktivt ind i arbejdet med at få udbygget skolen til en central handelsskole for hele amtet, ikke blot med dagskole, men tillige med en række videregående uddannelser.

Skolen fik i 1961 ministeriets godkendelse til oprettelse af kursus til højere handelseksamen, og med et handelsgymnasium blev Nils Gustafsson udnævnt til direktør for den samlede skole.

I samarbejde med handelsstandsforeningen arrangerede skolen specialkursus for medlemmer af foreningen og deres medarbejdere med undervisning i bl.a. regnskabsvæsen, salgsarbejde m.m. Forsøget med denne form for kursus blev indledning til en række lignende kurser, der senere blev lagt i faste rammer som særlige organisationskurser, der var begyndelsen til den senere så stærkt besøgte tre-årige merkonomudannelse.

Parti fra Torvet 1983

Parti fra Torvet 1983

Senere udvikling

Uanset at handelsskolen var blevet en selvejende institution blev forbindelsen til handelsstandsforeningen fortsat opretholdt, først og fremmest gennem de tre medlemmer, foreningen havde udpeget til skolens bestyrelse. Møder og kurser, der er resultat af samarbejdet mellem handelen og dens skole fortsætter og er ikke mindre værdifulde for handelsskolen, der uden hensyn til ejerforholdet stræber efter at opretholde nær kontakt til erhvervslivet.

Den nære forbindelse til handelsstandsforeningen gennem bestyrelsen består fortsat, selv om der er sket enkelte personskift. Købmand Mogens Harder blev i 1968 afløst på formandsposten af bankdirektør B. Hove Kristensen, der fungerede til 1976, da foreningen udpegede den nuværende formand, bankdirektør W.B. Hansen til medlem af bestyrelsen.

Grosserer Alfred Larsen, der gennem 40 år havde været en samvittighedsfuld kasserer for handelsskolen sad i skolens bestyrelse 1960-1976, da han blev afløst af det nuværende medlem, købmand Per Børsch.

Boghandler Erik Tofte, der med stor dygtighed og indsigt havde deltaget i etableringen af den selvejende institution og erhvervelsen af den gamle Statsskole, blev medlem af bestyrelsen i 1960 og har været med i hele den følgende udvikling som en meget værdsat næstformand.

Skolens nuværende bestyrelse består af bankdirektør W.B. Hansen (formand), boghandler Erik Tofte (næstformand), købmand Per Børsch, borgmester Toke Stokholm og sekretær Mogens Jørgensen, HK.

Med henblik på en udvidelse af skolen, erhvervede man i 1966 naboejendommen Torvet 1 (Borellas hjørne), hvor der i dag er indrettet lokaler til edb-undervisning og andre kontorkurser.

I 1970 erhvervede skolen et areal i Ullerød til en ny handelsskole, men byggeriet kom ikke i gang, da undervisningsministeriet ønskede en ny skole flyttet nærmere Teknisk Skole.

Skolens bestyrelse har gennem årene arbejdet ihærdigt for at få ryddet alle de sten af vejen, der har været for at få opført et nyt handelsskolekompleks på »Trollesmindes jorder«. Planerne ligger klar, men påbegyndelsen er gang på gang blevet udsat. Udviklingen lader sig imidlertid ikke standse. Handelsskolen vokser fortsat og må indtil videre tage til takke med en lang række lejemaal og pavilloner, bl.a. på Skovledet og i Frederikssund. I alt syv forskellige steder opretholder skolen undervisning. Det kan naturligvis ikke fortsætte; en samlet løsning på handelsskolens utilfredsstillende lokaleforhold har længe hastet.

Det var ikke ligefrem sådanne bekymringer, man nærrede ved dagskolens oprettelse og indretning i de gamle statsskolebygninger i 1960.

Hillerød Handelsstandsforeningen har grund til at glæde sig over, at man dengang var med til at sætte en udvikling i gang, som i dag har vist sig at være til gavn og udbytte for handelens unge ikke blot i Hillerød, men i hele Frederiksborg Amt.

Efterskrift

Da Hillerød Handelsstandsforenings bestyrelse i sin tid bad direktør Nils Gustafsson forfatte et festskrift til foreningens 100 års jubilæum nærrede vi store forventninger til det færdige arbejde.

Nu foreligger bogen »Handel i Hillerød«, og vi kan kun sige, at vore forventninger er blevet mangefold indfriet.

Hillerød Handelsstandsforening takker for den smukke bog og det store arbejde, der fra forfatterens side er lagt i den.

Det er vort håb, at denne bog må blive læst af mange, både de der har deres virke inden for handelserhvervet, og de der har interesse for erhvervslivet i almindelighed og Hillerød bys forhold gennem tiderne i øvrigt.

Der kan i denne bog hentes inspiration og forståelse for handlens traditioner og vilkår, og den er en bekræftelse på, at handel i virkeligheden ikke kun er overskud og profit, men også en levemåde og en holdning til den daglige tilværelse.

Hillerød Handelsstandsforening har gennem årene skabt og søger fortsat at skabe sammenhold inden for erhvervet, hvilket giver fælles styrke. Derfor skal arbejdet i handelserhvervet fortsat ske i både enighed og fællesskab, ligesom vi skal bestræbe os på at markedsføre vor by bedst muligt til gavn og glæde for dens indbyggere.

Mange centrer er i de senere år dukket op rundt omkring, og de står stærkt med blandt andet fælles markedsføring. Vi står dog og vil i fremtiden også stå med de bedste muligheder i konkurrencen med disse centrer, for al handel i en købstad er uanset vejret er ugæstmildt eller solen skinner en mere charmerende oplevelse for kunderne end de store betonmassers glas og stål.

Handelen i købstaden er en livsstil, der nøje er forbundet med byens

eget miljø og dens hverdag. Vi er derfor alle forpligtet til at medvirke til at skabe et godt handelsklima i en smuk by. Det århundredgamle naboskab til Slottet må inspirere os til at gøre Hillerød til en endnu smukkere og meget kundevenlig by.

Tidligere generationer, ikke mindst inden for handelen, har lagt et stort arbejde i at fremme byens trivsel og udvikling, og de har efterladt os en by med et godt image og med store muligheder for at skabe en driftig, erhvervsvenlig by.

Det er Hillerød Handelsstandsforenings ønske at få bevaret og udbygget byen inden for de eksisterende rammer. Vi kan ikke genskabe de gamle købmandsgårde, som bogen også fortæller om, men vi kan forsøge at skabe liv i de gamle gårde og ejendomme, som det er sket nogle steder blandt andet i Torvecentret. Vi ønsker, at Hillerød skal være en åben handelsby, hvor vi kan give de smukke gamle huse deres præg tilbage, så de kan danne en værdig ramme om det handelsliv, vi alle ønsker skal udvikle sig i vor by.

Hillerød Handelsstandsforening i november 1983.

Vagn Larsen
formand

Bestyrelsesmedlemmer 1883-1983

<i>Jørgen F. Møller</i>	<i>1883-1888</i>
<i>Alfred Petersen</i>	<i>1883-1910</i>
<i>F. Hersom</i>	<i>1883-1890</i>
<i>Chr. Aabye</i>	<i>1883-1886 og 1901-1906</i>
<i>L. R. Frendrup</i>	<i>1883-1893</i>
<i>A. Steglich</i>	<i>1886-1913</i>
<i>H. P. Olsen</i>	<i>1888-1897</i>
<i>Th. S. Hansen</i>	<i>1890-1897</i>
<i>C. B. Simonsen</i>	<i>1893-1905</i>
<i>P. Drøhse</i>	<i>1897-1900 og 1917-1921</i>
<i>Axel Petersen</i>	<i>1897-1899</i>
<i>S. V. Thyssen</i>	<i>1899-1901</i>
<i>Hans Bolt</i>	<i>1900-1901</i>
<i>William Petersen</i>	<i>1901-1904</i>
<i>Viggo C. Lewinsky</i>	<i>1904-1910 og 1912-1917</i>
<i>P. Børsch</i>	<i>1905-1916</i>
<i>C. Michaelsen</i>	<i>1906-1911</i>
<i>Aug. Fr. Wulff</i>	<i>1910-1918</i>
<i>J. R. Storm</i>	<i>1910-1911</i>
<i>Alex. Jensen</i>	<i>1911-1930</i>
<i>Vilh. Larsen</i>	<i>1911-1912</i>
<i>O. Petersen</i>	<i>1913-1918</i>
<i>H. F. Thomsen</i>	<i>1917-1922</i>
<i>L. R. Willerup</i>	<i>1918-1924</i>
<i>R. Milling</i>	<i>1918-1921</i>
<i>P. Jul. Larsen</i>	<i>1921-1925</i>
<i>Viggo Andersen</i>	<i>1922-1924</i>

<i>Alfred Larsen</i>	1922-1926
<i>Chr. Børsch</i>	1924-1928
<i>Hans Tofte</i>	1924-1928
<i>Jens Andersen</i>	1925-1927
<i>Herm. L. Melskens</i>	1926-1945
<i>O. J. Mortensen</i>	1927-1935
<i>Otto Schledermann</i>	1928-1931
<i>Sigurd Nielsen</i>	1928-1952
<i>Chr. Simonsen</i>	1930-1933
<i>Tage Aarup</i>	1931-1939
<i>Carl Suhr</i>	1933-1934
<i>I. P. Jensen</i>	1934-1945
<i>Soelberg Petersen</i>	1935-1945
<i>Alfred Larsen</i>	1937-1961
<i>G. Storkfelt</i>	1937-1950
<i>H. Licht</i>	1939-1958
<i>Alfred Willerup</i>	1945-1958
<i>Einar Nielsen</i>	1945-1958
<i>Carl M. Hauge</i>	1945-1960
<i>I. C. Rasmussen</i>	1950-1953
<i>Erik Nielsen</i>	1952-1958
<i>W. Frisch-Jensen</i>	1953-1959
<i>Erik Tofte</i>	1958-1971
<i>Mogens Harder</i>	1958-1964
<i>E. Sandberg</i>	1958-1966
<i>Røber Højdal</i>	1958-1959
<i>Egon Albrechtsen</i>	1959-1965
<i>Wium Andersen</i>	1959-1969
<i>Leif Malmer</i>	1960-1971
<i>Børge Martensen</i>	1961-1969
<i>Axel Rud Pallesen</i>	1964-1967
<i>Sten Aagesen</i>	1965-1974
<i>Peder Pedersen</i>	1966-1972

<i>Axel Børsch</i>	<i>1967-1976</i>
<i>Jørgen Hansen</i>	<i>1969-1975</i>
<i>Carsten Husted</i>	<i>1969-1981</i>
<i>P. Steen Jacobsen</i>	<i>1971-1977</i>
<i>Ole Nielsen</i>	<i>1971-1978</i>
<i>Ib H. Jein</i>	<i>1972-1976</i>
<i>Torben Olsen</i>	<i>1974-1978 og 1981-1983</i>
<i>Erik Larsen</i>	<i>1975-1983</i>
<i>Vagn Larsen</i>	<i>1976-</i>
<i>Preben Meyer</i>	<i>1976-</i>
<i>Jens Høyer Olsen</i>	<i>1977-1981</i>
<i>Marianne Juul Andersen</i>	<i>1978-1980</i>
<i>Henning Sarotti</i>	<i>1978-</i>
<i>Knud Olsen</i>	<i>1980-</i>
<i>Jesper Tofte</i>	<i>1981-</i>
<i>Ole Nielsen</i>	<i>1983-</i>
<i>Poul E. Termansen</i>	<i>1983-</i>

Handelsstandsforeningens bestyrelse bestod oprindeligt af 5 medlemmer. I 1937 blev antallet udvidet til 7 medlemmer i forbindelse med en ændring af vedtægterne.

Bestyrelsens formænd 1883-1983

Jørgen F. Møller (f. 1851)

Formand 1883-88

Jørgen Frederiksen Møller (f. 1851), der var en af initiativtagerne til og grundlæggerne af Hillerød Kjøbmandsforening, havde 1879 overtaget købmandsforretningen Slotsgade 59 efter sin fader, købmand og landstingsmand Carl L. Møller (1815-66), der havde grundlagt forretningen i 1844 i en af de ejendomme, der på det tidspunkt var blevet opført på det nedlagte salpeterværks grund.

Jørgen F. Møller udtrådte 1888 af foreningens bestyrelse, og året efter afstod han sin købmandshandel til Peter Petersen og William L. Petersen, der fortsatte driften af forretningen under navnet Brødrene Petersen.

Jørgen F. Møller rejste til København, hvor han nedsatte sig og drev agenturforretning.

L. R. Frendrup (1841-1908)

Formand 1888-1891

L. R. Frendrup begyndte som isenkræmmerlærling i København i 1855, men han brød af og rejste til Hillerød, hvor han kom i urtekræmmerlære 1858 hos købmand Jacob F. Bruhn, der var en broder til købmand Johan H. Bruhn. Han etablerede sig som selvstændig manufakturkøbmand 1865 og drev forretning fra ejendommen Slotsgade 1 (svarer til nuv. nr. 71). Han flyttede senere forretningen op i Slotsgade til Viggo C. Lewinskys ejendom, nuv. Slotsgade nr. 25. I 1881 opførte han sin egen ejendom på en tidligere tømmerplads nuv. Slotsgade 33. 1892 overdrog Frendrup sin forretning til Hans Bolt, og da denne år

1900 flyttede til Helsingør, erhvervede Peter Børsch ejendommen og forretningen, som han havde til 1910, da han flyttede den til Slotsgade 39. Da Peter Børsch døde 1916, overtog hans søn, Chr. Børsch, forretningen og fortsatte driften til 1928, da han flyttede ind i en stor nyopført ejendom, Slotsgade 11.

L. R. Frendrup var medlem af Hillerød byråd 1883-97, Kæmner 1894-1908, medlem af direktionen i Frederiksborg Amts Spare- og Lånekasse (nuv. SDS) 1890-1908.

Th. S. Hansen (1835-1902)
Formand 1891-1894

Th. S. Hansen var født i Kalundborg, hvor hans fader drev en købmandsforretning, som sønnen kom i lære i. Efter læreårene rejste Th. S. Hansen til Frederiksværk, hvor han først virkede som kommis, men senere etablerede sig som selvstændig købmand. I 1884 kom han til Hillerød, hvor han overtog det udsalg, som Crome og Goldschmidts fabrikker samme år havde åbnet i byen. Efter hans død 1902, drev enken udsalget videre til 1910, da hun solgte den. Forretningen blev senere nedlagt.

A. Steglich (1845-1934)
Formand 1894-1913

A. Steglich var født i København, hvor han var 5 år i isenkræmmerlære og derefter 8 år kommis i samme firma. Han kom til Hillerød 1873, hvor han etablerede sig med en isenkræmmerforretning i Slotsgade 18, som han drev til 1916, da han solgte den til Hans Messerschmidt. Forretningen overgik 1929 til Tage Aarup, derefter til Gerhard Wille-rup. Forretningen er senere nedlagt. A. Steglich var i en lang årrække direktør i Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (nu SDS). Han blev medlem af direktionen i 1897 og sparekassens andendirektør i 1921. Han fratrådte direktørstillingen 1928, men vedblev at have sin gang i

sparekassen, hvor han var særdeles afholdt på grund af sin elskværdige og livlige fremtræden og sin ranke holdning.

A. Steglich døde i 1934 efter 60 års virke i Hillerød.

Aug. Fr. Wulff (f. 1863)
Formand 1913-1917

Aug. Fr. Wulff var udlært som købmand og startede egen forretning i Slagelse 1891.

Han kom 1904 til Hillerød, hvor han overtog Jul. Svendsens købmandsforretning i Slotsgade 7. Denne forretning, der var en af Hillerøds ældste, blev grundlagt 1838 af købmand Johan H. Bruhn, der senere flyttede til købmandsgården Slotsgade 36 (hvor nu Lokalbanken ligger).

Aug. Fr. Wulff afhændede sin forretning 1916 til Otto Rundin, som 1924 afhændede den til købmand Sigurd Nielsen. Den blev senere nedlagt som købmandsforretning og indrettet til Harders herreekvipering. Nuværende ejer er isenkræmmer Henning Hansen, der har indrettet den til hårde hvidevarer.

Aug. Fr. Wulff bestred flere offentlige hverv, bl.a. kommunal revisor og overligningskommissær.

Alex. Jensen (1859-1930)
Formand 1917-1930

Købmand Alexander Jensen var født i Næstved, hvor han blev udlært hos sin broder, der drev en købmandsforretning i byen. Han flyttede til Maribo, hvor han fra 1891-95 havde selvstændig forretning. Han var derefter købmand i Rudkøbing 1896-1906, og havde forretning et års tid i Holbæk, inden han i 1907 kom til Hillerød, hvor han overtog Peter og William Petersens købmandshandel i Slotsgade 59.

Efter Alex. Jensens død 1930, blev forretningen overtaget af W. Frisch-Jensen. Købmandsforretningen er senere nedlagt. Alex. Jensen var særdeles afholdt på grund af sit venlige sindelag og gode humør.

Han var stærkt optaget af foreningens arbejde og nærede en varm interesse for handelsskolen. Han havde en række forskellige tillidshverv i de mange år, han virkede i byen, specielt inden for humanitært arbejde, menighedsråd m.v.

Herman L. Melskens (1883-1945)
Formand 1930-1945

Herman L. Melskens var født i Randers, og stod i lære i et material- og medicinalvarefirma i Aarhus. Efter en periode i en engroshandel i Aalborg kom han i 1905 til Hillerød, hvor han blev ansat i Heinrich Schrøders Eftf., Slotsgade 47.

Heinr. Schrøder havde grundlagt denne kolonial- og materialhandel i 1889 og drev den til sin død 1904. Forretningen blev derefter overtaget af Ove Clausen, der videreførte den under den tidligere ejers navn og med Herman L. Melskens som fagkyndig medarbejder, da Ove Clausen ikke selv var uddannet inden for branchen. Forretningen blev i 1911 overtaget af Herman L. Melskens, der drev den til sin død 1945. Virksomheden blev i Melskens tid udvidet med engroshandel og fabrikation.

Herman L. Melskens var borgmester i Hillerød 1937-45, han havde en lang række tillidshverv bl.a. inden for sin branche, i Hillerød og Omegns Bank, FIF, Den konservative Vælgerforening m.m.

Hans H. Licht (1898-1966)
Formand 1945-1958

Købmand H. Licht var født 1898. Han stod i købmandslære i Aalborg og fik derefter en alsidig handelsuddannelse med eksamen fra Købmandsskolen i København. Han blev senere ansat i udenrigsministeriet, hvor man var begyndt at ansætte unge handelsfolk til praktisk tjeneste i gesandtskaberne. Hans Licht kom til gesandtskabet i Paris, hvor han var ansat i fem år.

Da H. Licht kom til Hillerød, etablerede han sig med sin kendte kaffeforretning i Slotsgade 18.

Blandt hans mange tillidshverv kan nævnes medlem af Hillerød byråd, medlem af skatterådet, medlem af Sparekassens tilsynsråd, samt en række tillidsposter inden for handelsuddannelserne.

Mogens Harder (1916-1983)
Formand 1958-1964

Mogens Harder var født i 1916. Hans fader, Emil Harder, startede i 1912 herreekviperingsforretning i Slagelse, men da ejendommen blev solgt i 1923, flyttede familien til Hillerød, hvor Emil Harder begyndte forretning i Slotsgade 3. I 1939 erhvervede faderen ejendommen Slotsgade 7 af købmand Sigurd Nielsen. Året efter blev forretningen udvidet og ombygget, men da Emil Harder kort tid efter døde, måtte moderen og Mogens Harder føre forretningen videre.

Herreekviperingshandelen blev senere udvidet med hjørneejendommen, Slotsgade 9, der blev købt af firmaet Willerup.

Forretningen blev senere afhændet til isenkræmmer Henning Hansen, Ilskøb.

I sin formandstid gjorde Mogens Harder en højst fortjenstfuld indsats for indførelse af dagskole på handelsskolen og købet af den gamle statskole. Han var den første formand for den selvejende institution Hillerød Handelsskole.

Leif Malmer (f. 1925)
Formand 1968-1971

Leif Malmer er født i Odense. Han blev udlært hos De danske Spritfabrikker i Ålborg i 1945, og blev derefter ansat i DDSF, hvor han virkede som ekspeditionschef til 1955, da han kom til Hillerød for at overtage spritfabrikkernes agentur.

Da agenturordningen blev ophævet i 1969, fortsatte Leif Malmer som selvstændig grossist inden for branchen.

De tidligere agenter stiftede samtidig Spritlageret Danmark, der er en sammenslutning af Vin- og Spiritusgrossister i Provinsen, i øvrigt den største sammenslutning inden for branchen. Grosserer Leif Malmer har siden 1969 været formand for Spritlageret Danmark.

Blandt hans mange tillidshverv kan nævnes medlem af Hillerød byråd 1966-70 og af Frederiksborg amtsråd 1970-74.

Axel Børsch (f. 1933)
Formand 1971-1976

Axel Børsch, der er søn af købmand Chr. Børsch, er udlært hos firmaet Jul. Bernth, Nykøbing Falster, hvor han var ansat 1952-55.

Efter uddannelsen herhjemme var han i et par år ansat i førende herreekviperingsforretninger i Bremen og München, hvorefter han kom til England og blev ansat i det ansete firma Selfridges i London.

Efter en dekoratøruddannelse blev han ansat i faderens firma, Chr. Børsch, Hillerød, som han overtog sammen med sin broder, købmand Per Børsch, efter faderens død i 1958.

Firmaet blev grundlagt af manufakturhandler L.R. Frendrup (1841-1908), der var formand for handelsstandsforeningen 1888-1891. Det var dengang beliggende i Slotsgade 71. Senere flyttede det højere op i Slotsgade, og i 1901 overtog købmand Peter Børsch (1860-1916) forretningen, som han i 1910 flyttede til Slotsgade 39. Efter Peter Børsch's død 1916, overtog sønnen Chr. Børsch (1892-1958) forretningen, som i 1928 blev indrettet i den store nyopførte ejendom Slotsgade 11 på hjørnet af Slotsgade og Frederiksgade, hvor den fortsat har til huse. De nuværende indehavere er købmændene Axel og Per Børsch.

Vagn Larsen (f. 1941)
Formand 1976-

Vagn Larsen er født i Hillerød og er udlært som farvehandler hos firmaet P.M. Petersen.

Han er merkonom fra Hillerød Handelsskole, hvor han var en af de første, der tog denne eksamen. Da det første byggemarked herhjemme så dagens lys i Køge i 1963 blev Vagn Larsen ansat som daglig leder. Han var derefter ansat som forretningsfører hos Sadolin og Holmblad og senere firmaet Hygæa i Aalborg.

Vagn Larsen etablerede sig som selvstændig farvehandler i Hillerød i 1975, da han erhvervede ejendommen Torvet 7, som han ombyggede og indrettede til Torvecentret. I 1980 afhændede han forretningen og blev direktør for Torvecentrets Trading, der driver engros virksomhed.

Vagn Larsen er siden 1981 medlem af Hillerød byråd. Blandt hans mange tillidshverv foruden formandsposten i handelsstandsforeningen er hvervet som formand for bevillingsnævnet.

ÆRESMEDLEMMER

1908

Alfred Petersen

(1844-1917)

1933

A. Steglich

(1845-1934)

Viggo C. Lewinsky

(1855-1936)

O. Petersen

(1858-1946)

1963

Alfred Larsen

(1898-1978)

Hans H. Licht

(1898-1966)

1968

Mogens Harder

(1916-1983)

1983

Axel Børch

Leif Malmer

Erik Nielsen

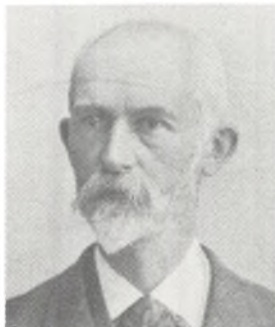
Erik Tofte

Alfr. Willerup

*Hillerød Handelsstandsforenings
Formænd 1883-1983*

L. R. Frendrup

Th. S. Hansen

A. Steglich

Aug. Fr. Wulff

Alex. Jensen

Herm. L. Melskens

H. H. Licht

Mogens Harder

Leif Malmer

Axel Børsh

Vagn Larsen

Litteraturliste

Af utrykte kilder er benyttet: Hillerød Handelsstandsforenings forhandlingsprotokoller 1883-, Frederiksborg lensregnskaber: diverse skattemandtal, Folketællingerne for Hillerød købstad 1845, 1880 m.fl. Blandt den trykte litteratur kan henvises til:

Algreen-Ussing, T.: Love og Anordninger 1857, 1858

Andrup, O.: Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 1842-1942 (1942)

Bogen om Hillerød (1981)

Dagligliv i Danmark 1620-1790 (1975)

Dagligliv i Danmark 19. og 20. Årh. (1964)

Dansk social historie, bd. 3,4,5.

Danske Lov 1683 v. Stig Juul (1949)

Erhvervshistorisk Årbog 1952

Falbe-Hansen og Will. Scharling: Danmarks Statistik (1881)

Gustafsson, Nils: Det frederiksborgske Salpeterværk 1753-1841 (utrykt)

Gustafsson, Nils: Det gamle Hillerød Hospital (1958)

Gustafsson, Nils: Hillerød by (i Bogen om Frederiksborg Amt, 1969)

Hansen, Sv. Aa.: Økonomisk vækst i Danmark I (1972)

Hillerød By (1925)

Hillerød Handelsskole 1906-1981 (1981)

Hillerødbogen (1948)

Jørgensen, Poul Johs.: Dansk Retshistorie (1969)

Kancelliets Brevbøger vedr. Danmarks indre forhold, 1569 (Kildeudgave)

Langsted, Erik: Handelsskolebogen (1960)

Munch, P.: Købstadstyrelsen i Danmark II (1960)

Sv. Nielsen: Det gamle Hillerød I-II (1982)

- Olsen, Gunnar: De danske købstæder gennem tiderne (1943)
Olsen, Erling: Danmarks økonomiske historie (1962)
Rasmussen, Holger: Boder og butikker (1972)
Sandholt, Jørgen: Lukkeloven og helligdagsloven (1958)
Schovelin, Jul.: Tidens hjul og Tietgen 1857-1897 (1929)
Seeger, Vald.: Fra Frederiksborg og Kronborg Amter (1931)
Svendsen, K. E. m.fl.: Dansk Pengehistorie (1965)
Uhrskov, Anders: Fra Stavnsbaandet til vore Dage, bd. 2, (1939)
Uhrskov, Anders: Højtid (1924), Købstadsfolk (1965)
Uhrskov, Anders: Hillerød Handelsstandsforening 1883-1933 (1933)
Vibæk, Marius: Den danske Handels Historie (1938)

Tidstavle

- 1422 Erik af Pommerns købstadsforordning
- 1429 Øresundstolden indføres
- 1560 Frederik II mageskifter sig til Hillerødsholm (Frederiksborg)
- 1569 Frederik II's kongebrev om bosættelse ved slottet
- 1683 Christian Vs Danske Lov
- 1692 Brandkatastrofe i Hillerød
- 1733 Storbrand i Hillerød
- 1753 Det frederiksborgske Salpeterværk oprettes
- 1813 Statsbankerotten
- 1834 Brandkatastrofe i Hillerød
- 1842 Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse oprettes
- 1845 Helligdagsforordningen
- 1849 Danmarks Riges Grundlov
- 1851 Konsumtionen ophæves
- 1857 Næringsfrihedsloven. Laugsvæsenet ophører. Øresundstolden afskaffes.
- 1859 Frederiksborg Slots brand
- 1864 Jernbanen København-Hillerød-Helsingør åbnes
- 1883 Hillerød Kjøbmandsforening oprettes
- 1889 Lærlingeloven. Telefoncentral i Hillerød
- 1898 Hillerød og Omegns Bank oprettes
- 1901 Provinshandelsforeningens Fællesudvalg oprettes (senere Provinshandelskammeret).
- 1906 Hillerød Handelsskole oprettes
- 1908 Lukkeloven
- 1910 Hillerød Kjøbmandsforening ændrer navn til Hillerød Handelsforening.

- 1912 Lov om forbud mod tilgift
- 1919 Provinshandelskammeret
Hillerød Handelsforening skifter navn til Hillerød Handelsstandsforening
- 1920 1. handelsskolelov. Læbæltet afskaffes
- 1929 Økonomisk verdenskrise begynder
- 1940 Danmark bliver besat
- 1956 Ny lærlingelov
- 1960 Hillerød Handelsskole bliver selvejende institution.
Den gamle statsskole erhverves. Hillerød Handelsskole indfører dagundervisning.
- 1961 Handelsgymnasiet oprettes
- 1983 Hillerød Handelsstandsforening fejrer 100 års jubilæum med en række arrangementer, bl.a. et stort Kræmmermarked

Navneregister

- Abben, Wilhelm, konditor* 54
Abels eftf., Martin 103
Abels have 23
Abrahamsen, Peter,
 købmand 40, 94, 104
Akseltorv 65, 75
Albertus, G., købmand 104
Albrechtsen, Egon, købmand 182
Amerika 46
Andersen, Jens, købmand 182
Andersen, Marianne Juul 183
Andersen, N., købmand 104
Andersen, O. C., kommunelærer 158
Andersen, Viggo, købmand 181
Andersen, Wium, materialhandler 182
Apoteket 30
Asylgade 58
- Bagergaarden* 107
»Bakken« 13, 16
Bankbygningen 129 f
Berg, Chresten, (1829-91),
 politiker 102
Bernth, Jul.,
 herreekviperingshandel 189
Berntsen, Arent,
 topografisk forfatter (1610-80) 19
- Bikuben, sparekassen* 127, 141
Birkerød 144
Bissen, Vilhelm
 (1836-1913), billedhugger 37
Bjørneboe, cykelhandler 58
Bjørnsen, Mette Kofoed,
 undervisningsinspektør 172
Bolt, Hans, købmand 181, 184
Bondestandens sparekasse 128
Borellas hjørne 177
Bremen 189
Brockske handelsskoler 167
Brodersen, P., købmand 104
Bruhn, Elisabeth, købmand 72, 73
Bruhn, Ernst, købmand 72
Bruhn, Jac. Fr.,
 købmand 38, 76, 104, 184
Bruhn, Johan H., købmand
 72, 76, 84, 102, 104, 184, 105
Bruhn, Wilhelm,
 manufakturhandler 23
Bruhnske købmandsgaard 72, 73
Brummerstedts gæstgiveri 65
Brøndsted, Johs. (1890-1965),
 professor 139
Byskriverstræde 89
Børsch, Axel, købmand 183, 189, 191

- Børsch, Chr., købmand* 182, 185, 189
Børsch, Per, købmand 177, 189
Børsch, Peter, købmand 181, 185, 189
Børsch's ejendom 103
- Centralforeningen af fynske
 Handelsforeninger* 117
*Centralforeningen af jyske
 Handelsforeninger* 117
*Centralforeningen af Sjællands stifts
 Handelsforeninger* 112 f, 116, 132
Centrumforeningen 148
Christensen, købmand 104
*Christensen, P., beværter og
 fæstemand* 52, 58, 64
Christian IV (konge 1588-1648)
 15 f, 22, 32, 65
Christian V (konge 1670-1699)
 19, 23
Christiansborg Slot 114
Cirkus Bech Olsen 64
Clausen, Ove, købmand 187
Crome & Goldsmidt 185
Culmsee, Adolph, købmand 104
- Danmark* 32, 37, 46, 50, 71, 87, 118,
 135, 137, 148
Danmarks Brugsforeninger 122
*Danmarks og Norges
 frutbare Herlighed* 19
*Danmarks samvirkende
 Handelsforeninger* 115, 118
Danske Atlas 25
- Danske Lov* 23 f, 73 f, 81 f
Drøhse, Peter, købmand 158, 181
Dyrehausbakken 52, 62
- EF* 148
Egeskov Marked 50
England 31 f, 46, 121, 135, 189
Erik af Pommern (konge 1397-1439)
 12 f, 71, 91
Ernst, sadelmager 54, 60
*Estrup, J.B.S. (1825-1913),
 konseilspræsident* 102
- Faurholm* 112
FDB 122
FIF 187
Fiskeengen 63
Fiskehaven 63
Fiskerigaarden 63
Fisketorvet 23, 65, 89, 91, 108, 141
Fiskevangen 63
Fredensborg 144
Fredensborg Slot 27
Frederik II (konge 1559-1588)
 13, 15, 17 f,
Frederik V (konge 1746-1766) 28
Frederik VII (konge 1848-1863)
 34, 36 f, 60, 129
Frederiksborg Amt 144, 146, 178
Frederiksborg Amts Avis 51
*Frederiksborg Amts Spare- og
 Laanekasse* 108,
 128, 185, 188

- Frederiksborg Amtstidende*
 97, 108, 156
Frederiksborg Bank 130
Frederiksborg Biograf 129
Frederiksborg Birk 22
Frederiksborghallen 147
Frederiksborgmuseet 17
Frederiksborg Slot 13 ff, 25, 27 f,
 34 ff, 44, 149
Frederiksborg Slotssogn 112, 120
Frederiksgade 32, 94, 103, 189
Frederikssund 144, 178
Frederiksværk 45, 110, 116, 144, 185
Frederiksværksgade 20, 148
Frejrr 118 f, 121
Frendrup, L.R., købmand
 102, 104 f, 110, 180, 184 f, 189
Frisch-Jensen, W., købmand
 141, 182, 186
Fuglefængergaarden 20
Fulling, fru 27
*Fællesrepræsentationen for den danske
 Handelsstand* 102
Gasværksvej 94, 103
Gegner, L., købmand 104
Gilleleje 45, 110, 116, 144
Goplen, Edv., købmand 104
Gribskovbanen 110
Gripsholm 18
Grosserer-Societetet 42,
 102, 113, 117
Grundloven 37
Grüttner, C.W., manufakturhandler
 134, 159
Græsted 45, 110, 144
Grønne Linie, Den 148
Grønvold, Wilhelm, købmand 104
Gudmand-Høyer, I.V., forstander
 144, 157, 169 ff
Gustafsson, Nils, direktør,
 144, 171, 173 f, 179
Gøye, Birgitte (1511-1574)
adelsdame 13
Hammersholt-centret 148
Hansen, Erhard, operasanger 95
Hansen, Frederik, bagermester 30
Hansen, H., gæstgiver 70, 89
Hansen, Henning, isenkrammer
 103, 186, 188
Hansen, Jørgen, købmand 183
Hansen, P.C., rebslager 21
Hansen, Th. S., købmand
 112 f, 115, 181, 185
Hansen, Valdemar, købmand 51
Hansen, W. B., bankdirektør
 173, 177
Hansetæderne 71, 85
Harder, Emil, købmand 188
Harder, Mogens, købmand 142 ff,
 171 ff, 177, 182, 186, 188, 191
Hauge, Carl M., skohandler
 141, 144 182
Heegaard, A., gæstgiver 76
Helene Kilde 50

- Helsingø 45, 144*
- Helsingør 12 f, 28, 41, 45, 65, 75 f, 110, 133*
- Helsingørgade 29, 32, 55, 58, 61, 65, 68, 74, 77, 80, 83, 125, 132, 135, 151, 153, 166*
- Helsingørsgadeforeningen 148*
- Helsingørssporten 19*
- Helt, Carl, bogbinder 130*
- Hendriksen, Halfdan (1881-1961) handelsminister 139*
- Herløv 131*
- Herning Grisemarked 50*
- Hersom, F., købmand 104 f, 110, 181*
- Hertz, Fischer, boghandler 47, 51, 109*
- Hertz, Martin boghandler 109*
- Hillerød Byråd 73, 135, 158, 173, 185, 188, 190*
- Hillerød elektricitetsværk 111*
- Hillerød gasværk 111*
- Hillerød Handels- og Kontoristforening (HK) 158, 173, 177*
- Hillerød Handelsskole 126 f, 141, 143 ff, 148, 155-174, 188, 190*
- Hillerød Hospital 30, 81, 127*
- Hillerød Industri- og Haandværkerforening 110, 112, 138*
- Hillerød Kommune 55, 65, 172*
- Hillerød Landbobank (Lokalbanken) 73*
- Hillerød og Omegns Bank (Frederiksborg Bank) 130, 187*
- Hillerødsholm 13, 25*
- Hillerødsholm mejeriudsalg 107*
- Hjallerup Marked 50*
- Hjedding 46*
- Ho Fåremarked 50*
- Holbæk 185*
- Holck, V., arkitekt 65, 98*
- Hollmann, Wilhelm, købmand 68, 94, 103, 104*
- Horsens 46*
- Hostrupsvej 148*
- Hundahl, lærer 158*
- Hundested, 89, 110*
- Husted, Carsten, læderhandler 183*
- Husvig, Hans, ridefoged 20*
- Hygøa 190*
- Højdal, Røber, herreekviperingshandler 182*
- Hørsholm 144*
- Høyer, F., købmand 104*
- Illustreret Tidende 61*
- Ilskøb 103, 188*
- Ingerslev, H.P. (1831-1896) trafikminister 116*
- Ingholt, Poul, bankdirektør 139*
- Irma 159*
- Jacobsen, H.P., cykelhandler 130*
- Jacobsen, P. Steen, boghandler 183*
- Jein, Ib H., direktør, 183*

- Jensen, Alex., købmand*
 132 f, 181, 186 f
Jensen, Anders, købmand 104
Jensen, H. C., skomager 103
Jensen, I. P., købmand 182
Jægersborg Dyrehave 52
Jørgensen, Jensigne 84
Jørgensen, M., malermester 83
Jørgensen, Mogens, sekretær 177
Jørgensen, W., cigarhandler 86
- Kagerup* 45
Kalundborg 185
Kalvehavevej 16
Karl Gustav-krigene 22
Kiel 32
Kielberg, F., muremester 65, 98
Kirkegaard, gamle 65 f, 98
Kjølner, B., gymnastiklærer 158, 160
Klareboderne 79
»Klipfisken«, bevertning 89
Knudsen, Axel C., købmand 104
Kongensgade 54
Kongens stenbro til Slottet 16
Kongstad, Kristian (1867-1929), tegner 66
Konservative vælgerforening 187
Kristensen, B. Hove, bankdirektør 177
Kronborg Amt 76
Kronprinsen, hotel 60
KTAS 116
Kurantbanken 31
- Kyhnu, M., købmand* 104
København 28, 34, 42 f, 45, 71, 90, 102, 110, 113, 115, 148, 184 f
København, hotel 61, 64 f, 76, 129
Københavnsgade 29
Københavnssport 19
Københavns Universitet 50
Købmandsskolen 187
Køge 190
Køster, Th., boghandler
- Labri »professor«* 56, 58, 59, 62
Langsted, Erik, direktør
 144, 172
Larsen, Alfred (1881-1941), grosserer 182
Larsen, Alfred (1891-1978), grosserer 141, 173, 177, 182, 191
Larsen, Andreas, købmand 75 f
Larsen, Erik, bankdirektør 183
Larsen, Julius, købmand 21, 181
Larsen, Vagn, direktør
 134, 183, 189 f
Larsen, Vilh., købmand 181
Lars's, Karen Per, kagekone 23
Latinskolen 32, 38, 66
Leidersdorff, hotel 102
Levesen, L.H., fiskehandler 89
Lewinsky, Viggo C., tømmerhandler,
 104, 158, 181, 184, 191
Licht, Hans H., købmand
 141, 143, 171, 182, 187 f, 191
Lille Strøg, Det 121, 148

- Lindeschou, brændevinsbrænder* 76
Lindeskov, købmand 94
Lindeskovs gaard 45, 78
Lokalbanken 73, 186
Lolland-Falster stifts
 Handelsforeninger 117
London 189
Lowson, Jacob (1708-1777),
 amtsforvalter 27, 54
Lowsons Gaard 27, 119
Lyngby, Store 53
- Magasin du Nord* 118
Malmer, Leif, grosserer
 182, 188 f, 191
Marcussen, købmand 76
Maribo 186
Markedshallen 55, 133
Markedspladsen 54, 58, 63, 133
Martensen, Børge,
 manufakturhandler 159, 182
Martensen, Svend,
 manufakturhandler 159
Melskens Herman L., købmand,
 borgmester 135, 137 f, 182, 187
Messerschmidt, Hans, købmand 185
Meyer, Preben, isenkræmmer 183
Michaelsen, C., købmand 181
Mikkelsdag 52
Mikkelsen, Jens, byfoged 27 f
Milling, R 181
Milner, Fritz, tømrermester 68, 129 f
Missionshotellet 123
- Mogensen, Anker, slagtermester*
 127, 141
Mogensen, Martin Peter,
 slagtermester 81, 86
Mogensen, Peter, slagtermester 86
Molbeck, Chr., (1783-1857),
 historiker, sprogmand 29
Mortensen, O. J.,
 herreekviperingshandler, 60, 182
Müller, biografejer 62
München 189
Mølleporten 19
Møller, C. A., direktør 139
Møller, C. L., købmand 38, 184
Møller, H. L.,
 undervisningsinspektør 167 f
Møller, Jørgen F. 104 f, 181, 184
Møllestræde 16, 28, 33, 40, 54, 94 f
Mørkegade 29, 32, 38
Mørks skole 171
Maahr, købmandsslægt 77
- Napoleonskrigene* 32
Nationalbanken 31
Neumann, Oscar, borgmester 116
Nielsen, Einar, isenkræmmer
 113, 141, 182
Nielsen, Erik, købmand
 77, 141, 182, 191
Nielsen, Henrik, kommunelærer
 157, 170
Nielsen, Julius, adjunkt 157, 160, 167
Nielsen, Niels, skrædermester 70

- Nielsen, Ole, automobilhandler 183*
Nielsen, Ole, isenkræmmer 113, 183
Nielsen, Peter, fabrikant 94
Nielsen, Sigurd, købmand
 182, 186, 188
Nordbanen 45, 110, 116
Nordisk Stores 118 f, 120
Nordre Banevej Skole 158
Nordsjælland
 12, 34, 45, 100, 143, 146, 148
Nordsjællands Kalklejer 131
Nordsjællands Venstreblad 121
Nordsten 94
Nordstensvej 33, 141
Norge 31 f
Nyboder 79
Nyhuse 55, 67, 156
Nykøbing F., 189
Nürnberg 56
Næstved 65, 186
Nørup-Østergaard, købmand
 27, 104, 118 f

Odense 50
Olsen, H. P., købmand 104, 110, 181
Olsen, Jens Høyer, boghandler
 108, 183
Olsen, Knud, depotejer 183
Olsen, Knud Ole Høyer, boghandler
 108
Olsen, Niels, købmand 104
Olsen, Svend Sejr, manufakturhandler
 40, 95

Olsen, Torben, optiker 183

Pallesen, Axel Rud, bogtrykker 182
Paris 187
Pedersen, Andreas, brøndevinsbrænder
 76
Pedersen, Hans Hartvig Seedorff,
 digter 139
Pedersen, Ove, skatsekretær 173
Pedersen, Peder, købmand 182
Petersen, tilskærer 123
Petersen, Alfred, købmand 94, 102,
 103 ff, 110, 181, 191
Petersen, Axel, købmand 181
Petersen, Fr., købmand 80, 83
Petersen, Gunnar, arkitekt 80
Petersen, K. Helweg,
 undervisningsminister 161
Petersen, N., bagermester 107
Petersen, O., isenkræmmer
 104, 113, 181, 191
Petersen, Peter, købmand
 104, 110, 184, 186
Petersen, Peter, skoleinspektør 158
Petersen, Peter Marius, farvehandler
 189
Petersen, Soelberg, købmand 182
Petersen, William, købmand
 104, 181, 184, 186
Piils Kilde, Kirsten 52
Pontoppidan, Erik, (1698-1764),
 topograf, slotspræst 25
Posen 14

- Poulsen, Knud, boghandler 108*
Privatbanken 43
Provinsen 115, 156
Provinshandelsforeningernes
 Fællesudvalg 117, 124, 167
Provinshandelskammeret 117
- Randers 186*
Rasmussen, I. C., grosserer 182
Ribe 39
Ribe Katedralskole 167
Rigsbanken 31
Roskilde 39, 64, 100, 102, 112
Rudkøbing 186
Rundin, købmand 76
Rundin, Otto, købmand 186
Rusland 46
Rødby 22
Rådhuset 33 f, 45, 65 f, 98
- Sadolin & Holmblad 199*
Salomon, Eskild, grosserer 113 ff
Salpeterværket 23, 27 f, 55, 63, 184
Samuelsen, W., købmand 104
Sandberg, A., købmand 104
Sandberg, E., bundtmager 181
Sander, A. T., cigarhandler 54
Sankt Hansdag 52
Sarotti, Henning, salgschef 183
Saxild, Jørgen, civilingeniør 139
van der Schardt, J. G.,
 (c.1530-c.1581), billedhugger 17
Schledermann, Otto, købmand 181
- von Scholten, H. R., borgmester 106*
Schröder, Heinr., købmand 187
SDS, sparekassen 185
Selfridges 189
Serbien 61
Simonsen, C. B., købmand 104, 181
Simonsen, Chr., købmand 181
Sjælland 29, 88, 112, 116
Sjælland, gæstgiveriet 64
Skogstad, Soland,
 blikkenslagermester 62
Skovledet 178
Slagelse 65, 100, 102, 188
Slangerup 12, 19
Slangerupsgade 28, 55, 58, 63, 133
Slangerupsport 19
Slesvig 39
Sletten havn 89
Slotsgade 16, 21, 23, 28 f, 32, 38, 40,
 43, 45, 47, 54, 65 ff, 72 f, 81, 84,
 91, 94 ff, 103, 108, 113, 116,
 122 f, 126 ff, 133 ff, 141, 153,
 159, 162 ff, 184 ff, 189
Slotskroen 26, 30
Slotspavillonen 103
Slotssøen 14, 16, 37, 65, 107, 141
Snoge-Lars 56 f
Sommerlyst 76
Sonne, H. C. (1817-1880),
 provst 121
Sorø 22
Sparekassen (SDS) 23
Stadt »Copenhagen«, hotel 65, 76

- Statsskole, Den gamle* 143 ff, 146,
 158, 160, 161, 171, 17 f
Staubstrup, O., fotograf 83
Steglich, A., isenkræmmer, direktør
 104, 110, 115 f, 118, 158, 181,
 185 f, 191
Stenberdt, Wald., borgmester 172 f
Stokholm, Toke, borgmester 6, 177
Storkfeldt, G., boghandler 181
Storm, J. R., købmand 181
Suhr, Carl, købmand 182
Sundstrøm, Chr., købmand 104
Sverige 22
Sølling, købmand 76
Søndre Banevej 121, 148, 171
Sørensen, pens. lærer 158, 160
Sørensen, Carl, købmand 143
Sørensen, Hansigne, købmand 123
Sørensen, Hans Peter, skrædermester
 123
Sørensen, Peder, skrædermester 122
Sørensens Enke, P., butik 122, 123
- Teglgaardssøen* 107
Tegner, Hans (1853-1932),
 professor, tegner 61
Teknisk Skole 144, 156, 178
Termansen, Poul Erik, bankdirektør
 183
Thaysen, S.V., købmand 158, 181
Thisted 121
Thomsen, H. F., købmand
 74 f, 77, 181
- Thorsen, Chr., købmand* 95 f
Tietgen, C. F. (1829-1901),
 finansmand 43, 102, 113 f, 116 f
Tinghuset 33
Tisvilde 50
Toft, Alfred, købmand 64
Tofte, Erik, boghandler
 109, 173, 177, 182, 191
Tofte, Hans, boghandler 109, 183
Tofte, Jesper, boghandler 109, 183
Toftes boghandel 47, 51, 109
Torstenssønskrigen 22
Torvebakken 32 f, 38, 65
Torvecentret 180, 190
Torvet 14, 36 f, 45, 55, 60 ff, 63 ff,
 70, 120, 129 f, 152 f, 165, 175,
 177, 190
Trolle, Herluf, (1516-1565),
 rigsadmiral 13
Trollesminde 112, 178
Turistforeningen 17
Tyskland 56
- Uhrskov, Anders, højskolelærer,*
 forfatter 157, 167 f
Ullerød 178
Ulriksen, murermester 33, 66
- Wangel, Gunnar, filmand* 139
Varde 46
Weller, Søren, bevrter 54
Wessel, Th. (1842-1905)
 grosserer 118

- Vett, Emil (1843-1911)*
grosserer 118 f
- Vett, Fr., grosserer 118 f*
- Vett & Wessels udsalg 95 f*
- Wiibroes bryggerier 133*
- Vildsund, Anders Nielsen (d.1711),*
byfoged 22
- Vilhelm (c. 1127-1203), abbed 50*
- Willerup, A., købmand 107*
- Willerup, Alfred, købmand*
141, 182, 188, 191
- Willerup, F. C., købmand 104*
- Willerup, Gerhard, isenkræmmer 185*
- Willerup, L. R., købmand 95, 181*
- Wilsbech, C., købmand 104*
- Wiwel, H. C., bogbinder 53, 130*
- Wiwel, N. P., lærer 53*
- Vorbasse Marked 50*
- Vossbein, J. J., boghandler, redaktør*
108
- Wulff, Aug. F., købmand*
131 f, 181, 186
- Zahlmann, Carl, borgmester 106, 131*
- Æbelholt 50*
- Øernes Provinshandelsforening 102*
- Ølskøb 16*
- Øresundstolden 13, 42*
- Østergade 13, 16, 29, 32, 38, 85*
- Østergaard, L.M.S.,*
sygehusinspektør 75
- Aabye, Carl, købmand 104*
- Aabye, Chr., købmand 104 f, 181*
- Aabye, J. S., købmand 102*
- Aagesen, Sten, møbelhandler 182*
- Aagesens Møbelgaard 107*
- Aalborg 187 f, 190*
- Aarhus 114, 187*
- Aarup, Tage, isenkræmmer 182, 185*

Billedfortegnelse

<i>Byens Brønd</i>	14
<i>Buste af Frederik II</i>	17
<i>Frederik II's Frederiksborg</i>	18
<i>Parti fra Frederiksværksgade 1925</i>	20
<i>Slotsgade 30-32</i>	21
<i>Slotsgade ved Fisketorvet o.1865</i>	23
<i>Slotskroen o.1920</i>	26
<i>Den Lowsonske Gaard</i>	27
<i>Slotsgade 21 o.1900</i>	30
<i>Frederiksborg Slot o. 1650</i>	35
<i>Statuen af Frederik VII på torvet</i>	36
<i>Slotsgade 11, bagsiden, o.1920</i>	38
<i>P. Abrahamsens ejendom</i>	40
<i>Slotsgade 11, o. 1920</i>	43
<i>Udsigt fra rådhusets tårn o. 1890</i>	45
<i>Butikker i Slotsgade o. 1880</i>	47
<i>Fæstemand Christensens skilt</i>	51
<i>Hillerød Markeds Avis 1885</i>	52
<i>Oles markedsvis</i>	53
<i>Slotsgade 27 o. 1890</i>	54
<i>Snogelars</i>	57
<i>»Professor Labri«</i>	59
<i>Fra et marked i Hillerød o. 1880</i>	61
<i>Kreaturbomme på markedspladsen o. 1880</i>	63
<i>Hillerøds første rådhus</i>	66
<i>Torvehandel i Hillerød o. 1900</i>	68
<i>Parti fra torvet o. 1880</i>	70

<i>Den Bruhnske købmandsgaard</i>	72
<i>Gårdparti fra den Bruhnske købmandsgaard</i>	73
<i>Købmandsgaard, Helsingørgade 15, o. 1909</i>	74
<i>Gårdparti fra H.F. Thomsens købmandsgaard</i>	75
<i>Købmand Erik Nielsens forretning, Helsingørgade 15</i>	77
<i>Købmandsgaardens magasinbygning</i>	78
<i>Fr. Petersens butik, Helsingørgade 33</i>	80
<i>Slotsgade 23, o. 1870</i>	81
<i>Købmandsgaard, Helsingørgade 33</i>	83
<i>Købmandsforretning i Østergade o. 1920</i>	85
<i>Slotsgade 23, o. 1898</i>	86
<i>Fiskehandel på Fisketorvet o. 1905</i>	89
<i>Slotsgade med Fisketorvet o. 1925</i>	91
<i>Slotsgade set fra Møllestræde o. 1870</i>	94
<i>Slotsgade set fra Møllestræde o. 1965</i>	95
<i>Slotsgade 3, 5, 7 o. 1925</i>	96
<i>Hillerød råd- og tinghus 1888</i>	98
<i>Hillerød Handelsstandsforenings første protokol</i>	101
<i>Slotsgade 7, 9, 11 o. 1880</i>	103
<i>Den gamle Bagergaard o. 1890</i>	107
<i>Interiør af boghandel o. 1900</i>	108
<i>Interiør af boghandel o. 1938</i>	109
<i>O. Petersen, Slotsgade 15</i>	113
<i>Slotsgade set mod øst o. 1915</i>	114
<i>Slotsgade set mod øst o. 1965</i>	115
<i>Den Lowsonske Gaard o. 1920</i>	119
<i>Sdr. Banevej set mod syd o. 1925</i>	121
<i>P. Sørensens Enke, butik o. 1900</i>	122
<i>P. Sørensens Enke, butik o. 1925</i>	123
<i>Parti fra Helsingørgade</i>	125
<i>Slotsgade 21, 23 o. 1925</i>	126
<i>Slotsgade 23 o. 1955</i>	127
<i>Torvet omkr. århundredskiftet</i>	129

<i>Hjørnet af Slotsgade og torvet o. 1900</i>	130
<i>Helsingørgade o. 1920</i>	132
<i>C.W. Grüttners forretning o. 1950</i>	134
<i>Slotsgade 47 i 1930'erne</i>	138
<i>Handelsstandsforeningens bestyrelse 1956</i>	141
<i>Butiksfacade i Slotsgade i 1970'erne</i>	147
<i>Frederiksborg Slot</i>	149
<i>Torvehandel i Hillerød</i>	150
<i>Helsingørgade som gågade</i>	151
<i>Skotteorkester marcherer over torvet 1982</i>	152
<i>Handelsskolens forstandere 1906-59</i>	157
<i>Manufakturforretning 1906</i>	159
<i>Hillerød Handelsskole 1963</i>	161
<i>Slotsgade 1983</i>	162
<i>Slotsgade 1983</i>	163
<i>Parti fra torvet ved Kalvehavevej 1983</i>	164
<i>Torvet 1983</i>	165
<i>Helsingørgade 1983</i>	166
<i>Håbløst i Hillerød, en vise</i>	169
<i>Bankdir. W.B. Hansen og dir. Nils Gustafsson</i>	173
<i>Torvet 1983</i>	175
<i>Torvet 1983</i>	176
<i>Hillerød Handelsstandsforenings formænd 1883-1983</i>	192
<i>Hillerød Handelsstandsforenings bestyrelse 1983</i>	211

Hillerød Handelsstandsforenings bestyrelse 1983

*Foreningens bestyrelse i jubilæumsåret. Foran fra venstre optiker Torben Olsen (sekretær), direktør Vagn Larsen (formand), salgschef Henning Sarotti (næstformand). Bagved fra venstre depotindehaver Knud Olsen, bankdirektør Erik Larsen, boghandler Jesper Tofte (kasserer), isenkræmmer Preben Meyer.
(Ely foto)*

HANDEL I HILLERØD

er sat i Baskerville fotosats og trykt i offset

hos Frederiksborg Amts Avis Bogtrykkeri

ISBN 87-981521-0-6

Omslagsfoto: J. Rubæk

Foto: Ely foto, Frederiksborgmuseet, Lokalhistorisk arkiv,
købmand Erik Nielsen, Erik Staunstrup

Bogen er i 1. oplag trykt i

2000 eksemplarer,

hvoraf dette er nr.

1236

